

Kulturarvkonflikter

En kvalitativ analyse av praksis i tilbakeføringsspørsmål

Ida Wankel

Masteroppgave i arkeologi

Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier

Universitetet i Oslo

Våren 2008

Forord

Når jeg nå setter siste punktum for denne oppgaven, og for et langt studium, er det mange som fortjener en takk. Først og fremst en stor takk til min veileder Christopher Prescott som har kommet med konstruktiv kritikk og gode råd gjennom hele oppgaveprosessen. Takk til Anne Eriksen for metodiske råd. Takk til alle mine informanter; Christina Mattsson, Egil Mikkelsen, Jenny-Rita Næss, Jarle Braut, Tove Lisbeth Vasvik og Terje Gansum. Uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt til! Tusen takk til venner og familie for godt selskap, gode samtaler, og for oppmerksom oppfølging av nyhetssaker og hjelp med gjennomlesing og språkvask. Sist men ikke minst; tusen takk Odin, du har vært en tålmodig støttespiller, en god samtalepartner og en herlig motivator gjennom opp- og nedturer

Innholdsfortegnelse

INNHALDSFORTEGNELSE	4
KAPITTEL 1: INNLEDNING	5
1.2 ULIKE FORMER FOR TILBAKEFØRINGSSPØRSMÅL	6
1.3 TIDLIGERE UNDERSØKELSER	7
1.4 OPPGAVENS STRUKTUR	10
KAPITTEL 2: BAKGRUNN	12
2.1 TILBAKEFØRINGSPROBLEMATIKK INTERNASJONALT	12
2.2 TILBAKEFØRINGSPROBLEMATIKK NASJONALT	14
2.3 VALG AV MATERIALE	15
KAPITTEL 3: METODE	20
3.1 KVALITATIV ANALYSE	20
3.2 INTERVJUENE	20
3.3 INFORMANTENE	21
3.4 INFORMERT SAMTYKKE	23
3.5 ANALYSEMETODE (BEARBEIDING OG FORTOLKNING)	24
3.6 VALIDITET	24
KAPITTEL 4: TEORETISKE BEGREPER OG PERSPEKTIVER	26
4.1 KULTURARV	26
4.3 NASJONALSTAT OG REGIONALISERINGSPROSESSER	28
4.4 MAKT, STRUKTURER, OG SENTRUM – PERIFERI RELASJONER	29
4.5 HANDLINGSTEORI: BEGREPER FRA ANTHONY GIDDENS SOSIOLOGISKE TEORIER	31
KAPITTEL 5: MATERIALET	33
5.1 FAGLIGE HENSYN: FORSKNING, FORMIDLING, BEVARING	33
5.2 SOSIOPOLITISKE HENSYN: IDENTITETSFORVALTNING OG RESSURSFORVALTNING	42
5.3 EIERSKAP OG JUSS	47
5.4 RETNINGSLINJER	49
5.5 SYNTESE AV MATERIALET	52
KAPITTEL 6: PRAKSIS I SPØRSMÅL OM KULTURARV OG TILBAKEFØRING	54
6.1 KULTURARVSVERDIER I ET MOTSETNINGSFORHOLD	54
6.2 KULTURARV OG IDENTITET	59
6.3 RETNINGSLINJER I PRAKSIS?	63
6.4 ROMLIGE STRUKTURER	69
KAPITTEL 7: AVSLUTNING	78
LITTERATUR	81
VEDLEGG 1 – UTDRAK AV INTERVJUMATERIALE	94
VEDLEGG 2 – ARKIVMATERIALE	108

Kapittel 1: Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Kulturarv er med på å definere oss som mennesker. En kompleks rekke av samtidens verdier, krav og normer innskrives i kulturarven. Forholdet til kulturarv er i stadig endring. Gregory Ashworth og Brian Graham hevder at vi skaper den kulturarv vi har behov for, og forvalter den etter formål definert av dagens samfunn (Ashworth og Graham 2005:4-5). Derfor er det også rom for å finne mange interessemotsetninger. Flere av samtidens konfliktlinjer er knyttet til kulturarv. Hvor kulturhistoriske gjenstander oppbevares geografisk, og hvor ansvaret for dem plasseres, er ofte sentralt i slike konflikter. Denne oppgaven tar utgangspunkt i konflikter der plassering av kulturminner står i sentrum.

På 1700- og 1800-tallet ble kulturgjenstander samlet inn til de større museene i Norden, og ellers i Europa. Det foregikk en storstilt innsamling fra alle verdens hjørner.

Kulturgjenstandene, og museene, ble i denne perioden tildelt en viktig rolle som identitetsskapere – nasjoner skulle bygges. Innsamlingen var av mange ikke bare alminnelig akseptert, men også sett som ærefull; man så redningen av en hurtig svinnende kultur (Barkan og Bush 2002:18). I mange tilfeller var lovgivning knyttet til kulturminner enda ikke i sikte – og museer og privatpersoner kunne samle inn gjenstander etter forgodt befinnende – det var fritt fram for dem som hadde tid og råd. Senere har holdninger til hvor og hvordan kulturarven skal håndteres og presenteres gjennomgått store endringer.

Spørsmål om å føre tilbake kulturarv til sitt opprinnelsessted innebærer etiske problemstillinger av ulike slag, blant annet; hvordan skal man tolke opprinnelsessted? Kan en kultur, en nasjon, eller en gruppe sies å eie arkeologiske funn? Hvem bør få tilgang til kulturminnene, og informasjonen man kan hente fra dem? Hvor og hvordan presenteres og formidles kulturarven best? Hvem skal ha retten til og ansvaret for å beskytte kulturarven? Spørsmål av denne typen har fått gryende oppmerksomhet faglig, men har enda i liten grad vært undersøkt. En rekke slike saker om tilbakeføring er å finne i Norge og mellom de nordiske land, derfor har jeg vært interessert i å undersøke hvordan spørsmål om tilbakeføring legitimeres, og hvordan aktørene går fram i dette feltet. Problemstillingen for denne oppgaven lyder: ***Hva er premissene for praksis i spørsmål om tilbakeføring av kulturarv, og hvilken rolle har eventuelle etiske retningslinjer i dette?*** Med praksis mener jeg de argumenter som

føres for og mot tilbakeføring, og de handlinger som finner sted i ulike saker. *Min hypotese er at problematikken i stor grad er politisk motivert, preges av rivalisering mellom regioner og land, og i stor grad avgjøres av asymmetriske maktrelasjoner.*

Et grunnlag for å forstå argumentasjonen fra ulike aktører – og å forstå ulike relasjoner og handlingsmuligheter søkes i sosiologisk handlingsteori og sentrum-periferi teori. Fordi det tidligere i svært liten grad har vært gjort undersøkelser på dette feltet, har jeg valgt å hente informasjon gjennom intervjuer. Flere politikere og fagfolk involvert i konkrete tilbakeføringsspørsmål har bidratt til denne undersøkelsen. Datamateriale innhentet gjennom intervju er også spesielt egnet når man undersøker holdninger og praksis, og har derfor vært et naturlig valg for denne problemstillingen. For å få en fruktbar diskusjon er det valgt ut tre saker som har utspilt seg de siste årene. Jeg har valgt ut to sentrale saker mellom fylker i Norge, samtidig som en tilbakeføring fra Sverige til Norge vil bidra til å belyse problemstillingen fra et annet geografisk nivå, og slik få fram nyanser i spørsmål om returnering av kulturarv. Casene er både løste og uløste og har derfor kunnet bidra til å illustrere ulike sider ved problematikken.

1.2 Ulike former for tilbakeføringsspørsmål

Begrepet om tilbakeføring brukes ofte litt upresist som et samlebegrep om saker der parter ønsker kulturminner ført tilbake til det stedet noen mener de opprinnelig ble skapt eller brukt. Det eksisterer tre ulike begreper som alle blir benyttet i denne sammenheng internasjonalt: restitution, repatriation og return. Jeg vil her kalle det restituering, repatriering og returnering. Begrepene brukes også ofte litt uklart og litt ulikt av enkeltpersoner. Professor i juss, Wojciech Kowalski har på vegne av UNESCO forsøkt å definere og klassifisere disse tre former for tilbakeføringsspørsmål. **Restitueringsbegrepet** knyttes i hovedsak til tilfeller der man ønsker å gjenopprette urett, og tilbakeføre ulovlig utførte kulturminner. Her finnes (og fantes) det et klart lovverk å forholde seg til, og man snakker rett ut om illegale handlinger. Dette kan være tilfeller der kulturminner har blitt plyndret og ulovlig eksportert, eller gjenstanden(e) har blitt tatt under krig eller okkupasjon (Kowalski 2005:96-97). **Repatriering** sikter også mot å returnere kulturelle gjenstander eller samlinger. En av grunntankene bak repatriering er at det eksisterer en naturlig forbindelse eller tilhørighet mellom en kulturell gjenstand og et opphavsterritorium, eller eventuelt en opphavsgruppe. Kulturarven har territoriell tilknytning. Målet for repatriering er derfor landet, eller eventuelt den etniske

gruppen, som har vært gjenstandens eier. Det er innenfor problemfeltet repatriering, at minoriteters og urbefolkningers krav om tilbakeføring reises (Kowalski 2005:95-97). Sentralt er tilbakeføring ikke bare av kulturgjenstander, men også av menneskelige levninger.

Returnering går på tilbakeføring av gjenstander som er flyttet på før krystalliseringen av nasjonal eller internasjonal lov for beskyttelse av kulturarv har funnet sted. Overføringer av gjenstander har i disse tilfellene ofte skjedd fra et kolonisert territorium til kolonimaktens territorium, eller fra et okkupert territorium til okkupasjonsmakten. Tidligere kolonilands krav om kulturarv blir plassert under dette problemfeltet fordi det har blitt argumentert at kulturminnene har blitt tatt fra disse landene lovlig – gjennom at kolonimaktens lover var gyldige på tidspunktet. I mange tilfeller har det vært snakk om utveksling, gaver eller salg, og det har ikke nødvendigvis vært snakk om overtredelse av noen lover [på tidspunktet for hendelsen], det juridiske har vært mer eller mindre uklart. Det stilles i dag i mange tilfeller spørsmål ved legitimiteten av denne utvekslingen (Kowalski 2005:96), grunnet nye holdninger til kulturarv og rettigheter. Regionale inhomstatlige krav om tilbakeføring, faller også innefor en slik ramme. Juridisk sett vil det ikke være klare svar på hvor kulturgjenstander bør være. Det er holdningsendringer i samfunnet, knyttet til hvilke verdier kulturarven skal representere, som åpner for at regionale tilbakeføringskrav kan stilles.

Tilbakeføring av kulturarv kan altså dreie seg om forhold som tildels bringer inn ulike problemstillinger, og som derfor bør møtes på ulike måter. Hver kategori kunne fortjent en egen oppgave. På tross av likhetstrekk, er ulikhetene også store. For å gjøre undersøkelsen gjennomførbar, har jeg derfor valgt å ikke trekke inn krav fra urbefolkninger overfor stater, eller plyndring av kulturarv i nyere tid. De sakene jeg ser på i denne oppgaven kan plasseres innefor *returnerings*problematikk. Juridisk sett har alle kulturminnene i de sakene jeg selv går gjennom, blitt tatt vekk fra sitt ”opprinnelsessted” før det fantes klar lovgivning for forvaltning av kulturminnene. Flyttingen av gjenstandene på 1800-tallet og tidlig 1900-tall har ikke vært illegal, men det er uklarheter i dag rundt hvem som har ”rettigheter” til disse kulturminnene.

1.3 Tidligere undersøkelser

Gruppen av tilbakeføringsspørsmål som dreier seg om juridisk uklare tilfeller, har en tendens til å få stor oppmerksomheten i media, og vekker gjerne masse følelser (Parthenon er et klassisk eksempel på en slik sak, jeg vil komme litt inn på dette i neste kapittel). Det er

imidlertid få verk som behandler spørsmål av denne typen i dybden. Jeg vil her forsøke å trekke fram noen arbeider.

Et av de første verkene som tar for seg slike kulturarvspørsmål er boken *Who owns the past* fra 1985, redigert av Isabel McBryde. Den består av en samling artikler, som var et resultat av en konferanse holdt i Canberra, Australia, i 1983. Artiklene går på ulike vis gjennom spørsmål om tilbakeføring. Selv om hovedtyngden av artiklene ligger i behandling av urbefolkningers krav på kulturarv, inneholder den også en artikkel av tidligere museumsdirektør ved Britisk Museum, David Wilson. Artikkelen må ses som en reaksjon på dette tiårets økende mengde krav, fremsatt mot museet. Han argumenterer for at tilbakeføring i de fleste tilfeller vil underbygge nasjonalistiske ideologier, og forsvarer det universelle museums verdi og at det er museer som British Museum som ifølge ham, kan formidle ulike kulturer og spre kunnskap på en best måte.

Juristen John Henry Merryman har gjennom en rekke artikler forsøkt å understreke sin motstand mot tilbakeføring av kulturarv (Merryman 1985, 1986, 1989). Hans kroneksempel er striden om Parthenonfrisene. Sentralt i hans argument er tanken om at krav er nasjonalistisk fundert, og at universelle kulturarvverdier best ivaretas på store sentrale museer. Der kan verdier som bevaring, integritet og tilgjengelighet best kan tas hensyn til, ifølge Merryman.

Verket *The ethics of collecting cultural property: Whose culture, whose property?* fra 1989, redigert av Phyllis Messenger, er også en samling av artikler utviklet fra en konferanse holdt i Minneapolis, USA, i 1986. Dette er på samme måte et slags prinsipielt oversiktverk, med få inngående analyser av konkrete saker. Artiklene her fokuserer på spørsmål som ”Hvem eier fortiden – tilhører den forskere, samlere, staten?” og ”Hvilke rettigheter har de menneskene som skapte dette materialet?” Av konkrete undersøkelser tar boken opp plyndring av kulturarv i samtiden, og urbefolkningers og minoriteters krav på tilbakeføring, men ikke saker der de juridiske forhold er usikre. Imidlertid tas en rekke spørsmål av mer prinsipielt art. Bidraget av Karen Warren tar opp problemet med at asymmetriske maktrelasjoner ofte styrer spørsmål om tilbakeføring, spesielt i situasjoner der den tredje verden, eller urbefolkninger, ønsker tilbakeført kulturelementer fra vestlige museer. Hun diskuterer etiske problemer og mulige løsninger, og foreslår å etablere en etisk plattform fri fra hierarkiske handlingsbetingelser, med utgangspunkt i dialog.

Et bidrag som tar grundig for seg tilbakeføringsspørsmål, er den australske juristen Jeanette Greenfield bok *The Return of Cultural Treasures* (1989). Boka ble revidert i 1996, og på nytt i 2007 med tilføyelser av en rekke nye saker. Greenfield mener det er to spørsmål det er viktig å vurdere når tilbakeføring tas opp: Hvordan gjenstanden ble tatt, og hvilken betydning gjenstanden har for dagens gruppe mennesker (Greenfield 2007 [1989]:367). Greenfield henter fram mange eksempler, innledningsvis en tilbakeføringssak der tilbakeføringen faktisk har funnet sted. Det dreier seg om middelalderskrifter (tatt med fra Island til Danmark på 1700-tallet), som Island, siden øya frigjorde seg fra dansk herredømme, har ønsket tilbake. Etter stor pågang og flere tiår med diskusjon, valgte Danmark å tilbakehente skriftene. Greenfield tolker dette som et resultat av moralsk tidsånd. Selv om Danmark ikke var juridisk forpliktet til å tilbakeføre, gjorde de det moralsk riktige, sett med tidsåndens øyne. Videre diskuterer Greenfield blant annet det greske kravet om Parthenonfrisene, som har vist seg å bli en gjenganger i diskusjonen om tilbakeføring. Greenfield mener innsamlingen av frisene på 1800-tallet var uetisk, og argumenterer for at British Museum i dag har et moralsk ansvar for å tilbakeføre frisene, selv om det juridiske er litt uklart. Ved siden av disse eksemplene går Greenfield gjennom en lang rekke større og mindre saker om tilbakeføring fra eldre og nyere tid. Greenfields arbeid må generelt leses som en støtte til opphavsgruppers krav om tilbakeføring (Greenfield 1989:296).

Monika Minnhagen-Alvsten, direktør for den svenske riksantikvaren, tar opp en rekke svenske tilfeller av tilbakeføring i en artikkel i 2002. Artikkelen går ikke i dybden, men nevner diverse saker. Interessant i denne sammenheng er at hun bringer opp konflikten mellom nasjonale og regionale perspektiver. Kravene som har blitt stilt til det historiske museet i Stockholm fra ulike len (fylker) i Sverige, vekker sterke følelser. Lokale motiver er identitet og turisme, hovedstadens motiver for å holde igjen er nasjonalsymbolens verdi og sikker bevaring. Minnhagen-Alvsten mener disse regionale kravene koker ned til en problemstilling om i hvor stor grad lokal identitet bør styrkes, eller hvor stort behovet er for at nasjonale symboler og verdier skal befinne seg i hovedstaden og styrke nasjonal identitet.

Innen norske grenser har det vært lite konkret forskning rundt problematikken. Det er imidlertid to norske artikler det er verdt å nevne i denne sammenheng. I 2001 skrev etnologen Anne Eriksen artikkelen: ”*Tordenskjold heimatt til Noreg – om tilbakeføring av kulturarv*”. Her diskuterer Eriksen kravet om tilbakeføring av kisten til den trønderske sjøhelten Tordenskjold, fra Danmark til Norge på tidlig 1900-tall. Mer generelt diskuterer hun hvordan

slik problematikk har blitt stadig mer aktuell. Eriksen argumenterer for at det har utviklet seg en retorikk rundt tilbakeføringsproblematikken, der rettighetstenkningen har blitt fundamental – rett til kulturarv og tilbakeføring av denne oppleves som grunnleggende og allmenn (Eriksen 2001:53). Hun hevder at det ikke lenger dreier seg om å samle inn kulturhistoriske gjenstander for å bygge opp en felles nasjonalkultur. Det dreier seg nå i større grad om lokalkultur for lokalsamfunnets egen skyld og til dels også i direkte konkurranse med det nasjonale eller sentrale (Eriksen 2001:70).

I artikkelen fra 2005 ”*Norge – Sverige. Tur & retur. Exit USA*” tar arkeolog Atle Omland for seg tilbakeføringen av kulturminner fra Nordiska museet i Sverige, til Norge. Omland argumenterer for at denne saken burde ha vært løst annerledes. Omland diskuterer om disse kulturminnene heller burde vært tilbakeført til et annet land, og påpeker paradokset i å deponere samlingen av vikingtidsgjenstandene i Oslo, når Oslo allerede sitter på verdens største samling av slike kulturminner. Av sikkerhetshensyn (for eksempel i tilfelle krig) argumenterer Omland for at disse kulturminnene burde ha vært spredd på flere museer, gjerne i hele verden.

I internasjonal litteratur drøftes konflikten mellom rettighetene til henholdsvis ”opphavsgrupper” og rettighetene til de museene som har samlet inn og bevart gjenstandene siden 17-1800-tallet. Undersøkelsene av interregionale problemstillinger viser at denne skalaen også innebærer noen av de samme typer problemstillinger – sterke følelser, identitet og rettigheter. Returnering, restituering og repatriering fordrer som jeg har nevnt, ulike etiske problemstillinger. Jeg har valgt en spesifikk form for tilbakeføring i denne avhandlingen for å tydeliggjøre hvilke premisser som spiller inn og påvirker utfallet.

1.4 Oppgavens struktur

I første kapittel har jeg gått gjennom oppgavens hovedproblemstilling og hypotese, definert ulike internasjonale retninger innen spørsmål som handler om tilbakeføring av kulturarv, og plassert denne oppgaven innen sin kategori, ved siden av å gi en kort oversikt over andre undersøkelser innen dette feltet. I andre kapittel vil jeg gå gjennom bakgrunnen for spørsmål om tilbakeføring, både internasjonalt og nasjonalt. Videre har jeg gjort rede for bakgrunnen for kravene i de tre sakene som belyses i denne oppgaven. I kapittel 3 vil jeg se på muligheter og begrensninger ved valg av kvalitativ metode, presentere informantene som har deltatt, og

reflektere mer generelt over metodiske grep som har vært benyttet i denne avhandlingen. I kapittel 4 vil jeg gå gjennom teoretiske begreper og perspektiver som har vært aktuelle for problemstillingen. I kapittel fem presenteres og sammenstilles uttalelser fra informantene mine, samt materiale fra andre kilder som arkivmateriale og medieoppslag. Lengre utdrag av informantenes uttalelser, samt arkivmaterialet følger med som vedlegg 1 og 2 i denne oppgaven. I sjette kapittel analyserer jeg de funnene som har kommet fram i materialet. Blant annet sosiologisk teori blir anvendt for å forklare handling (praksis) i problematikken. I det syvende kapitlet sammenfatter jeg de funn og resultater som har kommet fram i avhandlingen, og gir på bakgrunn av dette et svar på problemstilling og hypotese, sammen med en vurdering av hvordan utfordringer i tilbakeføringsspørsmål bør møtes.

Kapittel 2: Bakgrunn

2.1 Tilbakeføringsproblematikk internasjonalt

Internasjonalt har tilbakeføringsproblematikk en lang historie. På 1700- og 1800-tallet foregikk det en storstilt innsamling av kulturskatter fra alle verdens hjørner, som følge av vestlig imperialismen og kolonialisme, og europeisk nasjonsbygging. Kulturminner ble plassert i de store nasjonalmuseene i de europeiske metropolene. Kulturarven og museene ble i denne perioden tildelt en viktig rolle som identitetsskapere for mange europeiske land. Det var naturlig nok protester og motstand mot utføring av kulturminnene også på 1700- og 1800-tall. Men det er først i vår tid man kan si at krav om tilbakeføring av kulturarv har fått legitimitet.

En av de mest kjente tilbakeføringssakene i vår tid finner vi i striden mellom Hellas og England. Hellas har stilt krav om tilbakeføring av friser og skulpturer som stammer fra Parthenontempelet på Akropolishøyden i Athen, og som ble utført til England i 1801. Hellas var på denne tiden en del av det Ottomansk-tyrkiske imperium, og hadde vært det i 400 år. I det grekerne gjenvant selvstendig styre i 1830, opprettet de raskt en lovgivning som skulle beskytte deres kulturarv, og krevde samtidig tilbakeføring av frisene og skulpturene (Barkan 2002:17). Partene har vært steile, og striden så vedvarende at den har rukket å få stor internasjonal oppmerksomhet. Kulturminnene fra Hellas er på dette tidspunkt ikke tilbakeført. Argumentet om *presedens* er antagelig en av de mest brukte argumenter *mot* tilbakeføringen; man frykter at det vil komme en strøm av krav og at de større museene i Europa vil tømmes, dersom dette kravet fra Hellas innfris. Britisk museum har blitt mer eksponert enn kanskje noen annen museumsinstitusjon i slike spørsmål.

De siste 50 år har problemstillinger knyttet til kulturarv fått stadig mer oppmerksomhet og det har etter hvert kommet mange krav om tilbakeføring av kulturminner over landegrensene. Et eksempel er unge stater, ofte tidligere koloniland med nyvunnet rett på land, som også ønsker forvaltningsrett over kulturelt viktige symboler (Eriksen 2001:53). Slike unge stater har funnet kulturarven viktig for å bygge identitet og fellesskap, slik mange europeiske land gjorde aktivt for omlag to hundre år siden. Dette har bidratt til at tilbakeføring av kulturminner har kommet på internasjonal agenda særlig etter andre verdenskrig.

I vår tid har man også opprettet internasjonale konvensjoner som etablerer kjørerregler for spørsmål rundt kulturarv. Den første internasjonale konvensjon av betydning for tilbakeføringsproblematikk, er antagelig UNESCOs konvensjon av 1970 (*Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export, and transfer of ownership of cultural property*) (UNESCO 1970). Dette er det eneste globale lovverket som forsøker å hindre ulovlig handel, import og eksport av kulturgjenstander som er i offentlig eie. Konvensjonen ble først og fremst utarbeidet som et redskap for å motarbeide at kolonimakter og seierherrer i krig forsyner seg av kulturarv i landene de kontrollerer. Dernest har den vært et forsøk på å sikre tilbakelevering av gjenstander.

The International Council of Museums (ICOM), ble opprettet i 1946. ICOM er en internasjonal organisasjon for museer og museumsarbeidere, og er “*committed to the conservation, continuation and communication to society of the world's natural and cultural heritage, present and future, tangible and intangible*”. ICOM trekker opp minimumsstandarder for hvordan museer og museumsarbeidere skal forholde seg til etiske problemer i tilknytning til museumsarbeid, og er slik med på å forme holdninger til og praksis rundt spørsmål om tilbakeføring. ICOM har to prinsipper som går direkte på tilbakeføring. Prinsipp 6.2 lyder *Museer skal være beredt til å ta initiativ til dialog om tilbakelevering av kulturarv til et opphavsland eller en folkegruppe. Dette bør skje på en upartisk måte, basert på vitenskapelige, museumsfaglige og humanitære prinsipper, og i samsvar med aktuelle lokale, nasjonale og internasjonale lover. En slik fremgangsmåte er å foretrekke framfor framstøt på statlig eller politisk nivå.* Prinsipp 6.3 lyder *Dersom et opphavsland eller en folkegruppe søker om å få i retur en gjenstand eller et eksemplarsom beviselig er blitt eksportert eller på annen måte overført i strid med prinsippene i internasjonale og nasjonale konvensjoner, og de dokumenterer at gjenstanden eller eksemplaret er del av landets eller folkegruppens natur- eller kulturarv, skal vedkommende museum, dersom det gis lovlig adgang til dette straks iverksette tiltak for å samarbeide om tilbakeføring.* Det rettes slik oppmerksomhet mot problematikk tilknyttet tilbakeføringsspørsmål. Men fordi disse prinsippene er rettet mot museumsinstitusjoner verden over, og skal kunne tilføres en rekke ulike kontekster, må man kanskje forstå prinsippene som relativt generelle og vage.

I internasjonale diskusjoner om kulturarv er det vanligvis stater som krever rettigheter til kulturarv og forvaltning av denne. Men krav om tilbakeføring føres etter hvert også på

regionalt nivå – og diskusjoner mellom regioner innen land blir også mer og mer vanlig (Last 2004:69). Det bringer oss til problematikken i Norge.

2.2 Tilbakeføringsproblematikk nasjonalt

Nasjonsbygging og konkurranse mellom nystiftede museer er sentrale forklaringsfaktorer på den kampen om kulturminner vi ser på 1800 og 1900-tallet i Norge og i resten av Norden. Museer samlet kulturminner på tvers av landegrenser. Egil Mikkelsen beskriver tilstandene slik: *”Da opplevde Norge litt av det samme som andre land har opplevd som koloni, at det kom folk utenfra som hadde bedre ressurser og kanskje forstand, hva vet jeg, og drev innsamling. Og dette kom da i delvis konkurranse med norske interesser”*. I denne perioden ble det også grunnlagt museer i Norge. De ulike museene i Norge havnet i konkurranse med hverandre om hvor oldtidsminnene skulle oppbevares. Stavanger museum hadde dårlig økonomi, langt dårligere enn museene i Bergen og Oslo. Jenny-Rita Næss kan fortelle hvordan konservatoren i Stavanger prøvde å takle situasjonen: *”Rogaland var et fristende område for arkeologer. I arkivene ligger kopier av brev som Stavanger museums konservator skriver til professor Rygh i Oslo. Blant annet beklager konservator Heliassen at professor Rygh ved å betale så mye, presser prisen på oldsaker i været og Stavanger Museum - som er et fattig museum - vil ikke lenger ha råd til å erverve gjenstander som blir tilbrakt museet. Så sent som i 1914 beklager Stavanger Museum seg over at konservatorer fra Bergen Museum kjøper Oldsaker og gjenstander fra middelalderen fra Rogaland”*.

I 1897 kom det første lovforslaget til vern av fornminner. Man ønsket å sikre det offentlige en viss rådighet over gravhauger og andre minnesmerker fra oldtiden, også når de lå på privat eiendom. Mens Kirke- og Undervisningsdepartementet jobbet med dette lovforslaget, ble det samtidig nødvendig å vedta en nødhjelpslov med forbud mot å *”utføre fortidslævnninger fra landet”* på grunn av Osebergfunnet, som nesten ble kjøpt opp av svenske interessenter (Møllerop 1992:330, Garlid 2000). Et norsk lovforbud mot utførsel av kulturminner kom i forbindelse med unionsoppløsningen i 1905, som den første nye loven vedtatt av Stortinget. Da ble det også helt slutt på innsamling av kulturminner til de andre land i Norden. Loven sikret landets sentralmuseer retten til å ta hånd om oldsaker. Samtidig fikk sentralmuseene enerett til å foreta vitenskapelige undersøkelser. Sentralmuseene defineres som Universitetets oldsakssamling (Oslo), Bergen Museum, Det kongelige Norske Videnskabers Selskab (Trondheim) og Tromsø Museum (Møllerop 1992:328). Noen år senere fikk også et femte

landsdelsmuseum disse rettighetene; Stavanger museum (Møllerop 1992:331). Det er spesielt for Norge at landet har hatt en fordeling av kulturhistoriske gjenstander på fem landsdelsmuseer - dette er helt unikt i europeisk sammenheng. De fleste europeiske land har ivaretatt disse gjenstandene på sentralmuseer i hovedstaden (Larsen 2000:11).

Flere forvaltningsnivåer og et fragmentert kulturminnevern, har krevd flere omorganiseringer fram til i dag (Dahl og Helseth 2006:143). Blant annet fikk vi en ny ordning i 1975. I samsvar med den nye kulturpolitikken som gikk ut på å desentralisere de politiske avgjørelser, fikk fylkeskommunene direkte ansvar for administrering av tilskudd til museene. En konsekvens av dette er (blant annet) at museene har fått en mer fremtredende plass i fylkenes kulturpolitikk enn tidligere (Vestheim 1994:52).

Gjennom blant annet mange nye og unge museer, og en bred interesse for kulturvern i den norske befolkningen, har det vært press på å få utlånt og overført materiale fra de eldre sentrale museene til regioner eller lokalsamfunn de siste tiårene. Stadig flere av disse sakene blir også fulgt opp i politiske fora. Noen snakker om en ”tilbakeføringsbølge” (Braut 1998). En rekke fylker, blant annet Telemark, Nordland, Hedmark, Vest-Agder, Rogaland og Vestfold har vendt seg til departementene fordi de ønsker å få kulturskatter tilbake.

2.3 Valg av materiale

Jeg har valgt ut tre aktuelle tilbakeføringssaker til denne oppgaven. De sakene jeg undersøker er: 1. Kravet fra Vestfold om tilbakeføring av vikingskipene fra Oslo; 2. Kravet fra Rogaland om tilbakeføring av en rekke oldtidsminner som i dag befinner seg i kulturhistorisk museum i Oslo (KHM) og i Bergen Museum, og i tillegg; 3. Tilbakeføringen av kulturminner fra Nordiska museet i Stockholm, til KHM i Oslo. Disse sakene har vært særlig aktuelle fordi problemstillingene på ulike måter har fått mye oppmerksomhet; i hovedsak fra media, men også av involverte faglige og politiske aktører. Eksempelene mine er hentet fra ulike geografiske nivåer, ved at jeg ser på både regionale og nasjonale problemstillinger. Casene er både løste og uløste og har derfor kunnet bidra til å illustrere ulike sider ved problematikken. Felles for alle kulturminner involvert i disse sakene, er at de har blitt flyttet ut av sitt opprinnelige område, på en tid da det ikke har vært lovgivning til å regulere slike forhold. Her følger en presentasjon av bakgrunnen for disse kravene.

2.3.1 Bakgrunn til kravet fra Vestfold

Nylig har Vestfold stilt krav om at vikingskipene Oseberg og Gokstad må tilbakeføres til fylket. Tidligere har man fryktet at skipene ikke ville tåle en flytting. Men i forbindelse med at KHM i Oslo har ønsket å flytte skipene til et nytt museum på i Bjørvika i Oslo, har ulike sikkerhetsundersøkelser blitt gjennomført. Disse undersøkelsene har ikke gitt et udelt negativt svar på om skipene kan flyttes (Safetec 2002, Veritas 2005, Scandpower 2006). Dermed har diskusjonen gått om hvorvidt Oseberg og Gokstad skipene skal tilbakeføres til Vestfold, flyttes til et nytt museum i Oslo eller bli værende i vikingskipsmuseet på Bygdøy.

Gokstadskipet ble funnet og gravd fram på Gokstad gård i Sandefjord i 1880. Skipet regnes som den første store funnsensasjon i Norge (se KHM). Osebergskipet ble funnet i 1903 på Oseberg gård i Tønsberg. Skipet ble gravd ut i 1904. Begge disse skipene har blitt datert til 800-tallet. Da det så ut til at Osebergskipet kunne havne i utlandet fordi grunneierne kunne få bedre pris fra utenlandske oppkjøpere, ble det som sagt fart i prosessen for fornminneloven (Møllerop 1992:330, Garlid 2000). Gokstadskipet ble fraktet med til Oslo, og plassert i et midlertidig skur, fordi Norge på den tiden ikke hadde et museum for et slikt stort funn. Også Osebergskipet ble først fraktet med til Oslo for midlertidig utstilling i et av universitetets bygninger. Et museum for skipene var først klart på 1920-tallet. I 1926 og 1929 ble henholdsvis Osebergskipet og Gokstadskipet flyttet på prammer til Bygdøy, og derfra fraktet videre til Vikingskipsmuseet på skinner (Christensen 2002:3), hvor de har stått utstilt siden.

Tanken om et ”Vestfoldskrav” på skipene er ikke ny, alt under utgravningen av Gokstadskipet i 1880 ble det reist krav om at skipet måtte bli i Vestfold (Christensen 2002:7). I 1995 ble Klevelandspanen lansert, med forslag om blant annet å flytte skipene til et nytt museum på Sørenga. Ved flytteplanene i 1995 og 1997 kom Vestfold fylke raskt på banen med krav om at hvis skipene i det hele tatt tålte en flytting, så måtte det bli ”hjem” til Vestfold (Christensen 2002:7). Den gangen mente imidlertid flertallet at skipene ville ta skade av en flytting. Også leder for KHM, Egil Mikkelsen hevdet i 1995: ”*Vikingskipene kan bli skadet hvis de må flyttes*” (Klem 1995).

Sikkerhetsanalysen utarbeidet av Safetec på bestilling fra UiO og KHM, ble ferdigstilt i 2002. Det norske Veritas leverte sin sikkerhetsrapport i mars 2005 og Scandpower Risk Management i 2006. Sikkerhetsrapportene slår fast at det er fysisk mulig å flytte vikingskipene fra Bygdøy til Sørenga. Sannsynligheten for omfattende skader vil være lav

(Safetec 2002:27, Veritas 2005, Scandpower 2006). Tove Lisbeth Vasvik, tidligere ordfører i Vestfold mener sikkerhetsrapporten legger grunnen for en tilbakeføring av skipene til fylket. UiO og KHM vedtok på et styremøte 16.10.2006 å flytte skipene til et nytt museum i Oslo, på bakgrunn av rapportene, med forbehold om at de vil klare å flytte skipene og de tilhørende gjenstandene uten særlig risiko for skader (KHM). Det endelige ordet har miljødepartementet.

2.3.2 Bakgrunn til kravet fra Rogaland

I Rogaland har man lenge ønsket tilbakeført kulturminner som nå befinner seg i Kulturhistorisk museum i Oslo og i Bergen museum. Det dreier seg om alt fra steinalderfunn, våpen og smykker fra bronsealder og jernalder, gullfunn, glass fra blant annet Romertid, mynter og en hel rekke andre gjenstander. Alle gjenstander som er funnet i Rogaland før 1911 og brakt til andre museer, befinner seg der også i dag (Larsen 2000:3). Dette henger sammen forvaltningsretten over kulturminner Stavanger museum først fikk dette året.

Som nevnt var kulturminner ”fritt vilt”, før fornminneloven i 1905. og det var oppkjøpskonkurranse mellom regionene i Norge. Gjennom lang tid og særlig fra 1880-årenes av bygde det seg opp irritasjon blant folk i Stavanger over de andre museenes, særlig Bergen Museums oppkjøpsvirksomhet i amtet (Møllerop 1992:330). Forvaltningsrett over landets kulturminner ble med loven av 1905, som nevnt, først gitt de fire museene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø. Stavanger museum (historisk museum som senere har fått sin egen arkeologiske avdeling, Arkeologisk museum i Stavanger [AmS]) ble opprettet i 1877, omtrent 50 år etter museene i Bergen og Oslo. Museet kjempet for å bli anerkjent som en kvalifisert forskningsinstitusjon i landssammenheng. Museet fikk noe råderett over kulturminner i Rogaland fylke i 1906; rettigheter og plikter for Stavanger amt ble da likestilt for Stavanger museum og Bergen museum (Møllerop 1992:330). Først i 1911 ble Bergens rettigheter fjernet helt i amtet, og museet i Stavanger ble gitt eneansvar for gjenstander funnet i Rogaland (Møllerop 1992:326). Det ble allerede den gang satt krav om tilbakeføring av kulturminner; museet trengte gjenstander til sin samling. Loven har imidlertid ikke hatt tilbakevirkende kraft, slik at den i juridisk forstand ikke har hatt virkning for funn fra Rogaland som kom til Bergen og Oslo før denne tid.

Rogalandspolitikere har de siste 10-årene jobbet for at gjenstander fra fylket skal overføres til Arkeologisk museum i Stavanger (Larsen 2000:5). De mener det er snakk om noen av Rogalands fineste fornminner som har blitt flyttet ut av fylket. Fylkespolitiker for Venstre,

Jarle Braut, tok i 1998 opp spørsmålet om overføring av arkeologiske gjenstander i fylkesutvalget i Rogaland. Han fikk med seg fylkesutvalget på å arbeide for tilbakeføring av arkeologiske gjenstander til Rogaland. Fylkesutvalget ba AmS ta opp spørsmålet med universitetsmuseene på et faglig grunnlag. Fylkesordføreren Gunnar Kvasheim tok spørsmålet opp i stortinget som en prinsipiell sak (Myhre 1998). Kvasheim argumenterte for at samlinger som i dag finnes i tilknytning til universitets- museene i Oslo og Bergen, i større grad burde gjøres tilgjengelige for publikum i museer som ligger nærmere funnstedene.

Ved tusenårsjubileet til Stavanger i 2000, hadde AmS en utstilling kalt *Skjulte skatter – funn fra Rogaland i andre museer*. AmS lånte og stilte ut gjenstander fra Rogaland som finnes på museer i andre norske byer, i hovedsak Oslo og Bergen, samt i andre nordiske land. Trond Løken ved AmS hevder det totalt finnes 11000 gjenstander fra Rogaland, registrert på 2500 museumsnumre, i Oslo, Bergen, København og Århus (Garlid 2000). Et offisielt krav om gjenstander fra museer utenfor Norge er imidlertid aldri stilt. Det er overfor museene i Norge kravene har blitt ytret. Egil Mikkelsen påpeker at kravet fra Rogaland ikke har vært særlig sterkt de siste årene, og at denne diskusjonen har stilnet litt av for AmS sin del. Men et direkte resultat av all oppmerksomheten kravet fra Rogaland fikk fra media, politikere og fagmiljø, var at det ble nedsatt et utvalg som fikk i mandat å trekke opp museumspolitiske og etiske retningslinjer for tilbakeføring av materiale (NMU 2000:3).

2.3.3 Tilbakeføringen av kulturminner fra Sverige til Norge

Tilbakeføring av kulturminner fra Sverige til Norge har vært aktuelt det siste hundreåret og tilbakeføringer av en rekke gjenstander har blitt gjennomført i flere operasjoner fra Nordiska museet i Sverige, til Kulturhistorisk museum og Norsk Folkemuseum i Oslo. Siste tilbakeføring skjedde sommeren 2005 – og det er også denne siste tilbakeføringen som står er aktuell i min oppgave.

Svenske Arthur Hazelius opprettet Nordiska museet i Stockholm i 1880, da nordenfølelsen vokste fram og var sterk. Alle de nordiske land skulle presenteres i Nordiska museet, og en rekke gjenstander ble samlet også fra Norge. Samtidig mislikte mange nordmenn denne svenske innsamlingsvirksomheten i Norge – innsamlingen kom i konflikt med norske interesser. Da det norske lovforbudet mot utførsel av kulturminner kom i 1905, stoppet også Hazelius sin innsamling fra Norge til Nordiska museet. Nordiska museet har siden i hovedsak fokusert på å formidle svensk kultur. Samlingen i Nordiska museet bestod da av 16000 norske

kulturminner: her fantes gjenstander fra norsk bondekultur og en større samling av materiale fra forhistorisk tid.

Rundt 1930 begynte man første gang å diskutere en tilbakeføring av gjenstandene. En tilbakeføring kom først i 1947 - noe av folkekunstmaterialet ble ført til Norsk Folkemuseum. En større overføring av gjenstander skjedde i 1979 i forbindelse med Oldsakssamlingens 150-årsjubileum. Materialet bestod blant annet av bemalte middelalderskulpturer. Flere gjenstander ble også tilbakeført i 2001 (Lamm 2005:15). Ved 100-årsmarkeringen for unionsoppløsningen i 2005, ble siste retur iverksatt, denne gangen av et større arkeologisk materiale. Nordiska museet har i dag kun en representativ samling i sitt museum (Omland 2005:9). Det arkeologiske materialet som ble tilbakeført i 2005, har ligget i en kjeller i Statens Historiska museum i Stockholm i mange år. De svenske museene hadde nemlig hatt en omorganisering av museumsmateriale rundt 1920, der alle gjenstander datert til før 1520, ble overført fra Nordiska museet til Historiska museet. Det var sjefen for Historiska museet, Christian Berg, som ønsket å sende tilbake det norske materialet til Norge fordi han mente materialet var veldig lite i bruk. Dermed tok stiftelsen Nordiska museet rede på eierrettighetene rundt materialet. En formell prosess fulgte ved Nordiska museet, der styret besluttet at materialet kunne tilbakedeponeres på vilkår. Nordiska Museet ville deponere til *en* institusjon – for å ha oversikten over materialet. Det er slik fortsatt stiftelsen Nordiska museet som eier samlingene, selv om de nå er deponert til Norge. Deponeringsavtalen er imidlertid raus, den gir de norske museene disposisjonsretten til materialet på ubestemt tid og de kan håndtere det og bruke det omtrent som de vil.

Grunnen til at Nordiska museet fortsatt vil eie dette, forklarer de med juridiske forhold. Materialet har både blitt kjøpt inn og kommet inn som gaver. Dersom en giver tidligere har satt begrensninger på materialet, har museet fortsatt et ansvar overfor denne giveren. Ifølge Christina Mattsson, museumsbestyrer ved Nordiska museet, var det aldri noen konkrete krav om tilbakeføring av gjenstandene – det var noe museene i Norge og Sverige ble enige om sammen. Avgjørelsen om tilbakeføring til KHM i 2005 var ifølge Egil Mikkelsen ”*ikke nødvendigvis så veldig dypt og prinsipielt tenkt, tror jeg, men de syntes det kunne være ålreit*”.

Kapittel 3: Metode

Kildematerialet i denne oppgaven er først og fremst hentet gjennom kvalitative intervjuer. I tillegg kommer relevante medieoppslag, og arkivmateriale der det har vært tilgjengelig. Informantene vil jeg presentere i dette kapittelet. Aktørers handlinger og argumenter vil stå sentralt for å tolke problematikken. I denne sammenheng har intervjumateriale blitt samlet inn, for å få en dybdeforståelse av situasjonen. Jeg vil først utdype valget kvalitativ metode.

3.1 Kvalitativ analyse

Målet med denne undersøkelsen er å få fram argumenter, holdninger og handlinger til spørsmål om kulturarv som innbefatter politiske, faglige og etiske spørsmål. Det har ikke tidligere vært gjort større undersøkelser på emnet tilbakeføringsproblematikk i Norge. Det begrenser min mulighet til å bruke skriftlige referanser. Kvalitativ metode egner seg når det er lite forhåndskunnskap om fenomenet som skal undersøkes. Innsamling av informasjon gjennom intervjuer har derfor vært naturlig for oppgaven. Kvalitativ metode egner seg dessuten når man ønsker å gå i dybden og undersøke holdninger og praksiser (Kvale 1997), slik målet for denne oppgaven er. *”Det kvalitative forskningsintervjuet forsøker å forstå verden fra intervjupersonens side, å få frem betydningen av folks erfaringer, og å avdekke deres opplevelser av verden, forut for vitenskapelige forklaringer”* (Kvale 2006: 17). Man kan innvende mot metoden at den gir subjektive opplysninger, ikke objektive – fordi den avhenger (mye) av dem som blir intervjuet. Men dette kan nettopp være til metodens forsvar argumenterer Kvale (2006: 23); det er en styrke at den fanger opp intervjupersonens oppfatninger om et tema og dermed gir et bilde av en mangfoldig og kontroversiell verden.

3.2 Intervjuene

I kvalitative studier er intervjuene en viktig kilde. Intervjuer har ulik grad av struktur, alt fra at spørsmålene er bestemt på forhånd til det helt ustrukturerte intervju der ingenting er avgjort på forhånd. Den vanligste tilnærmingen er et delvis strukturert intervju. Temaene og enkelte nøkkelspørsmål er her bestemt, samtidig legger et delvis strukturert intervju opp til å følge opp uforutsette tråder fra informanten, og til å stille spørsmål som ikke er formulert på forhånd (Kvale 2006: 68). Et slik delvis strukturert intervjuform benyttet jeg. En utfordring jeg møtte på ved denne tilnærmingen var at der jeg stilte spørsmål jeg ikke hadde forberedt på

forhånd, kunne jeg komme til å formulere meg slik at informantene opplevde spørsmålene som mindre relevante. Blant annet nevnte jeg i et spørsmål ”arkeologiske funn” (her kunne jeg ha sagt kulturminner), noe informanten oppfattet som irrelevant, ettersom informanten ikke var arkeolog. Dermed ble spørsmålet avfeid. På den annen side opplevde jeg som regel at intervjuene var nyttige og morsomme og at informantene i stor grad var interesserte i temaet og i å gi så utfyllende svar de kunne. Intervjuene i undersøkelsen ble tatt opp på bånd og deretter transkribert så fort jeg fikk sjansen til det. Jeg har transkribert den muntlige formen en samtale gjerne har, uten å redigere for mye på dette. Jeg har imidlertid valgt å ikke gjengi dialekter skriftlig. Jeg mener dette bidrar til at informantene presenteres mer nøytralt.

Intervjuene utgjør råmaterialet for den senere meningsanalysen. Man må forsøke så godt som mulig å avgjøre kvaliteten på den informasjonen som har kommet fram. Det er flere faktorer som kan påvirke informantens utsagn og reaksjoner, faktorer som jeg som undersøker kan ha vanskelig for å oppdage. All informasjon man får under et intervju har gjennomgått en bevisst eller ubevisst utvalgsprosess hos informantene, og siden også i meg (Merriam 1994).

Opplysningene som kommer fram kan være gale – blant annet kan respondenten prøve å gjøre intervjueren til lags ved å gi det svaret han tror intervjueren ønsker, eller forsøke å hindre at intervjueren skal lære noe om han eller henne. Feil informasjon og/eller mangel på informasjon kan derfor ligge implisitt i materialet som har blitt hentet inn. Dessuten kan forskeren også bruke teknikker som hindrer en sakssvarende samtale i forhold til de spørsmål som stilles (Postholm 2005: 69). Den kvalitative intervjumetoden åpner for at eventuelle misforståelser kan rettes opp i intervjusituasjonen. I kvantitativ metode er kommunikasjonen ikke interaktiv. Ved en kvantitativ metode ville dette ikke vært mulig. For å redusere misforståelser, har jeg også valgt å sende de transkriberte intervjuene til informantene. Som jeg kommer inn på straks har informantene i denne oppgaven ikke fått anonymitet. Dette kan bidra til at intervjuobjektene er mer forsiktige i sine uttalelser. Også her har jeg funnet argumenter for at informantene skulle få lese gjennom intervjuene. Tanken er at dersom informantene vet at de kan rette opp uttalelser i etterkant, vil de føle trygghet til å være åpne i intervjusituasjonen.

3.3 Informantene

Informantutvalget består av seks personer. Det har vært viktig å trekke inn hvordan ulike parter har opplevd samme situasjon for å fange opp nyanser og mangfold (Dalen 2004:56).

Utvalget må forstås ut fra problemstillingen - på arenaen for praksis i tilbakeføring av kulturminner, trekkes både faglige og politiske aktører inn. Jeg ønsket å velge ut både faglige og politiske aktører som enten har vært og/eller er aktive i de konkrete tilfellene jeg skulle gå gjennom. Jeg tok kontakt med aktører ved museumsinstitusjoner i Rogaland, Vestfold, Oslo og Stockholm. I tillegg kontaktet jeg tre politikere som kunne være aktuelle i disse spørsmålene; en i Rogaland, en i Vestfold, og en politisk representant (statssekretær) som kunne ha kjennskap til overføringen fra Sverige til Norge.

Jeg sendte ut en forespørsel på e-post om disse personene kunne være villige til å delta i et intervju. I e-posten presenterte jeg kort prosjektet, og uttrykte behovet for ytterligere informasjon. De fleste ga snar og positiv tilbakemelding. Jeg møtte imidlertid på en overraskelse. Yngve Slettholm, tidligere statssekretær i kulturdepartementet ble også kontaktet, fordi jeg håpet han kunne gi et innblikk i diskusjonen om tilbakeføringen fra Sverige til Norge. Slettholm hevdet imidlertid det aldri var en reell drøfting av denne saken på politisk nivå, og mente derfor han ikke hadde noe å bidra med i forhold til min problemstilling. Jeg har derfor ikke fått presentert et politisk perspektiv på overføringen av kulturarv fra Sverige til Norge, i denne oppgaven.

Informantene som sa seg villige til å delta, presenteres kort her:

* Christina Mattsson er folklorist og styresman ved Nordiska museet i Stockholm. Hun var sentral i forbindelse med overleveringen av materialet fra Nordiska museet til Kulturhistorisk museum i Oslo..

* Egil Mikkelsen er professor i arkeologi og museumsdirektør ved Kulturhistorisk museum i Oslo (KHM). Han var sentral fordi han kunne representere KHM, samtidig som han hadde kjennskap til alle de tre sakene jeg ønsket å undersøke.

* Jenny-Rita Næss er seniorforsker Emerita i arkeologi, og har arbeidet ved Arkeologisk museum i Stavanger (AmS).

* Jarle Braut (V) er fylkespolitiker i Rogaland. Han har vært engasjert i spørsmålet om en tilbakeføring av kulturminner til Rogaland fylke.

* Terje Gansum er arkeolog og daglig leder av Midgard historiske senter i Borre i Vestfold. Han har vært involvert i diskusjonen om tilbakeføring av vikingskipene til Vestfold, og var derfor en naturlig person å kontakte.

* Tove Lisbeth Vasvik (AP) var fylkesordfører i Vestfold i perioden 2005 til 2007. Hun har vært engasjert i spørsmålet om en tilbakeføring av vikingskipene til Vestfold fylke.

I tillegg nevner jeg noen flere aktører i materialet som ikke er intervjuet, men som det finnes arkivmateriale på. Disse aktørene er knyttet til *en* av sakene, nemlig Rogalandskravet. Siden disse personene refereres hyppig til i oppgaven, vil de kort presenteres her:

* Bjørn Myhre var museumsdirektør ved Arkeologisk museum i Stavanger i 1998, da tilbakeføring først var formelt oppe til diskusjon.

* Henrik von Achen er professor i Kunsthistorie og leder av kirkeavdelingen ved Bergen Museum.

* Anders Johansen er professor ved institutt for medievitenskap, UiB, og styreleder ved Bergen Museum i 1998.

* Bergljot Solberg er professor emeritus i arkeologi, og var i 1998 instituttstyrer ved arkeologisk institutt, UiB.

3.4 Informert samtykke

Informert samtykke ivaretas ved at deltakerne får informasjon om hensikten med og anvendelsen av samtaler og intervjuopptakene, og at de har godtatt betingelsene for å delta (Kvale 2006:67). Å holde identitetene skjult fant jeg lite hensiktsmessig i min oppgave, idet jeg intervjuet sentrale personer i museumsmiljøet og på den politiske arena. Det ville ha lyst gjennom hvem det var tale om, dersom jeg skulle forsøkt å holde svarene anonyme. Jeg har tatt forholdsregler nå som informantenes navn offentliggjøres: Jeg vektlegger deres rolle, ikke deres private meninger. Jeg har også i etterkant av bearbeidelsen av materialet sendt ut e-post til informantene – hvor de har fått se over intervjumaterialet jeg ønsket å publisere i oppgaven. Jeg har bedt informantene om tillatelse til å bruke utsagnene, og de har fått tilbud om å gjøre enkeltutsagn anonyme dersom de skulle oppleve noe som særlig betent. Ingen benyttet seg av dette. De fleste informantene har samtykket i at jeg offentliggjør det de har formidlet gjennom intervjuene. En av informantene følte seg imidlertid utilpass med det utdraget jeg sendte, og valgte å trekke utdraget, og erstatte det med en ny tekst. I og med at dette skjedde svært sent i oppgaveprosessen, og flere av utsagnene allerede var godt integrert i oppgaven, ba jeg om tillatelse til å benytte enkeltuttalelser fra det opprinnelige intervjuet. Disse uttalelsene ble godkjent.

En utfordring med at informanter endrer tekst på denne måten er at informasjonen mister noe av den spontanitet, og muligheten for dialog, som et kvalitativt intervju åpner for. Det er nødvendig å påpeke at redigeringen også skaper en skjevhet mellom hvordan informantenes

uttalelser fremstår, fordi de fleste har en relativt usammenhengende muntlig tale, mens uttalelser i et redigert materiale vanligvis vil fremstå mer gjennomtenkt og moderert.

3.5 Analysemetode (bearbeiding og fortolkning)

Hermeneutikken (”læren om tolkning”), danner et vitenskapsteoretisk fundament for den kvalitative forskningens sterke vekt på forståelse og fortolkning (Dalen 2004:20). Jeg har valgt en hermeneutisk analysemetode i oppgaven. Det sentrale i metoden er å fortolke et utsagn ved å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som umiddelbart oppfattes. For å få tak i en dypereleggende mening må budskapet settes inn i en sammenheng eller helhet. En bedre forståelse av de enkelte delene kan bidra til en dypere, helhetlig analyse av fenomenet eller settingen som er studert. Forskeren analyserer dermed de ulike delene for å forstå kompleksiteten og helheten bedre (Postholm 2005:105, Dalen 2004:20). Å analysere betyr å dele noe opp i biter eller elementer. Vekselvirkning mellom helhet og del for å oppnå dypere forståelse, beskrives som den hermeneutiske sirkel (Dalen 2004:20). Forståelsesprosessen er ikke bare karakterisert ved at den enkelte delen forstås ut fra helheten men også ved at helheten søkes tilpasset delen. Det finnes verken et eksakt utgangspunkt eller sluttunkt for hermeneutisk tolkning. Den utvikles videre i et samspill mellom helhet og del, forsker og tekst samt forskerens førforståelse. Prosessen beskrives som den hermeneutiske spiral (Dalen 2004:20).

Man skiller mellom deskriptiv og teoretisk analyse. Deskriptiv analyse strukturerer materialet – gjør materialet oversiktlig, forståelig og rapportvennlig. Teoretisk analyse innebærer at forskeren tar i bruk substantiv teori for å analysere deler av et materiale (Postholm 2005:86). Jeg har organisert intervjumaterialet i ulike temaer. Jeg har kategorisert og dermed redusert datamaterialet til enheter som gjør det mer oversiktlig og håndterlig (materialekapittelet) (Postholm 2005:99). Heretter har de konkrete ytringene blitt gitt teoritilknytning, gjennom at ytringene har blitt tolket og satt inn i en teoretisk ramme (analysekapittelet) (Dalen 2004:67).

3.6 Validitet

”Forskeren” er det viktigste forskningsinstrumentet i kvalitative analyser, også i analysearbeidet. Analysen vil farges av erfaringer og subjektive, individuelle teorier jeg bringer med meg inn i analyseprosessen. Det betyr at analysene vil preges av egne perspektiver. Likevel er intensjonen med kvalitative analyser at ”forskeren” mest mulig skal

møte datamaterialet med åpent sinn, og legge til side allerede ervervede perspektiver (Postholm 2005:86). Jeg har søkt å kontrollere meg selv gjennom å reflektere og teoretisere, også om min egen forutinntatthet. Å legge helt til side sine subjektive, individuelle teorier er i praksis umulig, men en slik fremgangsmåte (epoche) kan hjelpe forskeren bli bevisst sine egne fordommer, synspunkter og antagelser angående fenomenet som forskes på slik at man kan møte det med et så åpent sinn som mulig (Postholm 2005:87).

En hermeneutisk tilnærming til tolkning innbefatter at forskeren aksepterer at det kan ligge et mangfold av betydninger i informantenes uttalelser (Kvale 2006:81). De finnes ikke *en* ”sann” virkelighet, eller universelle lover. I poststrukturalismen oppfattes resultater som kunnskapsforslag, mer enn som absolutte påstander og sannheter (Dalen 2004:76). Resultatene jeg kommer fram til i denne oppgaven er slik ikke ment som absolutte sannheter, men må tolkes som sannsynliggjorte forslag vurdert opp mot andre kunnskapsforslag innenfor dette området.

Kapittel 4: Teoretiske begreper og perspektiver

Jeg vil i det følgende redegjøre for en del sentrale begreper som har forklaringskraft og vil være analytisk nyttige i undersøkelsen. Jeg legger vekt på de deler av begrepene som har betydning for oppgaven.

4.1 Kulturarv

Kulturarv er vanskelig å definere. Kulturarven kan omfatte alt av kulturelementer fra de eldste tider til vår egen tid. Kulturarven er både materiell og immateriell. Den arkeologiske kulturarven kan ifølge Robin Skeates defineres fra to ulike "nivåer". For det første som; "*The material culture of past societies that survives in the present*", og for det andre som; "*The process through which the material culture of past societies is re-evaluated and re-used in the present*" (Skeates 2000:9). Terje Østigård definerer kulturarv på en svært lignende måte: som 1) materiell og immateriell kultur fra fortiden som fremdeles finnes i nåtiden, og 2) det nåtidige samfunnet tilrettelegger for denne materielle og immaterielle kulturen og gir den mening som verdifull (Østigård 2008:1). Verken den ene eller andre av disse definisjonene kan sies å være mer korrekt. Begge definisjonene er etablert og anerkjent, og de utfyller hverandre. Skeates påpeker imidlertid at det er en tendens til at fagfolk promoterer den siste, mer kritiske definisjonen, mens det politisk er den første og mer deskriptive delen av definisjonen som anvendes (Skeates 2000:10).

Kulturarv kan være verdifull på mange måter i samtiden. Cornelius Holtorf har gjort et forsøk på å liste de ulike verdiene knyttet til kulturarv; økonomiske, akademiske, estetiske og åndelige grunner er viktige for å konservere arkeologiske ressurser. Andre grunner til å bevare fortiden er basert på ideologiske, politiske, utdanningsmessige og psykologiske overveielser (Holtorf 2001:287). Norsk politisk bevaringsstrategi i dag legger vekt på at kulturminner skal kunne brukes som ressurs for økonomisk, kulturell og sosial verdiskapning, gjennom bærekraftig og kreativ bruk (St.meld16 2004-2005). Kulturminner må både vurderes som en ressurs i seg selv, og som et ledd i en større samfunnsmessig sammenheng (NOU 2002:1).

Kulturarv som begrep er en moderne sosial konstruksjon (Selberg 2002:14). Begrepet "kulturarv" og tenkningen rundt det er nært knyttet til overgangen fra forestillingen om en

felles europeisk kultur der kultur ble forstått som dannelsesnivå, til forestillinger om partikulære, nasjonale kulturer, som den enkelte tilhørte gjennom fødsel og avstamning (Eriksen 2001:57). Bevaring av kulturminner spilte en viktig rolle i legitimeringsprosessen av nasjonalstaten (Lidén 1991:104). I nasjonalistiske diskurser på 1800-tallet ble det skapt en selvsagt og ”naturlig” forbindelse mellom identitet, historie og territorium. Botaniske metaforer om røtter og rotløshet har preget mye av retorikken i ordskiftet om identitet, kulturarv og menneskerettigheter påpeker Bjørnar Olsen (Olsen 2001:79). I kulturarvsbegrepet ligger det en påstand om et særlig slektskapsbånd mellom gjenstandene det gjelder og gruppen mennesker som skal ha ”arvet” både gjenstandene og den kulturen de er uttrykk for, fra sine forfedre. Her dreier det seg om et kulturelt innhold, en kulturell kapital, som noen har særskilte rettigheter til, fortrinnsvis til fortrenghet av andre, fordi de har arvet den (Eriksen 2001:58). Kan man forvalte fortiden ut fra nåtidens arverettsprinsipper? Denne holdningen er blant annet grunnleggende i UNESCOs vernetanke (Østigård 1999), og i Norges og andre staters kulturminneforvaltning. I den norske kulturminneloven heter det blant annet at: *”kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes som del av vår kulturarv og identitet”* (KML).

Man kan få inntrykk av at kulturarven blir forsøkt gjort upolitisk. Spørsmål om kulturarv er uløselig knyttet til sentrale konfliktlinjer i samtidens offentlige debatt. Kulturarvfeltets verdier og vurderinger i et samfunn er komplekse og foranderlige (Beckman 2002:65). Kulturarv er akkompagnert av en kompleks rekke av identifikasjoner og potensielle konflikter, ikke minst når kulturarvssteder og gjenstander er involvert i spørsmål rundt legitimering av maktstrukturer (Ashworth og Graham 2005:7). Gregory Ashworth og Brian Graham hevder at kulturarvens innhold og mening endres over tid og gjennom rom, at kulturarven kan inneha både offisielle og uoffisielle tolkningsformer og at som et resultat av dette, skaper vi den kulturarv vi har behov for, og forvalter den etter formål definert av dagens samfunn (Ashworth og Graham 2005:4-5). Det har blitt hevdet at kulturarvsbegrepets popularitet innenfor offentlig kulturpolitikk kan ha sammenheng med dets muligheter til å skjule både historiens og politikkenes kompleksitet (Bendix 2000). Kulturarv har evnen til å virke hevet over diskusjon – samtidig som den er gjenstand for diverse konflikter. Kulturarven er ikke statisk i sin form. Det er som Bjarne Hodne påpeker (Hodne og Ødemark 2005:10), et paradoks at kulturarven er identitetsdannende, samtidig som den hele tiden omfortolkes for å tilpasses stadig nye legitimeringsformål i den politiske samtid. Faglig har det i stor grad skjedd en endring fra å se på identitet som noe gitt, til å se det som noe valgt og konstruert.

Men kulturarven er likevel viktig for folk, som Torun Selberg påpeker: selv om fortiden muligens er konstruert, eller i hvert fall sett slik fra et faglig perspektiv, så er folks forhold til den like virkelig. Det som er konstruert og oppfattet som kulturarv har en reell mening og et fast innhold for dem som identifiserer seg med den, eller tror på dens autenticitet (Selberg 2002:18).

4.3 Nasjonalstat og regionaliseringsprosesser

Nasjonalstaten er både et beslutningssystem og et politisk fellesskap, både en ramme om autoritative vedtak og om kollektiv identitet” (Østerud 1999:135). Utover det rent administrative er nasjonalstaten også tuftet på en forestilling om å høre til et kulturelt fellesskap som er overordnet andre rammer for identitet (Angell 1998:8). Før nasjonalkulturen kom på banen var begrepet om "den norske nasjonen" dels uten betydning for innbyggerne i området Norge, dels én av flere mulige ideologiske orienteringer, der skandinavismen også lenge stod sterkt. Før nasjonalkulturen ble etablert i Norge, eksisterte det ingen samlet og samlende norsk kultur, bare regionale subkulturer knyttet til ulike sosiale lag i by og bygd (Hodne 1995:15). En lang rekke politiske forhandlinger og tilfeldigheter har ført fram til den konkrete nasjonalstaten. Kulturarven har som nevnt, i dette bevisst blitt utvalgt og definert, for å skape et bindemiddelet for innbyggerne.

Nasjonalstaten i dag blir utfordret både innenfra og utenfra. Steder redefineres, der lokal og regional skala ”vinner” på bekostning av nasjonal skala (Ashworth og Graham 2005:6f). Gjennom regionalisering kan ulike prosesser utløses – den viktigste kanskje revitalisering. Gjennom revitalisering blir kulturelementer forandret både i form og innhold, og plassert i en ny sammenheng. I brukernes forestillingsverden er det snakk om et uforandret og gjenopplivet kulturelement, mens det objektivt sett dreier seg om en nyskapning (Hodne 1995:172). Slik ble den nasjonale kulturarv også skapt. Knyttes det revitaliserte kulturelementet for sterkt til den lokale kulturen er dette en faktor som kan svekke en nasjonal kulturell referanseramme (Hodne 1995:172). Vi ser tegn til at regionene blir mer selvstendige. Har regionene en ambisjon om kulturell autonomi på bekostning av en landsomfattende identitet? Hans Fredrik Dahl og Tore Helseth hevder at ”vi ser tendenser til å skrive regionen ut av nasjonen i kraft av definisjonen av `sitt eget`” (Dahl og Helseth 2006:228).

Kjetil Lysgård påpeker at vi i Norge har en rekke sterke regionale metaforer som symboliserer regional tilhørighet og identitet. Men vi har ikke regionale metaforer som stiller spørsmål ved legitimiteten til den dominerende nasjonale metaforen (Lysgård 2005:96). Regioner og regionale metaforer skapes med en intensjon og bruken av regionale metaforer er et politisk virkemiddel hevder han. Lysegård argumenterer for at når målet ikke ser ut til å være separatisme, må målet være nasjonal posisjonering i forhold til andre regioner i landet. (Lysgård 2005:103). Det vil være interessant å se krav om kulturarv og tilbakeføringsspørsmål i sammenheng med de ulike prosessene som Hodne, Dahl og Helseth, og Lysgård diskuterer her.

4.4 Makt, strukturer, og sentrum – periferi relasjoner

Maktutøvelse foregår alltid innenfor en kontekst. Strukturmakt, det vil si antakelsen om at den strukturen relasjonen befinner seg innefor også vil påvirke relasjonene (Jacobsen 2003), vil kunne ha forklaringskraft. En spesiell struktur vil blant annet skape spesielle relasjoner og avhengigheter, det vil gi noen en spesiell maktbase og det kan skape bestemte interesser. Samtidig vil strukturen legge begrensninger – og åpne muligheter for aktivisering av atferd, og den vil påvirke sannsynligheten for å oppnå resultater (Jacobsen 2003). Det kan dermed tenkes at maktforhold mellom ellers like relasjoner vil variere alt etter hvilken kontekst de befinner seg innefor.

Romlige strukturer kan være viktig i sammenhenger hvor det er viktig å forstå og forklare maktforhold, mangel på makt, eller på marginaliserte gruppers forsøk på å ta tilbake makten eller skape seg en posisjon innenfor et nettverk av makt (Birkeland og Hanssen 2000:3). Sentrum-periferi teori er en av flere teorier som bygger på observasjon av slike forhold (Strand 1973:2). Begrepet skiller mellom sentrale og andre deler av et samfunn. Man får uttrykt asymmetri mellom samhandlende enheter ved å se på de relative mulighetene de har for kontakt med omverdenen (Strand 1973:29).

Sentrum er den dominerende part i sentrum-periferi relasjoner – å være periferi eller utkant vil si å være underlegen (Strand 1973:21). Ressurser akkumuleres i sentre og tømmes ut fra periferien - og strøm av ressurser har for begge parter en selvforsterkende effekt (Naustdalsli et al. 1983). Hvordan fungerer dette i praksis? Den ”rene utkanten” har høye kontaktkostnader og er isolert fra andre utkanter. Utkanten driver råvareproduksjon, eksporterer arbeidskraft og

importerer teknologi og ferdigvarer. Utkanten konsumerer budskap utenfra og aksepterer andres språk. Utkanten er dårlig representert i det politiske styringsverket (Norgeslexi 2006). Det ”rene sentrum” er tilkoblet alle kommunikasjonsnettverk og er et møtested. Senteret driver med tjenesteyting, informasjonsbehandling og styring. Det importerer råvarer og arbeidskraft. Sentret produserer og sprer budskap. Her finner man en konsentrasjon av eliter, og det er lett tilgjenge til maktposisjoner (Norgeslexi 2006). I dette er det viktig å huske at sentrum-periferi mønstre ikke er statiske.

Et sentrum-periferi mønster finner man både i verdenssamfunnet, innen nasjoner og på lavere nivå, som i fylker eller kommuner. Aktuelle geografiske nivå blir i denne sammenheng regionalt og nasjonalt. Strand påpeker at det er en prinsipiell forskjell mellom sentrum-periferi analyse av interne statlige forhold (i industrisamfunn) og av analyse av internasjonale forhold. Maktrelasjoner vil være avgjørende mellom nasjoner. Det offentlige styringsverket utgjør den dominerende rammen for fordelingene innen et land, mens mer spontane prosesser er viktigst internasjonalt (og i land med svak administrasjon) (Strand 1973:22). Nasjonalstater er geografiske enheter som knytter sammen perifere og sentrale områder i et felles politisk styringssystem. Sentrum er gjerne hovedstadsområdet hvor landets viktigste politiske, kulturelle og økonomiske institusjoner befinner seg, mens periferien ofte utgjør rurale og ikke-urbaniserte områder som befinner seg et stykke fra sentrum. Nasjonalstaten har derfor hatt en mer eller mindre klar hierarkisk struktur: sentrumsorganene på toppen av den politisk-byråkratiske styringskjeden, med regionale og lokale periferiorganer underlagt sentrums kontroll (Selle 2004). Dersom man ønsker å forklare regional ulikefordeling innen nasjonale samfunn kan man ikke overse slike forhold som at lokale og regionale enheter har rett til å generere ressurser innen sitt område, at staten fører en regional utjevningsspolitikk, og at de lokale og regionale enhetene har mange formelle mekanismer ikke minst innenfor det offentlige styringssystemet, som kan brukes til å påvirke de sentrale enhetene i systemet (Strand 1973:23). Kulturarv er nøstet inn i hierarkiet av romlige skalaer (Skeates 2000:88). Ulikhet i ressurser og makt mellom ulike regionale enheter og ulike aktører, kan få betydelig konsekvenser for praksis i spørsmål om tilbakeføring.

Makt er ikke bare dominans over andre eller legitimert myndighet, det er også den evnen til kollektiv organisering som overvinner avmakt og bekjemper dominans i ulike former (Østerud 2002). Makt som er rettferdiggjort og legitimert nedenfra, slik lokalsamfunn kan gjøre overfor staten, blir en form for makt som beveger seg fra dominans til *rett* (Ibid). Et

fokus på rettigheter, og en tilhørende rettighetsretorikk kan slik være et maktmiddel for mindre sentrale enheter for å nå fram til sentrale myndigheter og institusjoner. Disse tankene kan knyttes videre til Giddens begrep om *dialectic of control*, som jeg også vil se på; makt innebærer alltid motmakt.

4.5 Handlingsteori: begreper fra Anthony Giddens sosiologiske teorier

Sosiologisk handlingsteori er aktuelt i en avhandling som har til hensikt å se på argumentasjon og handling, altså praksis, mellom aktører i et problemfelt. Sosiologen Anthony Giddens har utviklet begreper rundt forutsetninger for handling. Noen begreper fra teoriene finner jeg nyttig for å forklare de fenomener jeg har sett på i arbeidet med min problemstilling.

Å handle er ifølge Giddens å anvende sosiomaterielle ressurser, og når ressursene er systematisk ulikt fordelt, gir det grunnlag for sosiale maktforhold (Giddens 1976:53, i Rønning 1994:5). Giddens hevder at makt utgjør et generelt aspekt ved all form for handling. Uten makt kan vi ikke gripe inn i situasjoner, og kan vi ikke det, er vi fratatt vår handlingskapasitet. Alle individer har derfor prinsipielt sett ressurser i noen grad, ettersom handling er utenkelig uten: ”*All forms of dependence offer some resources whereby those who are subordinate can influence the activities of their superiors*” (Giddens 2004 [1984]:16). Av disse tankene former Giddens begrepet ’*dialectic of control*’ (the to-way character of the distributive aspect of power): ”*How the less powerful manage resources in such a way as to exert control over the more powerful in established power-relations* (2004 [1984]:374). Dette maktbegrepet innebærer at der det er asymmetriske maktrelasjoner mellom aktører, vil det alltid finnes et minimum av motmakt.

Et sentralt element i Giddens strukturasjonsteori er det dialektiske; “*One of the main propositions of structuration theory is that the rules and resources drawn upon in the production and reproduction of social action are at the same time the means of system reproduction (the duality of structure)*” (2004 [1984]: 19). Det er gjensidig vekselvirkning mellom struktur og aktør. Noen ganger produseres og reproduseres strukturer (f.eks. ideer). Reproduseres de samme strukturene lenge nok over tid og gjennom rom, snakker vi om institusjonalisering. Institusjoner er kroniske reproduserte rutiniserte handlingsmønstre gjennom tid og rom (Giddens 2004 [1984]:22, 375). Gjennom institusjonalisering begrenses

den gjensidige vekselvirkningen mellom aktør og struktur, aktørene får i realiteten mindre konkret innflytelse på praksis. Analyse av slike institusjoner legger vekt på aktørers begrensede handlingskapaistet: *“Institutional analysis [is the] social analysis which places in suspension the skills and awareness of actors, treating institutions as chronically reproduced rules and resources.”* (Giddens 2004 [1984]:375). Selv om Giddens mener at sosiale institusjoner er stabile og vanskelig å endre, så er de ikke uforanderlige. Aktører vil fortsatt ha evnen til å virke tilbake og endre på disse institusjonene, i kraft av institusjonenes egenskap som strukturer. Det vil kreve lenger tid. I denne sammenheng vil det være interessant å koble praksis for tilbakeføring med produksjon, reproduksjon og rutinisering av tanker og ideer knyttet til kulturarv.

Faglige og politiske aktører er begge del av en diskusjon om tilbakeføring av kulturelementer. Derfor kan det være interessant å trekke inn begrepet ekspertsystem. Ekspertsystemer definerer Giddens som *”systemer av teknisk art eller faglig ekspertise som organiserer store områder av det materielle og sosiale miljøet vi lever i i dag”* (Giddens 1997:27-28). Systemer hvor eksperters viten er integrert, påvirker mange aspekter av det vi gjør på en kontinuerlig måte (ibid). Påliteligheten av den ekspertkunnskapen som anvendes er vanligvis ikke noe som man selv kan sjekke til bunns. Dette innebærer at folk er avhengige av å stole på ekspertenes kompetanse. Samtidig går respekt for fagkunnskap ofte hånd i hånd med pragmatisk holdning til abstrakte systemer. Holdninger til vitenskap og ekspertvurderinger er ofte preget både av respekt og skepsis (1991: 69). Noen premisser for praksisen i tilbakeføringsspørsmål kan forklares ut fra Giddens begrep ekspertsystem.

Kapittel 5: Materialet

I dette kapittelet går jeg gjennom materialet som har kommet frem gjennom intervjuene, samt materiale fra arkiver og medier. Materialet har blitt delt inn i fire hovedkategorier; vitenskap, etikk, eierskap og forvaltning. Disse er igjen inndelt i ulike underkategorier som jeg finner nyttige i en deskriptiv framstilling, fordi de hver representerer ulike områder det må tas hensyn til i diskusjoner rundt tilbakeføring av kulturminner.

5.1 Faglige hensyn: forskning, formidling, bevaring

Innenfor de følgende kategoriene forskning, formidling og bevaring, tar jeg opp prinsipper og argumenter som vil være viktige fra et faglig ståsted.

5.1.1 Forskning

Sentralt innenfor diskusjonen om tilbakeføring av kulturminner, står en rekke faglige hensyn. I diskusjonen om Oseberg- og Gokstadskipet, påpeker Egil Mikkelsen ved KHM Vestfolds mangel på kompetanse: *”Det er ikke bare å flytte og stille ut noen gjenstander, men det skal også en stor flokk av kompetente folk som skal både ta vare på det og som skal forske på det, for dermed å kunne formidle det”*. Kompetanseaspektet er mindre tydelig i argumentasjonen fra Vestfold. Men i enkelte avisartikler står det blant annet at: *”[Her] vil det være viktig å bidra til at antikvarisk kompetanse må spres enda videre rundt i landet”* (Reinton og Ruud 2006). Og i en samlet uttalelse fra ordførere i Vestfold lyder det at: *”I Vestfold finnes topp internasjonal kompetanse på rigging og seiling av vikingskip, vikingbåtbygging og tilknyttet håndverk. Ytterligere kompetanse vil vi ønske varmt velkommen som en del av flyttelasset når skipene flyttes hjem.”* (Vasvik et al. 2006).

Egil Mikkelsen peker på ressursbruk i forbindelse med kompetansespredning. I forhold til Vestfold, hevder han at *”Norge har nok ikke råd til å dublere så mange miljøer rundt omkring, og slett ikke å dublere det så nært Oslo som i Vestfold. Dermed så har du ikke det apparatet rundt som kreves for å ta ansvaret for ett av verdens viktigste kulturminner.”*

Jenny-Rita Næss ved AmS argumenterer på sin side for at ved å skille ut og lage spesialenheter på få steder, så hindrer du ulike regioner i å utvikle kompetanse: *”Fra en fagpolitisk synsvinkel; dersom du tar ut deler av en samling, eller deler av en funnkontekst for å innlemme dem i andre samlinger, så fratar du regionene/museene muligheten til å utvikle*

sin fagkompetanse.” Næss viser til situasjonen vi har i Norge – der alt av menneskebein sendes til anatomisk institutt i Oslo, og alt av dyrebein til zoologisk museum i Bergen – og påpeker hvor sårbar blant annet forskningen i Rogaland blir av dette.

Henrik von Achen ved museet i Bergen peker på en rekke årsaker til at det vil være lite ønskelig med en oppsplitting av materialet faglig sett. *”Det sier seg selv at det for både forskning og undervisning er en stor fordel å ha gjenstandsmaterialet for hånden.”* Han argumenterer for at å sammenligne gjenstander i et visst omfang er viktig, og at tredimensjonale data er viktige i forskningen. Dagfinn Moe ved Bergen museum føyer seg også inn i denne argumentasjonsrekken: *”Det er viktig at vi har store nasjonale samlinger. Der det er rike samlinger blir det også god forskning. Oppsplitting reduserer verdien av samlingene og forskningen blir svekket”* (Moe 1998). Fagfolk som ikke ønsker å tilbakeføre kulturminner argumenterer altså med at samlinger ikke må splittes opp.

Jenny-Rita Næss peker på at det er en fordel å holde samlet alt materiale fra samme kontekst, fordi det da blir lettere for forskerne å arbeide. De små puslebrikkene er viktig: *”Det er lettere for enkeltforskeren å forholde seg til et funn dersom alle deler av funnet er tilgjengelig på ett og samme museum. Det jeg ivret for var at dersom museene i Bergen og Oslo i det hele tatt gikk med på å gi slipp på noen av sine samlinger, var ”snusket” det som forskningsmessig sett var av størst betydning for museets konservatorer i deres daglige arbeid.”* I motsetning til Stavanger, hadde Bergen et universitet i 1998. Bergljot Solberg ved Universitetet i Bergen argumenterer blant annet for at det er viktig at funnmateriale er tilgjengelig for undervisningen: *”Det ville være en svekkelse av undervisningen dersom studentene bare skulle få primær kunnskap om materialet som er funnet i Hordaland, Sogn og Fjordane og Sunnmøre. Her bidrar funn fra Agder, Rogaland og Nord-Norge til en større bredde i det materialet som formidles til studenter og publikum. Etter mitt syn er dette et sentralt moment mot en oppsplitting av de arkeologiske samlingene”* (Solberg 1998). Henrik von Achen ved museet i Bergen peker på en rekke årsaker til at det vil være lite ønskelig med en oppsplitting av materialet faglig sett. *”Det sier seg selv at det for både forskning og undervisning er en stor fordel å ha gjenstandsmaterialet for hånden.”* Det kan virke som argumentet om å ikke splitte opp samlinger ikke fungerer like bra for de som ønsker å ha tilbakeført kulturminner til sin region.

Kanskje handler dette om prestisjekamp mellom ulike forskningsinstitusjoner. Dette er Jarle Brauts erfaring, politiker i Rogaland: *”Det er en veldig sånn prestisje- og kompetansestrid innen museumsvesenet, som jeg ser litt utenfra”*. Også i eget møte med forskere ved institusjonene opplever Braut en tilsvarende holdning: *”Så der [i Bergen] var det liksom: du trenger ikke komme her, for dette har du ikke greie på”*. Museumsdirektøren ved AmS på denne tiden, Bjørn Myhre, opplever at kompetansen ved AmS ikke anerkjennes: *”Museene i Bergen og Oslo bruker nettopp forskningsaspektet som et argument for ikke å overføre gjenstander til andre museer. Det er ingen grunn til å hevde at en slik forskning skulle bli mer lokal eller regional i sin karakter, dersom forskningen utføres ved et museum i Rogaland enn ved et museum i Bergen eller Oslo”* (Myhre 1998). I lys av dette kan vi merke oss at en viktig drivkraft bak spørsmålet om tilbakeføring av kulturminner til Rogaland, har vært ønsket om å gjøre Stavanger til en universitetsby. Jarle Braut, sier: *”Her har vi et statlig museum, AmS, som er et av landets største museum med stor vitenskapelig kompetanse som vil stå sentralt i utviklinga av vårt nye universitet”* (Braut 2000b). Også etter at universitetet er en realitet, vektlegger han dette aspektet.

Mikkelsen mener det er Norge som best kan dra nytte av materialet som tidligere lå i Sverige: *”Og vi syntes tilbakeføringen var en fin gest, da det førte oss et forskningsmateriale. Mye av funnene var fra vårt distrikt, det var i alle fall fra Norge, slik at folk som tidligere hadde måttet reise til Stockholm, de kunne nå se det her.”* Når det gjelder dette materialet, kan Christina Mattsson ved Nordiska museet fortelle at det viktigste for dem var å sitte igjen med en representativ samling: *”Det viktige er at man beholder et representativt utvalg av det som eventuelt føres tilbake, fordi de gjenstandene er en del av dette museets historie også.”*

5.1.2 Formidling

Kontekst og tilgjengelighet

Tilgjengelighet på datamateriale vil påvirke effektiviteten i forskningen. Det ideelle er å ha materialet for hånden, og å unngå at funn fra samme kontekst splittes opp. Ifølge Jon Birger Østby i Norsk Museumsutvikling (NMU) er det likevel ulike behov: Det er behov for institusjoner som kan drive forskning, undervisning og formidling med utgangspunkt i et materiale som dekker større regionale, nasjonale og internasjonale sammenhenger. Samtidig har lokale og regionale museer behov for å kunne gi publikum god tilgang til materiale fra eget område (Østby 1998).

Et aspekt ved tilgjengelighet, er spørsmål i forhold til de kulturminner som befinner seg i magasiner. Jenny Rita Næss påpeker at man alltid må vurdere behov og bruk av et materiale: *”Det er altså en vurdering, hvor stor bruk har forskerne eller forvalterne for at gjenstanden skal være lett tilgjengelig, f.eks. i museets magasiner og hvor mye skal dette behovet veie i forhold til den glede et bygdesamfunn har av gjenstanden framfor at det ligger i et magasin.”* Næss viser til Folkemuseets nei til tilbakeføring av en altertavle til en kirke i Rogaland: *”Norsk Folkemuseum var ikke så heldig i sine bestrebelser på å beholde altertavlen fra Kvitsøy kirke. I Kvitsøy kunne de legge på bordet sikringsplaner. Det var vanskelig for NF å bli trodd på at altertavlen var en verdifull del av egen samling (som er det oftest brukte argumentet for ikke å gi fra seg gjenstander) når den aldri hadde vært stilt ut – men hadde ligget i magasinet, og når også den utstilte kirkesamlingen var stengt for publikum, og hadde vært det i flere år.”* Mikkelsen understreker at dette er vurderinger museet alltid gjør i tilbakeføringsspørsmål: *”Det ser jo vi alltid på, hvor mye er stilt ut og hvor mye av disse gjenstandene er magasinert hos oss. Og det påvirker jo også våre holdninger til det der.”* Mikkelsen opplever at KHM i stor grad låner ut gjenstander fra museets samlinger: *”Det er utrolig mye som vi har lånt ut fra våre samlinger. Og jeg tror en vil bli forbløffet over hvor mange steder og hvor mange gjenstander det er.”* Han poengterer også at museet er forpliktet til å være rause på utlån av materiale: *”Vi vil jo naturligvis det, fordi at vi har den monopolsituasjonen med at vi har eierforholdet til fylket, så da har vi jo forpliktelse til å være ’large’ når det gjelder utlån.”* Flere opplever likevel at magasinert materiale ikke er så lett å få tilgang på. Blant annet er dette Tove Lisbeth Vasviks opplevelse: *”Det jeg for eksempel vet er at det ligger veldig mange funn fra Vestfold i magasiner i Oslo, som ikke er så lett å få låne.”* Partene er med andre ord ikke enig i hvor gode utlånsmulighetene egentlig er.

Konteksten et kulturminne presenteres og formidles i er ikke uten betydning, og brukes som argument både for og mot tilbakeføring. På den ene siden kan det argumenteres for at kulturminnene bør formidles i en lokal kontekst, nær stedene de ble funnet. Bjørn Myhre argumenterer for dette: *”AmS legger stor vekt på formidling i landskapet. Å fjerne gjenstander fra fornminner er som å ta hjertet fra dem. I dag er i mange tilfeller både funn og fornminner ute av kontekst, og skal de kunne utnyttes maksimalt til både formidling og forskning, bør det fysisk tilrettelegges for mest mulig geografisk nærhet”* (Myhre, 1998). Jarle Braut mener viktige lokale funn må tilbake, slik at man kan se ting i kontekst: *”Det kunne være greit å ha noen referanser i sin rette kontekst.”* Terje Gansum ved Midgard historiske senter i Vestfold, forklarer en av årsakene til at man ønsker seg kulturminner i en lokal kontekst: *”Vi får en mye*

nærere og helere opplevelse av stedene de kommer fra.” En naturlig formidlingskontekst er også et slikt argument: *”Sentralt i all forståelse av vikingtidens kultur står sjøen, skipene og sjømannskapet. Fortellingene om vikingskipene våre må derfor foregå i en kontekst av salt sjø og seiling. Det vil skje i Vestfold”* (Vasvik et al. 2006). Vestfold tar til motmæle mot ideen om å flytte vikingskipene til et nytt museum i Bjørvika: *”I Bjørvika vil skipene få en ny urban fortøying, til og med i en middelalderkontekst! Det synes vi ikke at de bør”* (Vasvik et al. 2006).

På den andre siden vil noen hevde kulturminnene best formidles når vi ser dem i et helhetsperspektiv. Henrik von Achen står for en slik tankegang: *”Det er etter vår oppfatning helt avgjørende, at det visse steder i landet finnes mulighet for å oppleve norsk historie og kultur i sammenheng, både som lengdesnitt gjennom historien, og som tverrsnitt over ulike regioner i ulike tidsrom eller sfærer.”* *”Et større perspektiv også på det lokale er viktig, og man gjør ingen befolkningsgruppe en tjeneste ved å redusere dens historie til noen få lokale relikvier”* (Achen 1998). Mikkelsen vil også formidle et større perspektiv av norsk vikingtid i et museum i Bjørvika: *”Får vi samlet skipene og alle våre vikingtidsgjenstander i et nytt museum, vil det bli verdens flotteste vikingtidssamling. I dag er museets samlinger spredd på 10 steder i Oslo”,* forteller Mikkelsen (Aakermann og Røkeberg 2006). Ordførerne i Vestfold mener imidlertid at de vil kunne gi en vel så god framstilling av vikingtiden. Vestfolds strategiske kulturplan lyder: *”Å gjøre Vestfold til et Nordisk sentrum for formidling av vikingtid, gjennom programsatsingen ’Vikinger i Vestfold’.* Vikingkipene står sentralt i denne planen: *”Skipene skal ikke flyttes til Vestfold av provinsielle hensyn, men fordi vi vil ta ansvar for hele fortellingen”* (Vasvik et al. 2006). Rektor ved UiO, Geir Ellingsen, er ikke begeistret for Vestfold-alternativet: *”Osebergskipet og Gokstadskipet er nasjonale kulturskatter som har en naturlig plass i hovedstaden. De hører hjemme på en mer sentral plass sammen med de andre vikingfunnene. Vikingskipene bør inn i et nytt, moderne, flott kulturhistorisk museum der både sikkerhet og hensynet til moderne formidling er ivarettatt. Det vil ikke være mulig i Vestfold”* (Svensen 2006).

Achen peker på den ekspertisen som står bak større museumssamlinger, og argumenterer for at samlingene faller sammen, dersom viktige verk skulle tas ut: *”Da kan det fort ikke bare dreie seg om beklagelige ”huller” i samlingen, men om nøkkelverk, som får hele veven til å gå i oppløsning”* (Achen 1998). Mikkelsen peker også på forbindelsen mellom ekspertise og god formidling. *”Du må ha ekspertise, du må lage kontekster, du må være oppdatert på*

forskning for at det skal være noen mening i å formidle det.” For å lage en god kontekst for formidlingen, er det behov for eksperter som kan besørge dette. Mikkelsen ønsker at KHM kan hjelpe mindre museer med å skape bedre kontekst i sine utstillinger: ”Vi ser lokalmuseer som har [samlinger som har blitt til ut fra det] folk har levert inn. Hvis du skal lage en utstilling basert på det de har fått tilfeldig inn så blir det nesten alltid en dårlig utstilling. Derfor så sier vi at ’lever inn alt dere har av oldsaker til oss, så skal vi katalogisere det og hjelpe dere å lage en kontekst, en historie som formidler bosetning eller forholdene i forhistorisk tid i det distriktet. Da er det meningsfylt. Men ikke å legge 3 skafthullsøkser og et vikingsverd i en monter og si at dette her er vår lokale utstilling.”

Nært tilknyttet argumenter om formidlingskontekst, ligger også argumentene om hvilket publikum kulturminnene skal formidles til, hvilket publikum de skal være tilgjengelige for. Jarle Braut argumenterer for at folk flest, nær lokalmiljøene, må få se kulturminnene: *”Poenget er at det er tilgjengelig. At du åpner for folk flest.”* Et regionsmuseum er et godt kompromiss for Braut: *”Du kan ikke ha verdifulle funn på hvert enkelt kommunehus rundt om i de respektive kommunene. Stavanger som regionshovedstad, altså hovedstaden i Rogaland, synes jeg det er riktig at vi kan reise til.”* Vasvik er også opptatt av at kulturminnene er tilgjengelige, først og fremst der de ble skapt: *”Det jeg er opptatt av er at de må oppleves og de må forvaltes på en sånn måte at folk kan oppleve dem, fortrinnsvis der de hører hjemme.”*

På den annen side er det de som mener at kulturminnene bør være tilgjengelig for *flest mulig* – hovedstaden virker for dem som det mest naturlige valg. Erling Lae, byrådsleder i Oslo sier: *”Det [er] jo ingen ulempe at skipene har en plassering som gjør at svært mange kan få sett dem. Da er ikke landets hovedstad det dummeste”* (Hegtun 2006). Mikkelsen argumenterer også ut fra et hovedstadsperspektiv: *”Oslo er hovedstaden i Norge. Oslo er det stedet det kommer flest, hvor flest har sjanse til å se Osebergskipet og vikingskipfunnene.”* *”De skal være i hovedstaden fordi at det er der flest kommer, det er der flest folk får anledning til å komme og se dem.”* Hovedstaden mister kanskje sin funksjon, dersom ikke de mest *”nasjonale”* kulturminner kan vises fram der? For Christina Mattsson er hovedstadens rolle viktig: *”[Det] er i et nasjonalt motiv med [plassering i] Sveriges hovedstad. Det er jo rimelig at man også skal kunne se det i et større sammenheng, som det jo er i når man er her.”*

5.1.3 Sikring og vern av kulturminnene

Når tilbakeføring diskuteres, er sikkerhet et viktig prinsipp som trekkes fram. Utlåns- og avhendingspolitikken ved de større institusjonene er streng med tanke på kulturminnenes sikkerhet. Von Achen påpeker at utlån og avhending av materiale må gjøres med forsiktighet:

”For vårt vedkommende er en øket velvillighet når det gjelder å låne ut og/eller korttidsdeponere[...] ingen løsning. Materialets tilstand og sårbarhet tilsier at det stort sett forblir på et sted” (Achen 1998). Gjenstander, blant annet hos Kulturhistorisk museum, lånes bare ut i den utstrekning gjenstanden tåler det og kravene til flytting, klima og lignende innfrir museets krav (Vibe-Müller 2006). Tove Lisbeth Vasvik argumenterer for at systemet er for strengt, kulturminner tåler litt: *”Det er jo ikke alt som blir ødelagt selv om man viser det fram eller flytter litt på det heller da. Så det burde nok vært enklere noen ganger.”*

Antikvarisk interesserte på 1800-tallet bidro til å redde en mengde kulturminner som ellers ville ha gått tapt. Imidlertid påpeker blant annet Jarle Braut at det er rimelig å igjen overlate ansvaret til områder nærmere funnstedene. Tilsvarende argumenterer Reinton og Ruud, kulturansatte/politikere i fylkene Telemark og Buskerud: *”Bygg og gjenstander som ellers utvilsomt ville gått tapt, er blitt konserveret og bevart. I vår tid er imidlertid mulighetene til å ta vare på og også gjøre skattene allment tilgjengelige for både publikum og vitenskapsfolk, blitt mye større”* (Reinton og Ruud 2006).

Alle parter forsikrer at sikkerhet kommer først. Braut sier: *”Og vi må sikre oss selvfølgelig at ting ikke forsvinner. Sikkerhet går jo foran alt, selvfølgelig.”* Vasvik uttaler: *”Det er klart, hvis vikingskipene skulle være for skrøpelig, så skal vi ikke gjøre det[flytte på skipene]. Så hele greia er jo forutsatt at skipene ikke er så skrøpelig at det ikke lar seg gjøre.”* Braut og Vasvik mener forvaltning av kulturminnene ikke kan foregå ved et hvilket som helst nivå. Braut argumenterer for at kommunene må holdes unna, men at landsdelsmuseene må få større beslutningsmyndighet: *”Altså, det er ikke bygg, det er ikke fasiliteter for Klepp til å ha disse tingene mener jeg”* *”Jeg ser ikke for meg at kommunehusene rundt forbi skal få stille ut fortidsminnene i sine monterer. Det må i alle fall være helt spesielle anledninger og helt spesielle omstendigheter. Jeg er ikke for det. Men jeg er for at et museum, og det gjelder selvfølgelig i Stavanger som jeg snakker om her, men det kan gjelde i Trondheim også. At man i landsdelene i mye større grad sitter og gjør disse her beslutningene.”* Vasvik argumenterer også for at kommunene ikke bør få ansvaret for kulturminnene, at staten og fylkene bør ha dette ansvaret: *”Det er min erfaring at det noen ganger er hurt med litt distanse*

når du skal beslutte over kulturminner. Sånn at det ligger på regionalt og statlig nivå. Kulturminner bør etter mitt syn ikke ut til kommunene. Det blir for nært og for mange andre ting som presser på og forhindrer bevaring.”

Mikkelsen påpeker igjen behovet for ekspertise for å ivareta sikkerheten: *”For at det skal bli skikkelig bevaring (og formidling) kreves det også at du har en stab med konservatorer og fagfolk.”* Han mener sikkerheten etter hvert er god nok ved AmS: *”Arkeologisk museum [i Stavanger] er jo et av de best bemannet og velutstyrte av de fem museene. Så de klarer på en veldig god måte å ta hånd om tingene, kanskje vel så mye som vi og Bergen gjør det. Sånn sett så er ikke det til deres disfavør, som for eksempel det å flytte Osebergskipet til Vestfold ville være.”* I Vestfold mener han altså derimot at skipene ikke vil stå trygt. Men sikkerheten ved de større museene har også blitt kritisert. Atle Omland peker på at det er registrert mangler ved bevarings- og oppbevaringsforholdene ved norske universitetsmuseer. Omland viser til at Kulturhistorisk museum allerede har verdens største vikingtidssamling, og at det slik sett kan det være en forsikring å ha gjenstander i flere museer, gjerne i andre land. I tillegg er utstillingslokalene ved norske universitetsmuseer sprenget (Omland 2005:14). At de større museene ikke holder topp standard, kommer også fram av at Nordiska museet ikke godkjente Norsk Folkemuseums lokaler for tilbakeføring i første omgang: *”Det er jo vilkår nå som vi sender tilbake materialet. Alt skal bevares på beste måte. Og det har jo blant annet innebåret at Norsk Folkemuseum ikke i begynnelsen hadde adekvate magasin å ta imot materiale”,* forteller Christina Mattsson.

Vikingskipenes sikkerhet har stått sentralt når man har vurdert å flytte på disse. Mikkelsen mener sikkerheten både for skip og besøkende på Vikingskipsmuseet på Bygdøy er altfor dårlig, og at flytting dermed er det beste alternativet. Mikkelsen og Kulturhistorisk museum mener undersøkelsene som er gjort viser at en flytting av de verdifulle skipene til et nytt, planlagt museumsbygg i Bjørvika, kan gjøres uten at skipene tar alvorlig skade (NRK P2 2006). Vasvik argumenterer for at kan skipene flyttes, så kan de like godt flyttes til Vestfold. *”Jeg leste [...] at tilstanden på Osebergskipet ikke var så dårlig som man tidligere hadde frykta, at det burde være mulig å flytte det. Min reaksjon [da var] at skal det flyttes, så skal det flyttes til Vestfold.”* *”Lar det seg flytte så ser jeg ikke noen motargumenter. Det Oslo kan klare det kan vi klare.”* Mikkelsen på sin side mener skipene ikke kan flyttes til Vestfold. Det vil være en større risiko å ta, blant annet fordi gjenstandene fra Osebergskipet er langt skjørere enn selve skipet mener han: *”Det er jo for det første ikke riktig, det er alt for lite nyansert [at*

skipene også kan flyttes til Vestfold]. *For det første så er det risiko forbundet med en flytting, det er det ikke tvil om. Og det er heller ikke tvil om at risikoen øker med flytteavstand. Men i ennå større grad så vil risikoen for skader knyttet til dem [dvs. gjenstandene som hører sammen med vikingskipfunnet] øke proporsjonalt med flytteavstanden.*”

Flere parter er negative til flytting av skipene. Blant annet fylkeshistoriker i Østfold, Sven G. Eliassen, mener skipene bør bli stående *”Jeg mener en eventuell flytting vil være både en hasardiøs og kostbar affære. Man har ikke muligheter for å forutsi hva som kan skje med så gamle båter som flyttes. Derfor er jeg redd for at våre fremste kulturminner kan få uopprettelige ødeleggelser og gå til grunne. Jeg mener skipene bør være der de er i dag, hvor det både er glimrende utstillingsforhold og sikkerhetsmessige tiltak.”* (Rekvin og Grimnes 2006). Riksantikvaren kommer også inn i bildet – de ønsker å frede vikingskipshuset, med innhold. Nils Marstein mener bygg og gjenstander representerer så store nasjonale og internasjonale verdier at de bør fredes der de er (NRK P2 2006). Mikkelsen på den annen side argumenterer at vikingskipmuseet har store mangler: *”Selv om estetikken i vikingskipshuset er flott, så har huset så mange mangler ved seg, dette har mer og mer blitt motivasjon for meg til å flytte skipene”*. Til forsvar for sitt flytteønske argumenterer Mikkelsen slik i Aftenposten: *”Sannsynligheten for omfattende skade vil være lav [ifølge Veritas-rapporten]. Naturligvis er ikke alle de utfordringene Aftenposten siterer fra Veritas-rapporten løst, og selve flytteprosessen skal utredes videre. Museet har imidlertid syv - åtte år til planlegging av alt det som er nødvendig for at en skal lykkes med dette vanskelige arbeidet. Uten et vedtak om flytting nå, vil det ikke være mulig å reise midler til alle de nødvendige undersøkelser og tiltak.”* (Mikkelsen 2006).

Arkeolog Dagfinn Skre reagerer på Riksantikvarens initiativ til fredning av vikingskipshuset med innhold. Samtidig frykter han at en forhastet flytting kan sette skipene i fare: *”Skal virkelig vern av et slikt bygg veie tyngre enn en fremtidsrettet formidling og bevaring av vikingskipene, Skandinavias kosteligste andel av den arkeologiske verdensarven? Man må ikke la vikingskipene i stikken ved å fortsette på en kurs som kan ende med at de må friste en kummerlig tilværelse på Bygdøy i enda en mannsalder - med økende forfall som konsekvens. Man må heller ikke forsere frem en ellers velbegrunnet flytting dersom den viser seg å kunne gjøre ubotelig skade på denne umistelige delen av verdensarven. Går en flytting riktig galt, vil de ansvarlige aldri bli glemt.”* (Skre 2006).

5.2 Sosiopolitiske hensyn: identitetsforvaltning og ressursforvaltning

5.2.1 Identitet

Noe av det som gjør at diskusjonen rundt tilbakeføring kan bli så følelsesladet og opphetet, kommer av rollen kulturminner har som identitetsbærere i samfunnet; kulturminner gir forankring i tilværelsen. Det kommer klart fram at identitet er viktig for tilbakeføring i Rogalandstilfellet. *”Det handlar beint fram om vår historiske identitet som rogalendingar”*, sier Braut i et avisintervju (Hetland 1998). Han peker på det lokale engasjementet: *”Det er stor aktivitet i lokale historie- og ættesogalag. Folk møter opp, for det handlar om vår historiske identitet og om røter i ein historie som me er ein del av”* (Braut 2000a). Bjørn Myhre peker også på identitetsfaktoren: *”Stadig fleire innser at behova for å føle identitet og samanheng i omgjevnaden har mykje å seie for velferda og trivselen til den enkelte. Tilgangen til historiske funn i museum som ligg nær funnstaden er med på å dekke behov i lokalsamfunn og grupper for å kjenne eigen historie.”* (Myhre 1998). I Vestfoldsaken føres den samme argumentasjonen. Tove Lisbeth Vasvik forklarer at det er viktig å få tilbakeført vikingskipene fordi det har med identitetsfølelse å gjøre: *”Kulturminner er av den type er ting som både binder folk sammen og som gjør folk stolte av nærmiljøet sitt.”* Vestfold er riktig adresse for vikingskipene, uttrykker Vasvik i en avisartikkel, fordi: *”De er våre. Det er vår historie, vår kulturarv og vår identitet. Det sier i hvert fall folk her i fylket.”* Vasvik blir i samme avisartikkel spurt om skipene ikke også er nasjonal identitet: *”Selvfølgelig. Men de er faktisk funnet her. Og de er ikke mindre nasjonale om de ligger i Vestfold,”* svarer hun til det (Glesnes 2006). Gansum bekrefter vektleggingen av identitet: *”Dette inngår jo som et ledd i å bygge opp en identitet på vikingtid som politikerne gjerne ønsker, og som vi er på god vei til å gjøre med en langsiktig satsing. Fylkeskommunen lager egne skoleopplegg for 6. klasse, har skrevet bok for 6. klasse, og gir den til hver eneste 6. klassing i uoverskuelig framtid.”* Vestfold har klare mål om å styrke identitet i fylket gjennom kulturarv. Flere føler seg knyttet til skipene. I en avisartikkel argumenterer politiker Rune Gerhardsen for at skipene tilhører Oslo: *”Det er ikke sånn at vi kaster oss til jorden, fordi Vestfold nå vil ha skipene våre. Ja, vi betrakter dem som våre etter så mange år. Dette er en nasjonalskatt som skal være i landets hovedstad”* (Lund 2006). Politikere i Buskerud og Telemark støtter på sin side Vestfolds krav, og uttrykker at en tilbakeføring av skipene vil oppleves som en symbolsk handling, som å rette opp i en gammel urett: *”I arbeidet med å styrke regional og lokal identitet, vil tilbakeføring av arkeologiske funn ha stor symbolverdi. Å flytte Osebergskipet kan bli et første steg i en langsiktig prosess for å tilbakeføre skattene historien har gitt oss, tilbake dit de en*

gang ble gjenoppdaget. Derfor fortjener Vestfold både historisk-faglig og politisk støtte i dette arbeidet.” (Gulliksen 2006).

Anders Johansen peker på at identitet basert på fylkeskommunalt fellesskap er av relativt ny dato: *”Nasjonen har lenge vært det aller viktigste fokus for kollektiv identifikasjon. Men det er bemerkelsesverdig at slike følelser nå mobiliseres på vegne av fylkeskommunen. Å være nordmann, eller siddis eller bergenser – er nok sterke saker for mange, men å være rogalending eller hordalending har i alle fall ikke vært særlig viktig for folks opplevelse av kulturell identitet”* (Johansen 1998). Egil Mikkelsen avviser Vestfolds metafor ”hjem til”: *”Det som en da har gjort, gjennom for eksempel [at] vikingskipene skal hjem til Vestfold, det er jo at en har tatt den internasjonale diskusjonen ned på et lokalt plan. Der brukes altså metaforer med hjem til og sånt noe som jeg har vanskelig for å kjøpe.”* Tilsvarende avviser Mikkelsen Rogalands identitetsfokus: *”At det må hjem til Rogaland? Rogaland fylke, da trekker en liksom noen administrative grenser fra i dag og tilbake i forhistorisk tid. Det der å snakke om ’hjem til’ når du trekker det tilbake i forhistorisk tid, den kjøper jeg ikke uten videre. Men følelsesmessig så er den veldig reell. Folk tenker sånn i dag, det gjør de, men det er ikke sikkert jeg kjøper den form for tenkning.”* Vasvik påpeker at vikingskipene heller ikke er særlig nasjonale: *”Du vet noen kulturminner kan jo være symboler på en nasjon. Noen har jo prøvd å gjøre vikingskipa til det – det var de faktisk ikke. Fordi at de ble jo bygd lenge før Norge ble noen nasjon.”*

Jenny-Rita Næss er imot tilbakeføring på grunnlag av identitetsargumenter, dersom fagfolk står bak argumentene: *”Det er ok at politikere baserer seg på identitetsargumenter, idet de har ansvar for sin egen region, eller sin gruppe. Det er helt legitimt. Men det er ikke legitimt at vi som kulturvitere lar oss fascinere av den type argumenter og bruker dem.”* ”Fagfolkene bør ikke la seg fascinere av spørsmål om identitet. Det holder ikke som argument i tilbakeføringsspørsmål.” Næss mener også at kulturminner ikke har en egen verdi for lokalsamfunn: *”At gjenstanden har en verdi for et lokalsamfunn, det vet jeg ikke. Altså fordi at; det er jo fagmennsker som har skapt historia. Det er vi som sier at dette her, det er verdifullt.”* Tankegangen finner vi igjen blant annet hos Anders Johansen og Henrik von Achen ved Bergen museum. Johansen argumenterer for at dagens og forhistoriens mennesker er svært forskjellige: *”Dagens rogalendinger vil ikke få vite hvem de er, de vil ikke lære sin identitet bedre å kjenne, hvis de gjør seg kjent med spor etter folk som bodde i Rogaland for 1000 år siden. Den fjerne fortid er som et helt fremmed land. De som bodde her omkring for*

så lenge siden, var så forskjellige fra oss i levemåte, i kunnskap og trosforestillinger at de er minst like fremmede for oss som nær sagt hvilken som helst nålevende person.” (Johansen 1998). Henrik von Achen sier: ”Vi er særlig skeptiske til at materiale overføres med den hovedhensikt at det skal skape ”lokal identitet”. I vår tid er det langt viktigere at vitenskapelig materiale brukes til å utvikle respekt for ulikhetene i menneskets væremåter. Museene har et betydelig etisk ansvar her” (Achen 1998). Faglig argumenteres det her i liten grad for tilbakeføring på grunnlag av identitet.

5.2.2 Økonomi

Næringsutvikling og konkurranse

En årsak til at lokalsamfunn ønsker seg kulturminner tilbakeført, kan være at de ser potensialet til å skape et næringsgrunnlag gjennom turisme. Bjørn Myhre registrerer at interessen for kulturarv til bruk i turistnæring er stor i Rogaland: ”Kommunene satser nå sterkere enn tidligere på lokalhistorie, landskaphistorie og lokale formidlingssentra – både for å opplyse egen befolkning og i forbindelse med kulturturisme.” (Myhre 1998). Vestfold vil også bygge turistnæring gjennom kulturarv, med satsting på vikingtid. Terje Gansum forteller at politikerne satser hardt på vikingskipene, og har et mål om å bli et Nordens senter for vikingtidsformidling: ”For de ser jo på dette her i den store pågående prosessen om større regioner. Politikerne ønsker å satse på vikingtid i Vestfold. Og vinne den posisjonen; å være det stedet hvor vikingtid blir formidla.”

Skal kulturarven være et mål i seg selv eller et middel til å oppnå noe annet? Tove Lisbeth Vasvik er tydelig på at hun vil ”utnytte” kulturarven for å veie opp for kostnadene knyttet til bevaring av kulturminner: ”Ofte tar du best vare på dem[kulturminner] gjennom at du har en bruk av dem eller en formidling av det. For hvis det stiller seg sånn at det hvert eneste år bare blir utgiftsposter, da tror jeg det blir vanskelig å bevare så mye som man ønsker. Men i den grad en kan bruke det, formidle det, så tror jeg det er det beste.” Egil Mikkelsen kommenterer Vestfolds strategi: ”Ja, det som er i ferd med å skje i Vestfold er jo at de ser at dette med Vikinger og Vikingtid er en ressurs for fylket. Og at de ønsker å bygge seg opp, ikke minst næringsmessig, turistmessig, det skinner igjennom.” Det er lov å utnytte kulturarven argumenterer Mikkelsen: ”Det er helt legitimt å utnytte kulturarven, og satsing på markedsføring og alt de har på vikingtid i Vestfold, det er et utmerket konsept.” Økonomi ser han likevel ikke som et gyldig argument for tilbakeføring: ”Nei, jeg gjør ikke det. Det rent

økonomiske forstår jeg. At noen vil tjene penge på det. Men vi aksepterer ikke det som et reelt og godt alternativ.”

Egil Mikkelsen peker samtidig på at noen økonomiske hensyn er nødvendig å ta. Det er sentralt at Bjørvika vil tjene på at vikingskipene følger med: *”Vikingskipshuset har i dag mellom 400.000 og 500.000 besøkende årlig. Dersom Osebergskipet, Gokstadskipet etc. flyttes regner man med at ca 700.000 vil besøke det nye museet, årlig. Dersom myntsamlinger, oldsaksamlinger etc. må klare seg uten vikingskipene vil det nye museet kun få ca 300.000 besøkende”* (Bentzrød 2006). *”Hvis det ikke skulle bli noe av flyttingen av skipene, vil det i alle fall bli et nytt kulturhistorisk museum i Bjørvika, men det vil være et stort tap ikke å ha med skipene”* uttaler Mikkelsen (Aakermann og Røkeberg 2006).

Mikkelsen mener Vestfold blir for perifert i forhold til en plassering av vikingskipene. Han ser ikke for seg at like mange vil reise til Vestfold som til Oslo: *”Det er naivt å tro at de 200.000 cruiseturistene som i dag kommer til Oslo, at de plutselig skal komme og se vikingskipene hvis de flytter til Tønsberg. Du kan tro det og håpe det så mye du vil, men cruisebåten stopper ikke i Tønsberg istedenfor i Oslo fordi at vikingskipene flyttes til Tønsberg.”* Tønsbergs ordfører Per Arne Olsen, blåser av Oslos argument om at det er flere turister i Oslo: *”Dette er ikke Svalbard, vi ligger ti mil sør for Oslo”* (Lund 2006). Vasvik argumenterer for at Vestfold er tilgjengelig, så lenge skipene får den rette plasseringen i fylket: *”Vi har kort avstand til Oslo, vi har flyplass med godt potensial til å ta imot besøkende og vi har ferjeforbindelser, sånn at det ligger til rette for like stort publikumsbesøk her som i Oslo.”* Terje Gansum understreker at en plassering av vikingskipene i Vestfold vil bli sentral og knyttet til god infrastruktur: *”Det skal både være infrastruktur og en lokalisering som er meget god. Det blir en eller annen kremplassering hvis vi får til dette her. Og da ligger det jo i korta at det blir sentrumsnært et sted, ved sjøen.”* Mikkelsen føler seg likevel trygg på Oslos posisjon i denne saken: *”Vi kan ikke la være å ta utfordringen derfra på alvor. Men vi må også kunne si at vi ikke frykter forslaget,”* sier Mikkelsen til Aftenposten (Hegtun 2006).

I Vestfold argumenteres det for at man må fordele attraksjoner, også utover Oslo. Det er ikke lenger naturlig at alt skal plasseres i Oslo, mener ordføreren i Bø i Telemark, Arne Storhaug: *”Det er greit at Oslo er hovedstaden, og at det er mange turister som reiser dit, men vi har jo andre reisemål i Norge også. Å flytte slike ting til Oslo har vært en tradisjon, men det er ikke noe problem å flytte skipene til Vestfold.”* (Røkeberg og Nilsson 2006). Per Brun fra Tønsberg

mener Oslo kan klare seg med en turistattraksjon mindre: *”Mon tro om det ikke hadde vært bedre for alle de andre attraksjonene, at Oslo ble en attraksjon fattigere. Oslo har nok av attraksjoner, og turistene rekker ikke alt. Det er på tide at distriktene rundt Oslofjorden også får ta del i turiststrømmen som har Oslo som destinasjon.”* (Brun 2007). Når det gjelder å spre ressurser i Norge, sier Mikkelsen: *”Hvor tynt skal det smøres – Norge er jo verdensmestere i å smøre tynt utover.”* Flere av disse argumentene kan være uttrykk for konkurransekrefter regionene i mellom.

Opplevelsen av konkurranse uttrykkes noen ganger i klartekst. Tidligere rektor ved Universitetet i Bergen, Jan Fridthjof Bernt peker på konkurranseforholdet mellom Rogaland og Hordaland: *”Stikkordet er samarbeid. Her er det snakk om to nabofylker, som allerede fører en konstruktiv dialog på universitets og høyskolenivå. Kanskje tiden snart er inne til å se på oss selv som en region? Vi må slutte å oppfatte oss selv som konkurrenter”* sier Bernt (Lindøe og Glenjen 1998).

Ressursbruk

Det kan være kostbart å gjennomføre tilbakeføring av kulturminner. Samfunnsmessige kostnader ved flytting av samlinger må veies opp mot andre måter å bruke tilsvarende ressurser på. Middelalderarkeolog Vibe-Müller, peker på de kostnadene man kan forvente ved en flytting av vikingskipene mellom museer i Oslo: *”Publikum har rett til å få vite hva som kan skje dersom skipene og den tilhørende samling blir flyttet. De har rett til å få vite mer om kostnadsomfanget som vil omfatte flere milliarder, inkludert sikring, konservering, pakking, flytting, utpakking og montering på Sørenga.”* Egil Mikkelsen er bevisst på at flytting er kostbart og understreker at museet bruker mange ressurser på utlån: *”Jeg tror nå at de må se, og det skal vi bidra med å synliggjøre bedre, hvor mye ressurser egentlig det kreves å drive den type virksomhet.”* Men Mikkelsen mener ressurser uansett vil gå med i vikingskipprosjektet: *”Flyttingen av vikingskipene er stipulert til 100-200 millioner kroner men det er utgift som uansett må betales fordi man er nødt til å ruste opp museet på Bygdøy hvis skipene skal forbli der”* (NTB 2006). Her trer Vestfold inn på banen. De mener det ikke vil være mer kostbart å flytte skipet sørover: *”Hvis man kan flytte skipene internt i Oslo, så er det opplagt at det går an å flytte skipene til Vestfold også. Det er nok ikke spesielt mye mer kostbart heller,”* argumenterer Tønsbergs ordfører Per Arne Olsen (Aakermann og Tørrestad 2006).

Økonomisk orientering kan gå på sikkerheten løs, frykter flere fagfolk. Arkeologiprofessor Arne Emil Christensen er bekymret for at et nytt museum i Bjørvika er avhengig av skipene for å kunne gå rundt, økonomisk: *”Høye besøkstall og god inntjening i det nye museet vil være avhengig av at det viktigste trekkplasteret blir med på lasset.”* Christensen argumenterer for at vikingskipmuseet kan utbedres *”Alt kan forbedres på stedet, med langt mindre omkostninger enn nybygg og flytting, og uten den risikoen flyttingen medfører”* (Christensen 2006.). Flere peker på at det fort vil være like økonomisk å utvikle museet på Bygdøy framfor å flytte på vikingskipene. Vibe-Müller støtter Christensen: *”Mikkelsen argumenterer med at Vikingskipshuset mangler klimaanlegg og lokaler for formidling. En oppdatering av Vikingskipshuset vil imidlertid beløpe seg til en brøkdel av utgiftene til flytting.”* Vikingtidsprofessor Dagfinn Skre advarer mot at skipene brukes som redskaper for å få gjennomslag for museumsplanene til KHM: *”[Vikingskipene] må ikke reduseres til redskaper for å realisere planen om et nytt museum i Bjørvika, slik man fornemmer at de blir i dokumenter og uttalelser fra museets direktør. Der fremheves skipenes rolle som publikumsmagneter i det nye museet.”* *”Skipenes skjebne må ikke lenger styres av andre agendaer. Planlegging av deres fremtid må løsrives fra flyttesaken”* (Skre 2006).

5.3 Eierskap og juss

Krav om kulturminner stilles oftere på bakgrunn av en opplevelse av at det er en naturlig tilhørighet og forbindelse mellom gjenstanden(e), stedet og befolkningen der. Ved Bergen Museum hevdes det at denne retten ikke er selvsagt. Museene og institusjonene som har tatt vare på og reddet kulturminnene, har også investert masse ressurser i disse. Johansen og Hesjedal har et slikt budskap: *”Gjennom 175 år har det vært lagt store ressurser, både i form av arbeid og økonomi, i å etablere samlingene. ... Svært ofte har Bergens museum og Universitetets oldsakssamling reddet funnene fra å gå tapt og tatt vare på dem ved blant annet konservering i mer enn hundre år.”* (Johansen og Hesjedal 1998). Henrik von Achen er skeptisk til lokale samfunns ”rett” til å få tilbakeført kulturminner: *”Museumsinstitusjonenes historie og forhold omkring ervervelsen av en rekke gjenstander, gjør det om ikke juridisk, så i høy grad moralsk tvilsomt uten videre å snakke om lokalmuseers eller lokalmiljøers ”rett” til gjenstandene”* (Achen 1998).

Før vi fikk norsk kulturminnelov, var kulturminner i landet ”fritt vilt”. Mikkelsen forklarer: *”De enkelte museenes samlinger var basert på at man fikk en gave, eller en kjøpte, eller en*

drev utgravninger. Og da ble det på en måte disse museenes eiendomsrett. Ikke staten, for du hadde ikke den loven.” Bjørn Myhre argumenterer for at materiale bør tilbakeføres til AmS selv om loven av 1905 ikke har tilbakevirkende kraft: ”Loven om kulturminner har hatt bestemmelser for hvor gjenstander med dokumentasjon og opplysninger skal bevares. AmS er gitt ansvar for gjenstander funnet i Rogaland. Riktignok har ikke loven tilbakevirkende kraft. Men i praksis bør heller ikke den eldre gjenstandstilvekst oppbevares fjernt fra fornminnene de kom fra, eller fra andre gjenstander som kommer fra samme fornminner eller lokalitet.” (Myhre 1998). Hvorfor kan ikke museene i Oslo og Bergen overføre eiendomsretten til arkeologisk museum i Stavanger? Det er statlige museer alle tre, alle museene har jo kulturminner, og de forvalter dem på vegne av staten. Mikkelsen innrømmer at årsaken er litt uklar: ”Man kan jo forstå det at den regioninndeling som man fikk med loven i 1905, at mange har ønsket at de funnene som var kommet før denne tid skulle refordes slik at det samsvarte med den femdelingen av landet.” ”Men så er det noe med juss der som jeg aldri har kommet helt til bunns i. Og det er ikke gitt uten videre at en kan eller bør overføre eiendomsretten fra oss eller Bergen til Arkeologisk museum i Stavanger. Men det viktige for oss er jo at det blir tilgjengelig for forskning og for formidling.” I Rogalands tilfelle slår Mikkelsen altså fast at museet i denne regionen har kompetanse nok, og at årsaken til at gjenstander ikke har kunnet overføres skyldes juridiske regler han ikke helt har kommet til bunns i. Er det mulig at Mikkelsen etter hvert slipper opp for argumenter mot å tilbakeføre til Rogaland? Et lignende juridisk problem skal vi nå se at også Nordiska museet stod ovenfor.

Materialet som ble overført fra Nordiska museet til Norge, skiftet ikke eier formelt sett. Christina Mattsson forklarer dette med at juridiske forhold hindret museet fra en eierskapsoverføring: *”Grunnen til at vi fortsatt skal eie det her, har å gjøre med at samlingene har kommet inn på så ulike måter. Iblant kan de være kjøpt, iblant kan det være en gave. Det kan være en gave fra en norsk giver som for hundre år siden har sagt at ’vi vil at det her skal være på det Nordiska museet’. Og vi har jo fortsatt et ansvar ovenfor den personen. Så derfor skal samlingen holdes samlet.”* I deponeringen ligger det derfor et krav fra Nordiska museet om at samlingen skal holdes samlet, så det svenske museet lett kan ha oversikt over hvor gjenstandene befinner seg. *”Ved et tilfelle når det gjelder hjemføringen av folkekunstmaterialet på 1960-tallet, var det en diskusjon i Norge hvor man ville at det [gjenstandene] skulle sendes ut til de ulike lensmuseene. Men det har vi satt oss imot, vi har sagt at det skal til en mottager. Og siden får den mottageren eventuelt låne det ut videre, [etter at] vi har godkjent det. Men vi ville ikke ta på vårt ansvar at det gikk til flere.”*

Mikkelsen utdyper dette: *”Nordiska museet var veldig strikte på at det skulle være i ett museum, for dette var en deponering og ikke en overføring av eiendomsretten. ... så ville de forholde seg til ett museum, nemlig det største, nemlig oss.”* Mikkelsen hevder imidlertid han ville viderefordelt kulturminnene hvis han hadde hatt muligheten: *”Det kan jeg si deg at hvis vi hadde fått overta eiendomsretten til disse gjenstandene, så hadde jeg villet gjøre det. Da hadde jeg villet fordele det etter de distriktene som vi har i dag på museum. Men fordi det var en deponering så ville Nordiska museet ha det samlet på et sted, og ikke på 4-5 steder som det da ville blitt. Derfor ble det sånn.”*

Diskusjonene av eierskap er et mindre sentral tema blant politikerne. Braut påpeker at eierskap i disse spørsmålene for så vidt er mindre viktig, så lenge materialet gjøres tilgjengelig: *”Det er nok noen juridiske ting som ikke jeg har oversikt over men. Men det er ikke det som er poenget. Poenget er at det er tilgjengelig. At du åpner for folk flest. Og det er klart at det er viktig at så mange som mulig har et eierskap til historien. Det er det som er vår plikt. Det er i hvert fall min visjon oppi dette,”* argumenterer Braut. Tove Lisbeth Vasvik argumenterer tilsvarende: *”Om det skal være statlig eid arkeologiske funn, det vet jeg ikke om jeg er så veldig opptatt av, men det jeg er opptatt av er at de må oppleves og de må forvaltes på en sånn måte at folk kan oppleve dem, fortrinnsvis da der de hører hjemme.”*

5.4 Retningslinjer

Da en komité ble satt sammen etter Rogalandskravet i 1998, for å utrede om spørsmål rundt tilbakeføring, utlån og langtidsdeponering, ble det understreket av flere parter at det virkelig var et behov for retningslinjer. Blant annet fordi det var så stor pågang av slike spørsmål. Daværende direktør ved Bergen Museum, Kåre Hesjedal, sa: *”Vi har absolutt behov for et regelverk. De fleste museene har stor pågang fra ulike deler av det kulturhistoriske miljøet. Vi kan ikke la disse viktige spørsmålene avgjøres av lokalsamfunnets behov for relikvier”* (Lindøe 1998). Jenny-Rita Næss kan fortelle at det var liten etisk bevissthet rundt tilbakeføringsspørsmål før utredningen kom på banen. Hun viser blant annet til en sak ved Anatomisk institutt i Oslo – der det var blitt stilt et ønske om tilbakeføring av menneskelevninger: *”En av de styggeste – i betydningen etisk og politisk ufølsomme sakene - er en sak om tilbakeføring av Somby’s hodeskalle (en kjent samisk opprører) fra Anatomisk institutt, UiO, til begravelse i hans hjembygd i Finnmark, hvor forespørselen ble så klosset behandlet at UiO [tilslutt] ba om unnskyldning og rektor deltok i begravelsen!”*

Krav lar seg kanskje lettere løse nå som et sett kjøreregler ligger på bordet, det mener Næss og Braut. *"Mens vi tidligere måtte gå noen omganger før vi fikk låne gjenstander og deler av samlinger til vår egen forskning, kan vi nå lettere forhandle fram avtaler med de museene som er aktuelle,"* kan Næss fortelle (Lindøe 2000). Braut argumenterer for at retningslinjene har vært viktige: *"Ting har modnet noe. Ja, det er lettere i dag. Det merkes at det har blitt en annen mentalitet."* Jarle Braut mener imidlertid samtidig at utredningen legaliserer praksisen som fantes før utredningen kom på banen: *"Innstillinga frå Norsk museumsutvikling er som forventet. Fagmiljøet har sagt sitt og det meste blir som før. ... meldinga bær preg av at det er fagmiljøet som har talt"* (Braut 2000b). *"Denne utredningen gir ikke svar, den er en legalisering av gjeldende praksis. Hvis det ikke skjer mer må det sannsynligvis en lovendring til for at vi skal lykkes i arbeidet med å gjøre fortiden mer tilgjengelig for folk flest."* (Braut 2001).

Mikkelsen var en av de som deltok i utredningen i 1998. Men han sier samtidig at man ikke kan ha en mal på hvordan spørsmål løses: *"Det går ikke å ha en mal, en oppskrift for hva som er riktig og galt. Man må gå veldig inn i hver enkelt sak og vurdere hensyn, konsekvenser og så videre."* Mikkelsen advarer mot slavisk bruk av prinsipper: *"Noen ganger er det prinsippene mer enn dypereliggende ting som er bakgrunnen for tilbakeføringen"*. Mikkelsen har ikke sett på disse eller andre retningslinjer i forbindelse med kravet fra Vestfold eller tilbakeføringen fra Sverige. Retningslinjene har heller ikke vært oppe til vurdering hos andre aktører i de to sistnevnte sakene. Christina Mattsson ser ikke behovet for retningslinjer for saker mellom Norge og Sverige. Det blir overflødig slik hun oppfatter det. *"Det har helt og holdent å gjøre med at vi er naboland og dessuten er for eksempel Norsk Folkemuseum og vi søstermuseer. Vi har mye samarbeid med hverandre, så det har overhodet ikke vært behov for å fundere over. Det hadde kanskje stilt seg annerledes om man hadde funnet materiale i en annen verdensdel. Men i dette tilfellet har det ikke vært noen. Vi jobber på samme vis, helt enkelt"*. Mattsson peker ellers på at det finnes en velutviklet praksis i slike saker. Først mellom ulike kulturer ser hun for seg at retningslinjer kan få en relevans *"Ja, når det gjelder museer i 3. verden naturligvis, men knapt i den kulturkrets der det Nordiska museet virker. Jeg tror at om du stiller tilsvarende spørsmål til sjefen for etnografiske museet, så kommer han da antagelig til å understreke den store betydning dette har for museer som virker i land der man ikke har den her lovgivningen og denne følelsen, som man har i den her delen av verden."*

Vasvik sier at retningslinjer ikke har vært involvert i diskusjonen rundt tilbakeføring av vikingskipene. Men Vasvik har imidlertid vist til UNESCO-konvensjonen for å få slagkraft for sin sak. *”Vi opplever vel at det er i god tradisjon med det som nå er FNs og UNESCOs politikk på kulturminnefronten. At kulturminner bør oppleves i det miljøet der de ble brukt, der de ble funnet. Så det også synes jeg er et veldig godt argument for vår sak.”* Mikkelsen argumenterer at UNESCO-konvensjonen ikke hører hjemme i lokale diskusjoner rundt plassering av kulturarv, og er skeptisk til Vestfolds bruk av denne: *”Og i Vestfold er det veldig tydelig, fordi at fylkesordføreren der, hun har jo sagt at dette her er en trend internasjonalt. Viser til ønsker om tilbakeføring mellom land, som hun plutselig gjør til en Oslo - Vestfold sak. Og den spiser jeg ikke.”*

Terje Gansum har ikke vurdert å ty til retningslinjer i saken rundt Osebergskipet: *”Nei. Rett og slett fordi jeg ikke ser at etikken skulle favorisere Sørenga eller Vestfold. Retningslinjer har man på mange fagområder, men i debatter om etnisitet, politikk, eiendom, landskap, kontroll over ressurser spilles dette ut på en helt annen måte, og de spiller liten rolle i valget mellom Sørenga eller Vestfold.”* Om retningslinjers betydning for praksiser og holdninger sier Gansum at de først og fremst kommer til nytte i politikken: *”Som argumenter i en politisk diskusjon. Knappt noe mer.”* *”Men det er klart, man må jo ha en form for etiske normer og vurderinger å forholde seg til. Så det er bra at de finnes. Men når spørsmålet handler om politikk, og lite fag, så vet vi jo at retningslinjer betyr fint lite for politikerne. Da blir retningslinjene omskrevet ettersom de finner på ting. Som fagperson må man forholde seg mye strengere etter retningslinjer som er gitt. Men dette blir en reinspikka politisk debatt, og da betyr ikke de faglige retningslinjene så mye.”*

Det er få her som argumenterer for bruk av retningslinjer i disse tilbakeføringssakene. Næss er likevel overbevist om at dersom det var kjennskap til utredningen, ville retningslinjene gjort ulike krav enklere å løse: *”Ja, jeg mener det. Så fremt museet, eller den instansen som skal behandle forespørselen har lest våre anbefalinger, kjenner kjørereglene så og si, vil det bli lettere, helt opplagt. Jeg synes at vi i kjørereglene tar hensyn til menneskelige følelser - vi tar hensyn til samfunnsbehov i anførsel, og vi tar hensyn til fag, altså til gjenstanden selv, behovet for at gjenstanden skal bevares i framtida, altså sikringsproblematikken, og behovet til forskeren. Jeg synes liksom vi har fått dekket alle de ulike behovene. Så dersom beslutningsfatterne følger sjekklisten fra utvalget, kan de ikke gå mye feil.”*

5.5 Syntese av materialet

Jeg vil nå se på hvilke nøkkelfunn og nøkkelpoblemer som fremkommer av dette materialet.

5.5.1 Kulturarvsverdier i motsetningsforhold

Det kommer klart fram i materialet at det knyttes mange ulike verdier til kulturarv. Vi ser at disse verdiene ofte står i motsetning til hverandre. Dette kan føre til konflikt. Det er ulike innstillinger til hvordan kulturminnene kan oppfattes som verdikilde. Noen aktører mener det er riktig med en instrumentell tilnærming til kulturarven, altså at kulturminnene må bidra til skape økonomiske ressurser. Andre mener økonomiske hensyn må komme i andre rekke, at kulturminnene må vernes som en verdi i seg selv. I materialet kan vi se at lokale aktører som ønsker tilbakeført kulturminner argumenterer med at kulturminner bør sees i rett kontekst og nærmest mulig funnstedet. De store museene argumenter for at det ikke gir mening om ikke kulturminnene sees i sammenheng med andre funn fra samme tidspunkt, stedet kulturminnene vises på er mindre viktig.

5.5.2 Kulturarv og identitet

Flere aktører legger stor vekt på identitet og identitetsfølelse i argumentasjonen for tilbakeføring av kulturarv. Særlig lokalpolitikere bruker dette som et viktig argument. En rekke fagfolk mener derimot at identitet ikke bør vektlegges i tilbakeføringsspørsmål. Jeg vil se nærmere på de ulike identitetsperspektivene og hvilke konsekvenser det får i problematikken rundt tilbakeføring av kulturminnene.

5.5.3 Retningslinjer i praksis

Et viktig funn er at retningslinjer stort sett ikke blir brukt av de aktørene jeg har snakket med. Jeg vil undersøke hvorfor retningslinjer ikke blir brukt, og hvordan problematikken faktisk blir møtt. Det virker som om det argumenteres sterkt for at kontekstuelle løsninger er mest ideelt, at hver sak må vurderes på egne premisser. Jeg vil se nærmere på konsekvensene av praksisen det argumenteres for. Et annet viktig funn her er at noen aktører oppfatter spørsmål rundt tilbakeføring som rent politiske spørsmål. Jeg vil se nærmere på faglige og politiske roller.

5.5.4 Romlige strukturer

Gjennom kompetanse og tilgjengelighetsdiskusjonen klarlegges flere forhold. Det knytter seg politiske avgjørelser til dette emnet, idet det handler om sentralisering vs. desentralisering av ressurser. Kompetanse gir posisjon og innflytelse (for de aktørene som sitter på den), i forhold til tilbakeføringsproblematikk. Det gjør også romlig plassering, det vil si plasseringen i nettverket av sentrale og perifere relasjoner. Hvor mye kompetanse en by, et sted eller en institusjon har, har også innvirkning i forhold til muligheter for tilbakeføring. Ved diskusjon av kompetanse og tilgjengelighet blir også konkurranseelementer mellom ulike parter synliggjort. Konkurransen er særlig å finne innenfor norske grenser, i mindre grad mellom Norge og Sverige.

Kapittel 6: Praksis i spørsmål om kulturarv og tilbakeføring

I framstillingen som følger har jeg valgt å konsentrere meg om de fire temaene jeg presenterte i syntesen over. For det første vil jeg se på verdier knyttet til kulturarven som på ulike måter kan stå i et motsetningsforhold til hverandre. For det andre opplever jeg at diskusjon og dialog mellom ulike aktørgrupper, i dette tilfellet mellom fagfolk og politikere, har en tendens til å foregå på ulike premisser. En forklaring på dette forholdet søker jeg gjennom Giddens institusjonsbegrep. For det tredje mener jeg å se at problematikken i stor grad ser ut til å tilnærmes sak for sak, mer enn den løses prinsipielt – etiske retningslinjer brukes ikke. For det fjerde er det slik at aktørene står overfor ulike typer strukturer som vil regulere handling. Spesielt sentralt står romlige strukturers påvirkning på aktørenes muligheter. Dette får utslagskraft på problematikken rundt tilbakeføring av kulturarv.

6.1 Kulturarvsverdier i et motsetningsforhold

Jeg forutsetter at kulturminner først og fremst forstås som ressurser og at det er derfor det er konflikt om dem. Kulturarv kan være verdifull på mange måter; som nytteverdi, opplevelsesverdi, kulturell verdi, økonomisk verdi, estetisk verdi og så videre. Det finnes imidlertid forskjellige tilnærminger til kulturarven som ressurs. Cornelius Holtorf nevner økonomiske, akademiske, estetiske og åndelige grunner for å konservere arkeologiske ressurser. Andre grunner til å bevare fortiden er basert på ideologiske, politiske, utdanningsmessige og psykologiske overveielser (Holtorf 2001: 287). Ulike verdisyn vil kunne utgjøre et grunnlag for konflikt. Krav om tilbakeføring kan i stor grad knyttes til endringer i synet på kulturarv - stadig nye aktører fatter interesse for kulturarven.

6.1.1 Økonomi vs. bevaring?

I intervjuene legger aktørene vekt på ulike verdier tilknyttet kulturarven som de mener er viktige. Noen argumenterer først og fremst ut fra et syn på kulturarven som en egenverdi. Med egenverdi mener jeg kulturelle verdier som kunnskapstilegning, bevaring og formidling. På den annen side argumenteres det for bruk av kulturminner som instrumentell verdi, dvs. at man søker å oppnå goder på andre områder enn de kulturelle gjennom kulturarven, for eksempel gjennom attraksjoner som kan skape turisme og næringsutvikling.

Mange argumenter i problematikken tilknyttet tilbakeføring, er basert på ideer om instrumentell bruk av kulturarv. Dette kommer til uttrykk gjennom argumenter om kulturarv som utviklingsressurs, lokaliseringsfaktor, markedsføring av området, turisme, at kulturminnene vil skape et mer attraktivt sted osv. Slik argumenteres det både i Vestfold, Rogaland og Oslo. Blant annet er Vasvik tydelig på at økonomiske hensyn står sentralt. Hun mener vi ikke vil ha råd til å ta vare på kulturminner dersom vi ikke, på en eller annen måte, kan gjøre en økonomisk bruk av disse. Vasvik vil gjøre nytte av kulturarven for å veie opp for kostnadene knyttet til bevaring. Vestfold vil bygge turistnæring med kulturarv og satsting på vikingtid. Lokale politikere har ambisjoner om å bli et Nordens senter for vikingtidsformidling. På bakgrunn av materialet mener jeg at det politisk legges mest vekt på instrumentelle verdier, framfor kulturidealistiske verdier.

Det har blitt pekt på at verdier knyttet til kulturarv har endret seg betraktelig de siste tiårene. Det er et økt internasjonalt fokus på at kulturminner "tas i bruk" som verdifulle for dagens samfunn, i motsetning til tidligere policyer med sterkere fokus på bevaring og vern og som slik sett ofte har fremstått som en kontrast til utviklingen (Omland et al 2007: 12). Norsk politikk i dag legger vekt på at kulturminner både må vurderes som en ressurs i seg selv, og som et ledd i en større samfunnsmessig sammenheng (NOU 2002:1). Nå kan heller ikke fagfolk la være å ta hensyn til økonomi, noe også Egil Mikkelsens argumentasjon illustrerer. Han peker på at samfunnsøkonomisk vil et nytt museum i Bjørvika være avhengig av at vikingskipene følger med. Mikkelsen regner med at et nytt museum vil få halvparten så mange besøkende uten vikingskipene, noe han mener vil ha alvorlige konsekvenser.

Faglig sett vektlegges ofte bevaringsverdier. Det er ikke fullt så gangbart å argumentere ut fra økonomiske motiver, eller med følelser, fra et faglig perspektiv. Mikkelsen peker på at det er lov å utnytte kulturarven, og å satse på markedsføring, men at økonomi likevel ikke er et gyldig argument for tilbakeføring: *"Det rent økonomiske forstår jeg. At noen vil tjene penge på det. Men vi aksepterer ikke det som et reelt og godt alternativ."* Mange fagfolk argumenterer mot tilbakeføring av sikkerhetshensyn, kommer det fram i materialet. Fylkeshistoriker i Østfold, Sven G. Eliassen, mener vikingskipene bør bli i Oslo fordi man ikke kan forutse hvilken effekt en flytting vil ha på så gamle båter. Henrik von Achen påpeker at bevaringshensyn generelt vil gjøre det vanskelig å tilbakeføre kulturarven: *"Materialets tilstand og sårbarhet tilsier at det stort sett forblir på et sted"* (Achen 1998). Bevaring fremstilles faglig som en kontrast til økonomiske overveielser. Arne Emil Christensen er

bekymret for at et nytt museum i Bjørvika er avhengig av skipene for å kunne gå rundt, økonomisk, og Skre advarer mot å bruke skipene som redskaper for å få gjennomslag for museumsplanene til KHM. Arne Bugge Amundsen oppfatter utviklingen som en gang fra egenverdi til instrumentell verdi: ”Kulturarven har blitt snudd på hodet fra 1800-tallssenssialismen til nyliberalismens verdiskapningstenkning. Kulturarven har beveget seg fra å være en verdi (i seg selv) til å være noe som kan brukes til å skape verdier. Verdiskapningsprosjektet ser rent faktisk ut til motstandsløst å rendyrke det siste perspektivet” (Amundsen 2007:26).

I stortingsmeldingen *Leve med kulturminner* er målsetningen for nasjonal bevaringsstrategi at kulturminner skal kunne brukes som ressurs for økonomisk, kulturell og sosial verdiskapning, (gjennom bærekraftig og kreativ bruk) (St.meld16 2004-2005). Det innebærer at det er legitimt å argumentere fra alle de ulike perspektivene som kommer fram i materialet, hvilket utgjør en utfordring.

6.1.2 Opplevelse vs. kunnskap og innsikt?

Flere verdier står i kontrast til hverandre. Det kommer fram i intervjuene at det er ulike meninger om hva som er verdifull formidling. All formidling ligger i spenningsfeltet mellom innsikt og opplevelse og de gjensidige vekselvirkningene dem imellom (NMU 2000:29). Formidlingsmessig kommer derfor konflikten mellom ulike perspektiver tydelig til syne. Store samlinger som kan gi riktig informasjon er verdifulle. Lokale samlinger som lokalsamfunn kan få glede av likeså. Spørsmålet blir hvem skal man formidle til, hvilket publikum er viktigst? Skal kulturminner plasseres i lokal kontekst, eller bør de formidles i større samlinger og i et bredere historisk og geografisk perspektiv?

Faglig sett argumenteres det ofte ganske tydelig for at samlinger ikke må splittes opp. Formidling av kulturminner skjer best gjennom at den plasseres i et lengde- og breddeperspektiv i forhold til historien. Særlig ved de større museene i Oslo og Bergen vektlegges det, slik blant annet Achen påpeker: ”Det er etter vår oppfatning helt avgjørende at det finnes mulighet for å oppleve norsk historie og kultur i sammenheng, både som lengdesnitt gjennom historien, og som tverrsnitt over ulike regioner i ulike tidsrom eller sfærer.” (Achen 1998). For å lage en god kontekst for formidlingen, er det behov for eksperter som kan besørge dette. Mikkelsen peker på dette: ”Du må ha ekspertise, du må lage kontekster, du må være oppdatert på forskning for at det skal være noen mening i å formidle

det.” Det argumenteres at dersom museene alltid skal innfri alle de ønsker som reises om tilbakeføring, vil det i praksis bety at det blir svært vanskelig eller umulig å vise utstillinger som belyser de større sammenhengene (NMU 2000:10).

Kritikere av museumsformidling mener større museer river hjertet ut av lokalkulturer – og deretter stiller ut materialet i et kaldt og isolert miljø, slik at offentligheten ikke lenger kan forstå den kontekst, og den virkelige rolle gjenstandene innehar (Leaman 2006:36). Bjørn Myhre peker på at kulturarven må formidles nærmest funnstedet, og helst i landskapet gjenstandene en gang ble skapt og brukt i. Nye idealer er knyttet til hvordan offentligheten vil oppleve fortiden. Det er en tendens i dag til at offentligheten ønsker å oppleve fortiden på nye måter. Passiv iakttakelse av objekter på museumsutstillinger er ikke lenger nok. Aktiv deltakelse, og helst på steder der faktiske hendelser fant sted er den nye trenden (Walderhaug Sætersdal 2000:167-168). Disse tankene understrekes av at politikerne i denne undersøkelsen argumenterer for opplevelse, og å formidle lokal kultur i en lokal kontekst. Jarle Braut argumenterer for at folk flest må få se kulturminnene, helst nær lokalmiljøene. Lokal formidlingskontekst gir nærere og helere opplevelse. Vasvik er også opptatt av at kulturminnene er tilgjengelige, først og fremst der de ble skapt.

Formidlingens form og innhold avhenger av hvem man ønsker å nå. Uenighet om hva som bør være kriterier for tilgjengelighet, kommer an på hvem man oppfatter som viktig publikum; og hva man oppfatter som viktig *for* publikum.

6.1.3 Forvaltning og konsekvenser av verdiendringer

Hvilke verdier bør til syvende og sist ligge til grunn eller veie tyngst i tilbakeføringsspørsmål? Det at mange verdier tilskrives kulturarven kan gjøre det lettere å argumentere for kulturarvens legitimitet. På den annen side kan det også skape konflikt og usikkerhet rundt hva hensikten med bevaring av kulturarven egentlig er. Det kan også skape usikkerhet om hvilke verdier man skal konsentrere seg om og hvilke strategier man skal følge i behandlingen av kulturarv.

Det understrekes fra faglig hold at fagfolk må få siste ord i forvaltningen av kulturarven: *”Det er viktig at det er fagmiljøet og ikke politikere som definerer hvilken risiko og hvilke skader vi kan akseptere ved en flytteprosess”* (Schytz 2007). Jon Birger Østby frykter for sterk politisk styring: *”Hvis disse sakene skal løses på politisk nivå, vil det i enda større grad handle om*

kamp om symboler, og det kan bli vanskelig å finne løsninger som begge parter opplever de kan leve med". På en side handler dette om kontroll over systemer som fagfolk har ansvar for og styrer med til daglig. På vegne av politiske målsetninger, har fagfolk ansvar for å forvalte kulturarven på best mulig måte. Giddens har pekt på utviklingen av ekspertsystemer som en av modernitetens konsekvenser. Ekspertkunnskap er dypt innleiret i samfunnet. De systemene som ekspertenes kunnskap er integrert i, påvirker mange aspekter av det vi gjør kontinuerlig. Det dreier seg om kunnskap som mennesker i hverdagen ikke har muligheten til å sette seg inn. Dette innebærer at folk er avhengige av å stole på ekspertenes kompetanse (Giddens 1991:27-29). Det kommer fram i materialet at politikerne til en viss grad stoler på ekspertuttalelsene. Sikkerhet må komme foran alt, de vil ikke kreve tilbakeføring dersom det skulle gå på tvers av faglige sikkerhetsvurderinger. Dette tror jeg handler om at de lytter på ekspertenes uttalelser.

På den annen side oppleves det fra et politisk perspektiv at man i fagmiljøene er svært proteksjonistiske overfor sine samlinger, og at det tas lite hensyn til folks følelser for kulturarven: *"Ensidige fagargumenter brukes ofte mot å flytte kulturskatter"*. *"Når institusjoner og folk ønsker disse klenodiene tilbake, skal man ha svært gode grunner til ikke å føre dem tilbake. Jeg er lei meg for å høre tonen og ensidigheten i enkelte fagfolks argumentasjon"*. *"Man behøver ikke være så sentralistiske og proteksjonistiske som mange fagfolk synes å være"* hevdet tidligere statssekretær Per Kristian Skulberg i et avisintervju noen år tilbake" (Nasjonen 1999). Tove Lisbeth Vasvik argumenterer for at systemet er for strengt, at kulturminner tåler *litt*, at det ikke blir ødelagt om man viser det fram eller flytter på det. Og det at kulturminnene holdes tilbake i magasiner, når lokalsamfunn kunne hatt glede av dem oppleves fra et politisk perspektiv som ganske uforståelig. Respekt for fagkunnskap går ofte hånd i hånd med pragmatisk holdning til abstrakte systemer. Holdninger til vitenskap og ekspertvurderinger er ofte preget både av respekt og skepsis (Giddens 1991: 69).

Imidlertid er det en klar tendens til avprofesjonalisering og demokratisering av kulturarven. Ifølge Anne Eriksen er det slik at ekspertene ikke lenger har monopol på fortiden, menigmann vil delta på egne premisser og med egne preferanser (Eriksen 1999:158-159). Christian Keller påpeker også at fortidsproduksjonen har blitt demokratisert og i stor grad avprofesjonalisert (Keller 1999: 102). Ifølge Keller har arkeologer stadig sentrale posisjoner i systemet, men ikke på langt nær den maktposisjon de hadde for 20 år siden. Kulturminneforvaltning har blitt

et politisk virkeområde der arkeologen i mangt er redusert til rådgiverens og teknokratens plass (Keller 1999: 102).

I ulike tider og samfunn har de grunnleggende verdiene og målene vært skiftende og kulturarven har endret rolle og funksjon i samfunnet. Det er ikke noe nytt at forvalterne møter nye utfordringer som vil ha betydning både for verdigrunnlag og målsetting. Det nye er endringens art og omfang (Sæter 2001:18). Med kulturarvens nye rolle i samfunnet, endres også rollen til fagkyndige. Man beveger seg fra kjente og ordnede former der hovedoppgaven var å bevare kulturarven, til nå å skulle ”yte service” og underholde befolkningen. Fagkyndige tvinges til å ta etterspørselen på alvor, dette innebærer en overgang fra en relativt beskyttet tradisjonell rolle som verner, til en ny, langt mer utsatt og profesjonelt uklar rolle som serviceyter og utviklingsaktør på historiemarkedet (Beckman 2002:56, Omland et al 2007:22).

Ifølge Atle Omland synes det å være en felles utfordring for de nordiske kulturminneforvaltere å finne balansen. Forvaltningen bruker en tilsynelatende ”prøve og feile” tilnærming til denne problematikken (Omland et al 2007:22). Problemet er kanskje at det i liten grad eksisterer en aktiv debatt om disse nye utfordringene. Jeg tror derfor at det faglig sett vil være hensiktsmessig å stadig reflektere over den rolle kulturarven har og bør ha i samfunnet. Hvem er kulturarven for; hva kan vi tilby publikum, og hvilket publikum; hvordan skal historien oppfattes og presenteres og så videre. Men dette er i stor grad en politisk diskusjon. Fagfolk må forholde seg til det faktum at forvaltning av kulturarv av og til dreier seg mest om politikk, noe vi kan se flere eksempler på i materialet.

6.2 Kulturarv og identitet

Gjennom intervjuene har det tegnet seg et svært splittet syn på hva kulturarven representerer. Især er grunnsynet på forbindelsen mellom kulturarv og identitet tydelig forskjellig mellom politikere og fagfolk. Politikerne i Vestfold og Rogaland viser til identitet som en viktig bakgrunn for kravene de stiller om å få kulturminner tilbakeført. Tove Lisbeth Vasvik og Jarle Braut mener identitetsfølelse og dermed samhold og trygghet vil styrkes gjennom at viktige kulturminner kommer tilbake til sine respektive fylker. Politikere i Oslo argumenterer blant annet med at vikingskipene etter hvert har blitt en viktig del av Osloborgernes identitet. Politisk er identitet altså et sentralt moment.

På den annen side er det mange fagpersoner som mener det er faglig uholdbart å bruke argumenter om identitet som bakgrunn for tilbakeføring. Enkelte fagfolk vil ikke overføre materiale for å bygge opp ”lokal identitet”, de frykter at man gjennom tilbakeføring (til lokalsamfunn) bidrar til lokalpatriotisme og sjåvinisme. I tråd med dette ønsker de at formidling av kulturarv skal kunne bidra til å skape respekt for ulikheter mellom mennesker. I Bergen er Henrik von Achen og Anders Johansen svært tydelige på at de frykter en for sterk tilknytning mellom identitet og kulturarv. I Stavanger mener Jenny-Rita Næss at fagfolk ikke kan la seg fascinere av identitetsargumenter. Både Johansen og Næss går så langt som å si at fagfolk i stor grad skaper fortiden, og at det kan argumenteres for at kulturarven av den grunn ikke er viktig for lokale samfunn. I Oslo peker Egil Mikkelsen på at identitetsargumenter ikke kan måles med faglige argumenter knyttet til kulturminnene. Folk tenker og føler slik i dag mener han, men faglig argumenterer han for at tanker om at kulturminner skal ”hjem til” et norsk fylke, ikke er holdbare. Interessant er det også at Terje Gansum i artikkelen *”Gjenstanden og dens meningsinnhold – arkeologiske perspektiver på saker og ting”* (1999) argumenterer imot tilbakeføring av vikingskip til Vestfold, dersom det skal være basert på argumenter om regional identitetsforankring: *”Arkeologisk formidling kan la seg inspirere av ulike gruppers rop etter trendy emner, men benytt da muligheten til å konfrontere f. eks. lokale patrioter som ønsker ”sine” vikingskip ”hjem”, med de tankefigurer og den sjåvinistiske ideologi som ligger til grunn for slik patriotisme”* (Gansum 1999:33). Imidlertid vil han som ansatt i Vestfold fylkeskommune avstå fra et faglig syn. Gansum ser det som sin oppgave å hende politikerne argumenter for deres krav. Dette vil jeg komme tilbake til senere.

Nasjonalstaten er tuftet på en forestilling om å tilhøre et kulturelt fellesskap som er overordnet andre rammer for identitet (Angell 1998:8). På 1800-tallet ble denne forbindelsen mellom identitet, historie og territorium skapt som noe selvsagt og naturlig (Olsen 2001:79). Kulturarven ble bevisst valgt ut og definert for å skape et bindemiddel for innbyggerne. Sammen stod forskere og politikere for å skape et assosiasjonsfellesskap (Lidèn 1991:104). Kulturarven har fått en etablert rolle i samfunnet, og man kan si at kulturarv gir identitet fysisk realitet. Mye kritikk har de siste 50 årene vært reist fra faglig hold, mot dette nasjonale identitetsparadigmet. Den faglige kritikken som har blitt reist innebærer at det ikke vil være uproblematisk å tilbakeføre på grunnlag av identitet.

En kritikk som har vært reist er at sammenhengen mellom kulturarv og identitet er konstruert av samtiden for samtidens formål. Det finnes kompliserte og mangesidige fortider, ikke kun

en. Identitet er et dynamisk konsept konstruert av mennesker (Ashworth og Graham 2005: 4-5,31; Klein 2000). Faglig har det i stor grad skjedd en endring fra å se på identitet som noe gitt, til å se det som noe valgt og konstruert, samt at identitet ikke er enhetlig men sammensatt (Solli 1997/2003, Johansen 1995, Østigård 2001, Thuen 2001, Berkaak 2007). En del av kritikken går på at vi skal være forsiktig med å presentere fortidsminner med en påstand om at de representerer oss, når mange av dem antagelig tilhører en fortidsverden som står oss fjernere i tid enn de fleste nåtidige kulturer står oss i rom (Thuen 2001:27). Dermed vil det være faglig uriktig å postulere en linje bakover til et felles opphav. Vi er forskjellige fra fortidens mennesker. I tråd med dette følger også kritikken om at representasjon av bestemte grupper gjennom kulturarven, skaper et "vi", men ekskluderer samtidig andre mennesker og grupper av mennesker fra et fellesskap: *"Gjennom det nasjonale favoriseres en bestemt framstilling av fortiden, og dermed også ekskluderes andre mulige fortider og framtider. På denne måten skaper vi stabilitet og orden i tilværelsen, men samtidig også grunnlag for etnisk dikotomisering og stigmatisering"* (Hylland Eriksen 2001:400). Jo mer vi går bort fra eksisterende tenkemåte – jo vanskeligere blir det å misbruke den i en krisesituasjon hevder Solli. Flere forskere har latt seg inspirere av David Lowenthals arbeid, og boka hans med tittelen *The past is a foreign country*. Ved å se fortiden som et fremmed land kan man unngå den ofte problematiske og tidvis misbrukte sammenhengen mellom sted, identitet og fortid (Lowenthal 1985, Skandfer 2001:58).). Flere av argumentene som blir benyttet mot tilbakeføring i de sakene jeg har undersøkt tyder på at dette er den rådende faglige holdningen.

Både i politisk retorikk, i lovgivning og i folkelig oppfatning fortsetter imidlertid 1800-talls verdier å legge føringer på hvordan vi skal representere, forvalte og behandle kulturarven. Fra et politisk perspektiv er nemlig identitetsargumenter i dag helt legitimt. At det politisk er legitimt innrømmer også arkeologene, blant annet Egil Mikkelsen, og Jenny-Rita Næss. I politiske dokumenter understrekes den positive betydningen kulturminner har for folks identitetsfølelse. Kulturminner skal brukes for å skape og opprettholde identitet, de bidrar til en fellesskapsfølelse og til å gi folk en forankring i tilværelsen. Vern av kulturelle røtter og verdier bidrar til stabilitet, tilhørighet og trygghet, heter det i stortingsmeldinger (St.meld. 16, 2004-2005). Den største utfordringen finnes kanskje i kulturminneloven. Her fokuseres det på at identitet er en viktig årsak til at kulturarven ivaretas: *"Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser*

som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.” (KML). Synet på identitet i loven kan kritiseres for å være forenklet, loven dekker til de mulige konfliktene som identitetsbegrepet rommer. Vi har mange identiteter, ikke kun en. Arkeolog Britt Solli mener begrepene ”nasjon” og ”identitet” slik de brukes i lover og utredninger fra myndighetenes side, er upåvirket av de siste tiårs forskning omkring fenomener som etnisk identitet, nasjon og nasjonalstat (Solli 2003). Odd Are Berkaak argumenterer for at det samme gjelder UNESCO og synet på identitet i UNESCOs konvensjoner: *”Kultur og identitet har vært lokalisert på en nærmest fundamental måte. Det at UNESCO-konvensjonen overser disse endringene i allmenn identitetsfølelse svekker dens relevans som instrument for utforming av langsiktig politikk”* (Berkaak 2007). Slik sett er det spenning mellom kulturpolitisk praksis og nyere kritisk kulturteori, og de ulike perspektiver representerer en utfordring når de skal utgjøre et grunnlag for avgjørelser i spørsmål om tilbakeføring..

Først og fremst ser vi her at fag og politikk er i utakt. Kulturarv oppfattes av mange fagfolk i dag som en sosial konstruksjon, skapt av samtiden. Samtidig er det legitimt å argumentere med følelser og identitet for politikere. Noe vi med Giddens kan kalle *institusjonalisering*, har bidratt til denne tendensen: institusjoner er kroniske reproduerte rutiniserte handlingsmønstre gjennom tid og rom (Giddens 2004 [1984]:22, 375). At synet på sammenhengen på kulturarv og identitet har blitt institusjonalisert, betyr altså at det har fått en fastere ramme i tid og rom gjennom at aktørene har reproduert aksepterte ideer knyttet til kulturarv, mye på grunn av tidligere faglig misforstått vektlegging av identitet. Alle aktører har ifølge Giddens handlingskapasitet, men gjennom institusjonaliseringen av en struktur, får aktørene i realiteten mindre konkret innflytelse på praksis; deres handlingskapasitet reduseres av institusjonen. Ideene har fått feste ”materielt” gjennom lovgivning (og politikk). Spørsmålet er om det på dette tidspunkt overhodet er mulig å formulere en kulturpolitikk som ikke inneholder innslag om et overordnet mål om å fremme et nasjonalt åndelig fellesskap (Beckman 2002:60). Ideene har fått feste ”immaterielt” gjennom de forestillinger og følelser folk knytter til kulturarven. Torun Selberg argumenterer med at selv om fortiden muligens er konstruert, eller i hvert fall sett slik fra et faglig perspektiv, så er folks forhold til den like virkelig. Det som er konstruert og oppfattet som kulturarv har en reell mening og et fast innhold for dem som identifiserer seg med den, eller tror på dens autenticitet (Selberg 2002:18). Fra et faglig perspektiv kan det dessuten som Trond Thuen påpeker, være fristende å knytte formidling av fortiden til nåtidens identitetsprosjekt: *” Skal formidlingen nå sitt publikum, må den treffe*

forestillinger hos dette publikumet på en slik måte at det skapes en resonans” (Thuen 2001:27). Og mange fagfolk bidrar også til å underbygge en slik institusjonalisert praksis gjennom egen ureflektert rutinisering av fremstillingene av forhistorien. I følge arkeolog Kathrine Eikrem har mekanismene rundt og følgene av (vår egen) kunnskapsproduksjon ikke i stor nok grad blitt problematisert, og kan dermed inngå i konstruksjoner vi egentlig er bevisste om at de inngår i (Eikrem 2005:30). Alt dette bidrar til at det eldre identitetsperspektivet reproduseres og forsterkes. Det er viktig å legge til her at selv om Giddens mener at sosiale institusjoner er stabile, seiglivet og vanskelig å endre, så er de ikke uforanderlige (Giddens 2004 [1984]). Et faglig oppgjør med 1800-talls identitetstanker kan forstås som et svar på de utfordringene vi står ovenfor i dag, som i stor grad er annerledes enn de man sto ovenfor på 1800-tallet. Dette er en dreining mot nye praksiser, og grunnlaget for et tankesett som kanskje etter hvert også vil feste seg mer i resten av samfunnet.

Inntil videre vil vi først og fremst stå overfor et dilemma når vi som arkeologer (og historikere og antropologer) må forholde oss konkret til politiske og juridiske spørsmål som legger identitetssynet fra 1800-tallet til grunn (Olsen 1997:89). Når diskusjonen foregår på så ulike premisser, blir mulighetene til å finne et felles grunnlag for avgjørelser rundt tilbakeføring en ekstra stor utfordring. Fagfolk er ikke totalt autonome når det kommer til avgjørelser over kulturminner. Heller ikke politikere har full kontroll på avgjørelser over kulturminner, da de blant annet har behov for å rådføre seg med fagfolk for å ta de rette avgjørelser. Vi trenger å opprette dialog på felles premisser, etablere en felles referanseramme. Dette innebærer i første omgang å ta et felles oppgjør med våre oppfatninger av sammenhengen mellom kulturarv og identitet.

6.3 Retningslinjer i praksis?

Det er etiske problemstillinger knyttet til tilbakeføring av kulturarv. Mange større internasjonale organisasjoner har i møtet med et økende press og krav på kulturarven forsøkt å utvikle retningslinjer som kan rettlede aktørene som er involvert. En viktig aktør for utvikling av retningslinjer er International Council of Museums (ICOM). ICOM la fram et fullstendig museumsetisk regelverk i 1986 (NMU 2002), der noen av retningslinjene også tar opp tilbakeføring og avhending av museenes materiale. UNESCO har utviklet internasjonale konvensjoner om tilbakeføring av kulturarvmateriale til opprinnelsesland, der først og fremst konvensjonen av 1970 er sentral. I tillegg har spørsmål om tilbakeføring blitt utredet i Norge.

Det ble nedsatt et utvalg i 1998, som fikk i mandat å trekke opp museumspolitiske og etiske retningslinjer for tilbakeføring av materiale. Imidlertid er et viktig funn fra intervjuene jeg har foretatt, at de fleste aktørene ikke drar nytte av noen av disse retningslinjene. Christina Mattsson, Tove Vasvik, Terje Gansum og Egil Mikkelsen forteller alle at de ikke ser behovet for retningslinjer, og at det aldri har vært inne i bildet å benytte seg av slike. Unntaket er et par av de involverte i Rogalandssaken, arkeolog Jenny-Rita Næss og politiker Jarle Braut, som mener den norske utredningen har hatt noe for seg.

6.3.1 Uegnede retningslinjer?

Retningslinjer overses bevisst eller ubevisst. Hvorfor benyttes de ikke? Jeg vil først vurdere om retningslinjene egentlig er passende for sakene jeg går gjennom.

UNESCOs konvensjon av 1970 omhandler temaet tilbakeføring av kulturarv, først og fremst mellom stater, og mellom stat og urbefolkning. UNESCO-krav stilles vanligvis av statsparter (gjennom diplomatkanaler). Det er ikke enighet om gyldigheten av å bruke denne konvensjonen i Norge, mellom ulike norske fylker. UNESCOs konvensjoner blir dratt fram i Vestfold av Tove Lisbeth Vasvik – og vises til som et argument for tilbakeføring til fylket. Egil Mikkelsen i Oslo protesterer på sin side mot bruken av konvensjonene. Mikkelsen mener Vestfolds bruk av UNESCO er gal, og forklarer sin tankegang med at UNESCO er beregnet på problemstillinger knyttet til mellomnasjonale forhold, ikke mellomlokale, slik som en Oslo-Vestfold sak. Å ta fatt i slike konvensjoner for å rettlede saker på lokalt nivå (dvs. fylkesnivå) kan være en utfordring, fordi konvensjonen ikke er ”tilrettelagt” for slike problemstillinger. Formelt sett er ikke konvensjonen laget for at fylker skal stille krav til sentralmuseer i samme land. Samtidig er prinsippene som UNESCO-konvensjonen tar opp, et forsvar av lokalkulturers rettigheter og kan dermed rettferdiggjøres fra Vestfolds side. Dermed har begge parter litt rett her. En utfordring her er altså at man ikke klarer å enes om UNESCO som et felles utgangspunkt for diskusjon.

ICOMs etiske regelverk utgjør ”normer som er nedfelt i alle offentlige institusjoner med ansvar for kulturgjenstander”. ICOMs utgjør en *minimumsstandard for museer* over hele verden. Dette innebærer at retningslinjene må kunne aksepteres av museumsansatte og museumsbrukere i mange ulike kulturer over hele verden.. Dermed vil de få en svært generell form (Lewis 2001:14). ICOM har listet opp regler som går direkte på tilbakeføring (se kapittel 5). Jeg mener imidlertid disse prinsippene blir for generelle og vage til å ha noen verdi i problematikken jeg tar opp her. ICOM anbefaler de enkelte land å tilpasse de etiske

retningslinjene til sine spesifikke behov (Lewis 2001:14). Men prinsippene er fortsatt relativt allmenne og lite konkrete. Denne ideen understrekes av at ingen av deltakerne, verken fagfolk eller politikere i undersøkelsen, mener ICOMs regelverk har hatt relevans for dem. Man kan også forestille seg at mens disse retningslinjene nok er godt kjent blant fagfolk som jobber i museumsinstitusjoner, og er ment som normer for profesjonell atferd, så er de kanskje mindre kjent og også i mindre grad aktuelle for aktører som ikke er en del av disse miljøene.

I 1998 var som tidligere nevnt en utredning av tilbakeføringsproblematikk etterspurt, på grunn av den sterke pågangen av slike saker. Interessen for utredningen etter at den ble utgitt i 2000, er tilsynelatende ikke så stor. De involverte i Rogalandsproblematikken har kjennskap til utredningen. De tre partene som kjenner denne har imidlertid tre ulike syn på verdien utredningen har. Jenny-Rita Næss snakker varmt om utredningen. Næss mener den er god å forholde seg til, at den er pragmatisk, og tar hensyn til alle parter. Jarle Braut på sin side, kjenner til utredningen men ser ut til å ha et splittet syn på den – han mener på samme tid at utredningen har bidratt til å gjøre det lettere å ta opp tilbakeføringsspørsmål, men også at utredningen legitimerer gammel praksis der fagaktører har for mye makt (Braut 2000b, 2001). Egil Mikkelsen var selv med på denne utredningen – men han argumenterer ikke for bruken av den. Mikkelsen advarer tvert imot mot slavisk bruk av prinsipper. Den norske utredningen har ikke blitt brukt av aktører utenfor Rogaland. Men det er fortsatt pågang av slike tilbakeføringsspørsmål ved museene. Så hvorfor er utredningen ikke mer i bruk i dag? Jenny-Rita Næss er overbevisst om at kjennskap til utredningen vil gjøre det lettere å finne løsninger i slik problematikk. Kan en forklaring på at den er såpass lite tatt i bruk, være at mange ikke har kjennskap til den? En annen forklaring er kanskje at utredningen er for spesifikt rettet mot problemene som fant sted i Rogaland, med tanke på at det var på bakgrunn av dette kravet at utredningen ble satt i gang. Kanskje vi i Vestfold delvis finner helt andre problemstillinger som utredningen ikke kan gi svar på. Det kan være en annen kontekst, andre gjenstander, vektlegging av andre argumenter som bidrar til at utredningen blir mindre relevant som rettleider for saken mellom Oslo og Vestfold. Et kanskje viktigere poeng er at utredningen har fokusert mer på samisk materiale og kirkemateriale enn på materialet som var ønsket til AmS. I utredningen slås det fast at *”det er en prinsipiell forskjell mellom å vurdere tilbakeføring av materiale til den samiske utbefolkning og å tilbakeføre materiale til norske regioner eller lokalsamfunn”* (NMU 2000). Generelt er utredningens konklusjoner at man bør være ganske restriktive når det gjelder tilbakeføring av gjenstander *”fra de eldre sentrale museene til regioner eller lokalsamfunn”*. Men i utredningen legges det til at *”hver enkelt sak må vurderes*

for seg”, og at det er ”viktig at museene bestreber seg på å komme i en meningsfylt dialog med de lokale interessenter” (NMU 2000). Slik sett vil dette settet retningslinjer være mindre relevant for flere parter, og antagelig også være i disfavør til de regionale kravene.

Etiske normer er normalt sett mer generelle, mens rettslige normer/lover er mer konkrete og detaljerte på flere av de områdene de regulerer. I alle disse tre tilbakeføringsspørsmålene står vi imidlertid overfor problemstillinger hvor det mangler et gyldig juridisk regelverk for å løse sakene. Derfor vil det dreie seg mer om etikk enn om juss, og etiske retningslinjer kan få en mer betydningsfull rolle. Generelt mener jeg altså at det virker som at retningslinjene ikke brukes fordi de ikke er tilstrekkelig relevante, kombinert med at de antagelig ofte er relativt ukjente for flere aktørene.

6.3.2 Kontekstuelle løsninger eller regelfølgende praksis?

Retningslinjer kan oppfattes som positive og attraktive plattformer for handling. De kan betraktes som en måte å etablere og underbygge standarder på. *“An ethic is intended to articulate a set of ideals that can give us leverage in judging existing practices as well as in making decisions about how to go on when conflicts arise or conventions are problematic”* (Wylie 2003:4). Retningslinjer er ment å promotere kritisk etisk bevissthet, og opprettholde et nivå av orden og profesjonalitet.

Vi har sett at formelle retningslinjer mer eller mindre overses. Hva sier aktørene om hvordan man går fram og hvordan man bør gå fram i problematikken? Christina Mattsson mener museene ’tenker likt’ og at det dermed ikke er det store behovet for retningslinjer. For henne er praksisen rundt problematikken velutviklet og retningslinjene blir overflødige. Problemet ville ha vært større og behovet for retningslinjer viktigere, for land med svært ulik kultur. Vasvik forklarer at retningslinjer ikke har vært inne i bildet, uten å utdype dette videre. Terje Gansum ser ikke at etikken vil kunne forsvare den ene eller andre av partene – og mener det derfor ikke er noe behov for retningslinjene. Egil Mikkelsen hevder man kan ikke ha en mal på slike spørsmål, fordi hver sak har sine egne forutsetninger. Slik sett blir kontekstuelle løsninger den beste fremgangsmåten, altså at hver sak må vurderes for seg. Jenny-Rita Næss konstaterer at kontekst ser ut til å være styrende for avgjørelser: *”Argumentene skifter fra sted til sted. Og sånn vil du finne overalt; det er tid og sted som avgjør hvorfor folk vil ha kulturminner, og hva slags argumenter det er som har gyldighet.”* Enkeltpersoner, tiden og konteksten mener Næss at råder over problematikken.

Noe av forklaringen på at retningslinjer ikke benyttes mener jeg som nevnt ligger i at retningslinjer som eksisterer på området er for generelle. Kanskje er det også vanskelig å virkelig skape retningslinjer som er mer spesifikke, fordi ulike tilbakeføringssaker gjerne trekker inn ulike problemstillinger, fordi både kulturarven og retningslinjer er og vil være produkter av samtidens verdier.

Etiske retningslinjers formål er å legge føringer på praksis. Hva skjer når de ikke anvendes? En konsekvens av å ikke ha noen håndfaste prinsipper, er at vurderinger av problemstillinger blir opp til personlig skjønn. Vurderingsgrunnlaget blir da tilfeldig og lite konsekvent. Ved at andre enn prinsipielle måter å komme til løsninger på dominerer, åpnes det også for at ukjente krefter får innflytelse på praksis. Det kan innebære at aktørene i slike sammenhenger blir mer avhengig av personlige evner og makt. På den annen side kan *anvendelse* av retningslinjer inneha en politisk dimensjon. I verste fall kan retningslinjene kamuflere egeninteresse og legitimere maktmisbruk. Arkeologen Sarah Tarlow er kritisk til bruk av retningslinjer: “*Codes of ethics promote conservatism and conformity, reinforce the power of hegemonic institutions and pre-empt ethical debate. Moreover, because they pretend to supra-contextual applicability, several of the principles enshrined in ethical codes could easily be used to support racist or otherwise politically objectionable movements*” (Tarlow 2001:245). På ulike måter underbygger flere av aktørenes uttalelser at retningslinjer i tilbakeføringsproblematikken kan oppfattes slik Tarlow beskriver det. Brauts forhold til utredningen er et eksempel – han mener den kamuflerer fagfolks egeninteresse, og legitimerer fagfolks hegemoni. Terje Gansum mener retningslinjer kun vil være nyttige redskaper som argumenter i en politisk diskusjon, og at poenget med retningslinjer derfor faller bort. Prinsipper kan tas ut av sin kontekst. Mikkelsen derimot påpeker at han frykter at prinsippene skal få gå foran mer dyptliggende overveielser for tilbakeføring.

Verken generelle retningslinjer eller personlige holdninger er ideelle grunnlag for beslutninger. Arkeologene Sarah Tarlow og Karen Vitelli mener kritisk etisk debatt i fagmiljø og samfunnet er nødvendig. Arkeologen Sarah Tarlow argumenterer for at kontekstuelle løsninger og kritisk debatt egner seg bedre enn et sett fikserte etiske retningsregler i konfliktsituasjoner (Tarlow 2001:247): “*Ethics are historical and contextual; appropriate responses to ethical dilemmas should be developed on a case-by-case basis and require thought, debate and discussion, rather than the application of a rule.*” Antropolog og

arkeolog Karen Vitelli har også argumentert for at kontekst er mer meningsfullt i etiske diskusjoner enn prinsipper, fordi man møter på så mange ulike etiske situasjoner (Vitelli 1996:22). Retningslinjer har begrenset effekt, fordi de ikke kan fange ethvert etisk dilemma.

Er det mulig å ha *en* mal, en oppskrift for løsning? Holdninger, verdier og normer tilknyttet kulturarven og i samfunnet generelt, er i stadig endring. For at et etisk rammeverk skal fungere, må det være mottakelig for endring relatert til de forholdene aktørene praktiserer under, og konstant utvikles og revurderes. Kanskje er det et umulig mål. Et sett minimumsstandarder må kunne settes for å skjære gjennom for de mest flyktige agendaer i samtiden. Ut over dette vil en aktiv etisk debatt rundt kulturarv generelt kanskje være beste middel.

6.3.3 Aktører i grenseland – om rolleproblematikk

Vi har en arkeologi som er stadig mer involvert i politiske avgjørelser gjennom kulturminneforvaltningen. Noe av fagfolks utfordring er å være en del av offentligheten, fordi fagsyn og politisk syn kan komme i konflikt. Slik jeg ser det dreier også tilbakeføringsspørsmål seg i stor grad om politikk, og da må fagfolks rolle i situasjonen problematiseres. Fagfolk og politikere har en tendens til å snakke forbi hverandre. Hva som er politisk korrekt og hva som er faglig korrekt stemmer ikke nødvendigvis overens. God politikk er rett sak til rett tid. Og der politikk dreier seg om det pragmatiske, om kjernen i et problem og om det som uunngåelig må løses - dreier fag seg snarere om det prinsipielle, og om konsekvenser av utsagn og hypoteser. Slik sett kan vitenskap og politikk komme til å kommunisere svært dårlig. Kombinasjon av litt ureflektert forhold til roller, og usikkerhet rundt hvordan man skal opptre i grenseland, kan gjøre praksis i kulturarvsspørsmål svært vanskelig.

Kanskje er Gansums rolledilemma illustrerende nettopp for denne problematikken. Som jeg nevnte i forrige del av analysen er han som fagperson imot identitetsbaserte argumenter knyttet til tilbakeføring. I en artikkel i 1999 argumenterer Terje Gansum imot tilbakeføring av vikingskip til Vestfold, dersom det skal være basert på argumenter om regional identitetsforankring. Tilbakeføringsdiskusjonen mener han imidlertid at er politisk: *”Spørsmålet handler om politikk, og lite fag”. ”Kan skipene flyttes, så er det jo klart at fra da av handler ikke dette om fagarkeologenes meninger. Da handler dette om reinspikka politikk”*. Gansum er en fagmann. Diskusjonen er politisk. Gansum forteller at han fordi han

er ansatt av politikere må betjene dem med argumenter for en tilbakeføring av vikingskipene til fylket. Av denne grunn setter han sitt fagsyn til side i politikken.

Noe av problemet med en slik tilnærming her, er at Gansum er ansatt og rådspurt av Vestfold fylkeskommune nettopp i kraft av å være fagmann. Det er i kraft av sin stilling han hjelper politikere å argumentere for sin sak. Og hans argumenter vil av fylkeskommunen derfor også presenteres som faglige. Fagfolk ønsker ikke å være politiske – paradokset er at det er nettopp det de blir i kraft av å skjule seg bak fagrollen. Terje Gansums dilemma utgjør en klassisk problemstilling. Dette er en utfordring alle fagfolk står overfor i møtet med politikken.

Atskillelse mellom faglige og politiske gjøremål er ikke lett å opprettholde. Som etnolog Bjarne Hodne har påpekt; man fungerer som premissleverandør når politikerne henter opp synspunkter for å supplere og finne støtte for og justere sine egne meninger og gi dem mer hold (Hodne 2003:22). Her finnes det ingen enkle løsninger. Fagfolk vil i spørsmål om kulturarv involveres i politiske konflikter. Det beste vi som fagfolk kan gjøre er å være bevisst denne problemstillingen.

6.4 Romlige strukturer

Romlige strukturer, og dermed sentrum – periferi strukturer, er et trekk ved aktørers handlingsrom. Sentrum - periferi forhold er et utgangspunkt for asymmetri mellom aktørene, fordi den ”rene utkanten” har høye kontaktkostnader og er isolert fra andre utkanter. (Norgeslexi 2006), mens det ”rene sentrum” er tilkoblet alle kommunikasjonsnettverk og er et møtested. Her finner man en konsentrasjon av eliter, og det er lett tilgang til maktposisjoner (Norgeslexi 2006). Ressurser akkumuleres i sentre og tømmes ut fra periferien, og strøm av ressurser har for begge parter en selvforsterkende effekt (Naustdalsli et. al 1983). Romlige strukturer kan slik være viktig i sammenhenger hvor vi vil forstå og forklare maktforhold, mangel på makt, eller på marginaliserte gruppers forsøk på å ta tilbake makten eller skape seg en posisjon innenfor et nettverk av makt (Birkeland og Hanssen 2000:3).

På den ene siden vil sentrene kunne dra nytte av sin posisjon i spørsmål om plassering og eventuell tilbakeføring av kulturminner. For forestillingen om hovedstaden og hva den bør inneholde av kulturgoder er et standardisert, transnasjonalt produkt (Hodne og Ødemark 2005). Det knytter seg slik en form for institusjonaliserte rettigheter, eller forestilling om rettigheter, til Oslo som hovedstad. Hovedstaden har en ”naturlig rett” på å huse de viktigste

nasjonale kulturskatter, og i tråd med denne tanken kan man kanskje mene at Oslo vil miste sin rolle som hovedstad dersom byen ikke verner om disse. I hovedstadsområdet finner man gjerne landets viktigste politiske, kulturelle og økonomiske institusjoner. I kraft av sin plassering kan Kulturhistorisk Museum i Oslo ha ervervet autoritet. KHM vil også ha ervervet autoritet gjennom sin lange historie som det eldste museet i Norge; gjennom de kontakter de har knyttet og opparbeidelse av den samlingen de har i dag. KHM har en solid posisjon, og evner og makter å argumentere for en lang rekke ressurser som institusjonen og byen holder på. Mikkelsen peker på hovedstadens naturlige rettigheter - det er for ham selvsagt at vikingskipene skal være i Oslo. Mikkelsen sier det slik; *"Vi må kunne si at vi ikke frykter forslaget"*, (det vil si Vestfolds krav om tilbakeføring av vikingskipene til fylket) (Hegtun 2006). Rektor ved UiO, Geir Ellingsen, mener blant annet at vikingskipene *"er nasjonale kulturskatter som har en naturlig plass i hovedstaden"* (Svensen 2006). Politiker Rune Gerhardsen mener nasjonalskatter skal være i landets hovedstad. Også byrådsleder i Oslo, Erling Lae, virker trygg på Oslos posisjon gjennom dette utsagnet: *"Er det noen som innerst inne tror at vikingskipene blir flyttet til Tønsberg? Alle vet at de ikke blir flyttet tilbake til Tønsberg, men de må gjerne håpe."* (Lund 2006). Det argumenteres slik med utgangspunkt i en forestilling om at hovedstaden har bestemte rettigheter. Generelt vil vel argumentene også være uttrykk for at det for de fleste mennesker er vanskelig å gi slipp på noe de har hatt i sin varetekt i lang tid.

Egil Mikkelsen med flere, viser videre til en rekke argumenter som forsvarer Oslos og KHM's rettigheter. *Kompetanse*: For eksempel har Vestfold ikke kompetanse på kulturminner i samme grad som Oslo og andre større byer i Norge. Mikkelsen mener denne kompetansen ikke kan etableres i Vestfold fordi landet ikke vil ha råd til flere forskningsinstitusjoner – *"og enda mindre så nært Oslo som Vestfold"*. Tidligere har man også overfor Arkeologisk museum i Stavanger hevdet at kompetansen ikke har vært tilstrekkelig i forhold til å vurdere en overføring av kulturminner. Her har imidlertid ting skjedd – Stavanger har nå sitt eget universitet, og Mikkelsen innrømmer nå også at kompetansen i Stavanger er vel så god som i Oslo. Rogaland var rett og slett litt tidlig ute med kravet, men samtidig var det kanskje et slikt tilbakeføringskrav som hjalp til med å sette universitet på agendaen. *Bevaringsmuligheter*: I hovedstadsområdet har man hatt ressurser til å skape sikre rammer for kulturminnene. Det argumenteres med at periferien ikke har kunnskap og midler til tilfredsstillende bevaringsforhold. Geir Ellingsrud, rektor ved UiO, argumenterer blant annet med at vikingskipene trenger et museum der sikkerhet og hensyn til moderne formidling ivaretas – og

mener det ikke vil være mulig i Vestfold (Svensen 2006). Til en viss grad har tilsvarende argumenter blitt brukt tidligere av Nordiska museet overfor museene i Oslo i forbindelse med tilbakeføring – som vi så i forrige kapittel har sikkerheten heller ikke her alltid vært oppfattet som god nok. *Effektiv plassering*: KHM kan vise til fordelene ved sentral plassering av kulturminner. Det vil være mer kostnadseffektivt, og flere publikummere vil få sjansen til å se kulturminnene: ”Oslo er det stedet som det kommer flest, hvor flest har sjanse til å se Osebergskipet og vikingskipfunnene”. Egil Mikkelsen argumenterer med Vestfolds perifere beliggenhet, i forhold til Oslo. Mikkelsen forsvarer dagens ordning med 5 landsdelsmuseer, og argumenterer imot en videre desentralisering av kompetanse. ”Hvor tynt skal det smøres?” spør Mikkelsen i protest mot desentraliseringspolitikken. Alle disse argumentene handler i stor grad også om politiske vurderinger knyttet til sentralisering eller desentralisering. Og alle de ovenstående argumenter understreker at det knytter seg enkelte rettighetsforestillinger til Oslo som hovedstad, og dessuten til det kulturhistoriske museet i Oslo.

Sentrum er den dominerende part i sentrum - periferi relasjoner. For aktørene i Vestfold og i Rogaland vil perifer plassering i varierende grad begrense deres muligheter, deres tilgang på ressurser. Men i den grad Oslo vil utgjøre den sterke og dominerende part i relasjon til Rogaland, men overfor Vestfold spesielt, så vil det alltid også finnes motmakt. Som Giddens påpeker gjennom begrepet ’*dialectic of control*’: ”*How the less powerful manage resources in such a way as to exert control over the more powerful in established power-relations* (2004 [1984]:374). Begrepet til Giddens innebærer at der det er asymmetriske maktrelasjoner mellom aktører, finnes det alltid et minimum av motmakt. ”*All forms of dependence offer some resources whereby those who are subordinate can influence the activities of their superiors*” (Giddens 2004 [1984]:16). Alle aktører har noen ressurser til rådighet, og kan påvirke strukturene fordi strukturene som Giddens også påpeker, ikke er statiske. Ulikhet i ressurser og makt mellom ulike regionale enheter kan få betydelige konsekvenser for praksis i spørsmål om tilbakeføring. Men dette betyr ikke at fylkene Vestfold og Rogaland står uten muligheter til å fremme sine saker.

Et påvirkningsmiddel er mobilisering av støtte fra andre aktører i samme plassering i den romlige strukturen. Politikere mobiliserer kollektiv støtte fra sine fylker og fra andre fylker for å få gjennomslagskraft. I Vestfold hentes støtte fra en rekke andre ordførere både i og utenfor fylket for å få gjennomslag for sin sak. Tove Lisbeth Vasvik inviterer ordførerne i de fire kommunene i Vestfold med flest vikingfunn (Sandefjord, Larvik, Tønsberg og Borre) til å

stille opp sammen om et krav om tilbakeføring (Glesnes 2006, Vasvik et al. 2006). Og Vestfold allierer seg med kulturpolitikere i Buskerud og Telemark, som taler Vestfolds sak (Reinton og Ruud 2006). Den samme strategien finner vi hos politikere i Rogaland. Gunnar Kvasheim, fylkesordfører i Rogaland i 1998, søkte andre fylker i landet om støtte i forbindelse med tilbakeføringskravet. *”Initiativ til tilbakeføring må forsøkes ta i samarbeid med andre fylker som er opptatt av kulturminner i lokal forankring”* sa Kvasheim den gangen kravet om tilbakeføring til Rogaland kom på banen (Lindøe og Glenjen 1998). Makt er ikke bare dominans over andre eller legitimert myndighet, det er også den evnen til kollektiv organisering som overvinner avmakt og bekjemper dominans i ulike former (Østerud 2002). Med støtte fra andre fylker kan både Kvasheim og Vasvik hevde seg sterkere overfor de byene eller fylkene som har mest makt.

Et annet poeng er at de lokale og regionale politiske enhetene har mange formelle mekanismer, ikke minst innenfor det offentlige styringssystemet, som kan brukes til å påvirke de sentrale enhetene i systemet (Strand 1974:23). Et relativt innlysende påvirkningsmiddel er statens desentraliseringspolitikk. I Norge står vi i en særstilling når det gjelder desentraliseringspolitikk - gjennom en spesielt egalitær kultur og for eksempel gjennom fordelingen av kulturhistoriske gjenstander på fem landsdelsmuseer, hvilket som tidligere sagt er helt unikt i europeisk sammenheng. Desentraliseringspolitikken gir periferien mange fordeler i norsk sammenheng, der man må stå for en slik holdning også når det kommer til kultur. Politisk er det slik legitimt i Norge å argumentere for tilbakeføring av kulturminner. I Sverige har man politisk derimot i større grad argumentert for at mennesker og ressurser skal konsentreres i regionale sentre i Sverige. Dermed vil argumenter om kulturliv og tilbakeføring av kulturminner til de svenske glesbygdene både være vanskeligere å forsvare, *men også mindre aktuelt*. I Vestfold argumenterer man med at attraksjoner må fordeles også utover Oslo. Og ordføreren i Bø i Telemark mener det ikke lenger er naturlig at alt skal plasseres i Oslo: *”Vi har jo andre reisemål i Norge også. Å flytte slike ting til Oslo har vært en tradisjon, men det er ikke noe problem å flytte skipene til Vestfold.”* Andre i Vestfold argumenterer med at distriktene må få ta del i turiststrømmen til Oslo, at Vestfold ikke ligger langt unna hovedstaden, og at infrastrukturen ikke kan klages på (Vasvik 2006, Brun 2007). Det er sterke krefter som virker til periferiens fordel i Norge. Arne Emil Christensen har tidligere fryktet at dersom en flytting av vikingskipene skulle vedtas, ville det fort bli en rikspolitisk sak, der Universitetet i Oslo og Kulturhistorisk museum i Oslo kunne bli spilt ut over sidelinjen og

risikere å miste funnene for godt til Vestfold (Christensen 2002:7). Dette utsagnet vitner om styrken i hvert fall Christensen forventer ligger i desentraliseringskreftene i Norge.

For det tredje har det utviklet seg en egen kulturarvsretorikk som kommer lokalsamfunn og lokalkultur til gode. Nye idealer er knyttet til hvordan offentligheten vil oppleve fortiden. Gjennom de siste hundre år har idealet snudd fra passiv iakttakelse av objekter på museums-utstillinger, til økende aktiv deltagelse – og ikke minst legges betydning på stedet der de faktiske hendelser fant sted (Walderhaug Sætersdal 2000:167-168). Presentasjon av kulturminner i kontekst og med integritet i lokalkultur, har etter hvert blitt et kraftfullt retorisk verktøy (Barkan og Bush 2002:38). Det er ikke lenger like selvsagt at metropolene skal ta vare på kulturminnene. Retorikken finner sin sterke støtte i UNESCO gjennom dens konvensjoner om tilbakeføring. Imidlertid fungerer denne kulturarvsretorikken som sosial og politisk strategi som dermed kan overføres til stadig nye sammenhenger, til kontekster både større og mindre enn den opprinnelige, hevder Anne Eriksen (Eriksen 2001:62-63). Jeg mener vi innenfor dette bildet kan lokalisere Vestfolds argumentasjon. Det argumenteres for at vikingskipene ”hører hjemme” i fylket, vikingskipene er Vestfoldingenenes identitet. Og skipene mener de vil komme best til uttrykk i sitt opprinnelige miljø i Vestfold. Vestfold viser som nevnt også til UNESCO-konvensjonene, som viser at man her forstår problematikken som en om lokalkulturens rettigheter. Vestfold bruker de samme premisser, og samme logikk som i den internasjonale diskusjonen, og det kan derfor være vanskelig å avvise argumentasjonen som irrelevant eller usakelig.

Makt som er rettferdiggjort og legitimert nedenfra, slik lokalsamfunn kan gjøre overfor staten, blir en form for makt som beveger seg fra dominans til *rett* (Østerud 2002). En slik form for makt mener jeg nå tar form innenfor kulturarvsretorikken, gjennom at lokalkulturen (representert ved fylkespolitikere) erverver rettigheter det er vanskelig å stille opp gode argumenter mot. Ifølge Anne Eriksen er retten til tilbakeføring internasjonalt etter hvert akseptert som grunnleggende og allment, og nærmer seg tanker om menneskerettsrettigheter (Eriksen 2001:53). Kanskje har utviklingen av periferiens argumenter etter hvert samlet en slik styrke at det utfordrer nasjonalkulturen? Når en slik retorikk får feste innenfor tilbakeføringsproblematikken i Norge, kan man spørre seg om regionene har ambisjoner om kulturell autonomi på bekostning av nasjonalstaten.

På den ene side kan man som Anne Eriksen, frykte at en konsekvent bruk av en lokal eller

regional logikk på lengre sikt, kan føre til en oppsmuldring av nasjonalkulturen som er bygget opp (Eriksen 2001:66). Dahl og Helseth mener å se en slik regional autonom utvikling: ”vi ser tendenser til å skrive regionen ut av nasjonen i kraft av definisjonen av `sitt eget`” (Dahl og Helseth 2006:228). Dette kan også støttes av Hodne som mener regionalisering kan utløse ulike prosesser, blant annet *revitalisering* av kulturelementer. Gjennom revitalisering blir kultur forandret både i form og innhold, og plassert i en ny sammenheng. Knyttet det revitaliserte kulturelementet for sterkt til den lokale kulturen er dette en faktor som kan svekke en nasjonal kulturell referanseramme (Hodne 1995:172). Kulturarven har bevisst blitt utvalgt og definert for å skape et bindemiddelet for innbyggerne i nasjonalstaten. På samme vis kan kulturarv velges ut og defineres for å skape regionalt bindemiddel for innbyggerne der. Jeg nevnte tidligere at det av enkelte i Oslo hevdes at vikingsskipene er en del av Oslofolks identitet. Vi kan også tenke oss hvilken samlende og lokalidentitetsbyggende effekt en flytting av skipene til Vestfold ville gitt.

Kjetil Lysgård støtter riktignok Hodne i tanken om at det eksisterer politisk bruk av kulturelementer i regional sammenheng, han mener regioner og regionale metaforer skapes med en intensjon og at bruken av regionale metaforer er et politisk virkemiddel. Men på den annen side mener Kjetil Lysgård at selv om vi nok har en rekke sterke regionale metaforer som symboliserer regional tilhørighet og identitet, så har vi i Norge ikke regionale metaforer som stiller spørsmål ved legitimiteten til den dominerende nasjonale metaforen (Lysgård 2005:96). Lysegård argumenterer derfor at når målet ikke ser ut til å være separatisme, må målet være nasjonal posisjonering i forhold til andre regioner i landet (Lysgård 2005:103).

Det er ikke usannsynlig at Vestfold ønsker å posisjonere seg i forhold til omlandet eller andre regioner i landet. Vestfold har gått ut med et ønske om å være Nordens senter for vikingtidsformildning, og dette er et klart budskap om at de ønsker å skille seg ut i nasjonal sammenheng – det kan gjerne tolkes som posisjonering. Terje Gansum formulerer det også som et tema som dreier seg om posisjoner - politikerne satser hardt på vikingsskipene: *”For de ser jo på dette her i den store pågående prosessen om større regioner. Politikerne ønsker å satse på vikingtid i Vestfold. Og vinne den posisjonen; å være det stedet hvor vikingtid blir formidla.”* Tilbakeføringskrav kan for Vestfold fungere som et middel for å søke anerkjennelse fra de byene eller regionene de krever gjenstander fra. *”Det Oslo kan klare kan vi klare”*, argumenteres det i Vestfold. På samme tid vil en eventuell anerkjennelse (gjennom tilbakeføring) kunne sende signaler til andre regioner i Norge om hvilken posisjon stedet har i

en norsk sammenheng. Her finner vi kanskje også et element av prestisje, gjennom at institusjonene og regionene ønsker å oppleves som like viktige, eller kanskje helst viktigere enn andre. Det er liten tvil om at et motiv for en slik posisjonering også vil være muligheten for statlige tilskudd som alle regioner i Norge kjemper om.

Argumenter om kompetanse som dras inn i diskusjonen kan blottlegge konkurransen mellom regioner. Jarle Braut har innrømmet at det for Rogalands del var viktig å få et universitet, for å hevde seg på lik linje med Bergen og Oslo. Ut fra materialet mener jeg å kunne se at det er konkurranse mellom ulike regioner og konkurranseelementet forsterkes desto tettere på hverandre aktørene er. Jarle Braut tror det handler om en prestisje og kompetansestrid museene imellom. Bjørn Myhre ved AmS mener i 1998 at kompetansen ved museet i Stavanger ikke anerkjennes – kanskje spesielt fra Bergen sin side. Næss har argumentert for at det er nødvendig å bygge opp kompetanse flere steder enn helt sentrale byer – at man svekker eller til og med fratar disse stedene muligheter. Jeg har inntrykk av at jo nærmere du kommer, desto mer oppheta, og mer vanskelig blir også diskusjonen. Dette illustreres blant annet gjennom at konflikten mellom Bergen og Stavanger har vært opplevd større enn den mellom Oslo og Stavanger i kravet fra Rogaland.

Partene i ulike tilbakeføringssaker, mobiliserer ulik kapital for å få gjennomslag, og derfor er de argumenter som vektlegges gjerne svært ulike fra sak til sak. *Konteksten* – både tiden problematikken foregår i, og menneskene som involveres - har stor innflytelse på praksisen. Ulik vektlegging av argumenter mener jeg underbygger min hypotese om at praksis i denne problematikken er politisk, og i stor grad styrt av ulike maktstrukturer. I Rogaland vektlegges andre argumenter enn i Vestfold – det dreier seg også om at de her har en annen kapital. Rogaland og AmS har sin kapital - de har en stor by i norsk sammenheng, som også nylig har fått et universitet (derfor har de også etter hvert krav på visse rettigheter på det området). Vektleggingen av faglige argumenter er derfor mye større i Rogaland enn vi har sett det for eksempel i Vestfold. Vestfold på sin side har mobilisert sin form for kapital. Spesielt rettighetsretorikken fungerer til Vestfolds fordel – med UNESCOs grunntanker som sterkeste støtte. Oslo vektlegger tilgangen på midler, kompetanse, den økonomisk ressursvennlige i å ha en plassering av kulturarven sentralt, og sin rolle som hovedstad. Bergen vektlegger klart kompetanse, og dessuten undervisningsmulighetene ved UiB i en tid da Stavanger ikke universitet.

Mine funn underbygger Lysegårds tese om at kulturarven brukes som middel til posisjonering regioner i mellom. Jeg tror det dreier seg om konkurranse mellom regionene, et ønske om å bli sett, om anerkjennelse av rettigheter og kulturelt særpreg, og et ønske om å hevde stedet og stedets posisjon. Argumentasjonen fra Vestfold setter riktignok det statlige og sentrale i opposisjon til det lokale og regionale. Dette gir dem vitalitet og styrke i retorikken, men uten at jeg tror målsetningen er større regional autonomi.

Kanskje forstår vi disse tankene om posisjonering bedre dersom vi skjeler til Sveriges tilbakeføring til Norge. Her er det tilsynelatende ikke den samme konkurransesituasjonen som det er mellom regionene i Norge – det er et mindre anstrengt forhold mellom landene. Hvor viktig er det for Norge som nasjon å få kulturminnene fra Sverige? Man kan si at nasjonalstatene og relasjonen mellom dem er definert, landene har ”posisjonert” seg. Norge har ikke ambisjoner om å reposisjonere seg overfor Sverige. Skal vi følge tankegangen om posisjonering, som vi så på over, vil konsekvensen av dette være at motivasjon for å kreve tilbakeføring blir mindre, fordi Norge ikke har det samme behovet for anerkjennelse av Sverige. I det minste politisk vil det ikke være fullt så interessant eller aktuelt med et tilbakeføringskrav. Tidligere statssekretær i kultur- og kirkedepartementet, Yngve Slettholm, sier nettopp at denne saken aldri var oppe på det politiske bord. *”Det var aldri en reell drøfting rundt dette på politisk nivå, og vi var i realiteten kun involvert når det kom til overleveringsfasen”* (Slettholm, pers.komm.). Det er ikke fullt så politisk interessant å hente materiale fra en annen stat (Sverige), fordi det ikke gir de samme fordeler i et politisk hevdelsesspill. Og som Christina Mattsson sier, det har heller ikke blitt stilt krav fra Norge, det har vært en overenskommelse. Ifølge direktør ved Norsk Folkemuseum, Olav Aaraas har tilbakeføring fra Sverige ikke vært en sak om anerkjennelse og prestisje: *”Det er i dag ingen som bærer nag over de svenske tokt i norsk kulturlandskap. Tvert imot.”* Aaraas utdyper: *”Det er ikke nasjonalisme eller gjenopprettelse av gammel urett hvor vi for enhver pris skal ha dette tilbake. Hazelius arbeid var verdifullt, mange av gjenstandene ville ellers gått tapt. Arbeidet inspirerte også til egen norsk samling.”* (Widht 2004). Relasjonen mellom nasjonene er institusjonalisert, vedvarende mønster for praksis er etablert.

Ser vi tilbake på kravet fra Rogaland til Oslo, så har KHM egentlig ikke flere argumenter igjen ovenfor Rogaland. De innrømmer at kompetansen nå er god nok, alle faglige forutsetninger er på plass. De argumenterer nå slik Nordiska museet har gjort, at det dreier seg om juss. Her kunne de ha valgt samme løsning som Nordiska museet – de kunne ha laget en

tilsvarende deponeringsavtale. Vi kan spørre oss hvorfor det var lettere for Nordiska museet å komme til en slik konklusjon. Jeg tror forklaringen nettopp ligger i at den konkurransen vi finner mellom norske institusjoner og mellom norske landsdeler, ikke er tilsvarende den vi finner mellom Norge og Sverige. Tidligere ville det vært en viktig politisk sak. I dag kan det virke mindre politisk viktig. Skalaen for tilbakeføringskrav har krympet siden 1905.

Oppsummert vil jeg peke på at denne problematikken i stor grad er politisk - det handler om utfordringer rundt hvordan man kan regulere tilgang til ressurser og kunnskap, om sentralisering mot desentralisering, men også om posisjonering mellom sterke fylker. De ulike interessepartenes muligheter påvirkes i stor grad av deres plassering i sentrum eller periferi. Men mønstrene for sentrum og periferi er ikke statiske. Retorikken mellom norske regioner er preget av at det sentrale og det regionale settes opp mot hverandre. Men fylker bringer også inn ulik kapital i konkurranse med hverandre, som gir dem ulike styrker og fordeler i kampen om kulturarven – de er konkurransedyktige, med styrker på ulike hold. Tilbakeføringskrav brukes som ledd i en markeringsstrategi mellom norske regioner, et middel til å posisjonere seg overfor hverandre.

Kapittel 7: Avslutning

Denne avhandlingen har hatt som mål å undersøke premisser for praksis i spørsmål om tilbakeføring av kulturminner. Det har dessuten vært et mål å se på hvilken rolle etiske retningslinjer har i dette problemfeltet. Jeg har hatt en hypotese som har gått ut på at problematikkens praksis er politisk motivert, preget av rivalisering mellom regioner og land, og at den i stor grad avgjøres av asymmetriske maktrelasjoner.

Gjennom denne oppgaven har det blitt tydelig at kulturarven brukes politisk. Både tid, rom og enkeltmennesker spiller inn i beslutninger om kulturarven. Jeg har sett på romlige strukturer, og hvordan sentrum-periferi krefter får innflytelse på praksisen. Retorikken mellom norske regioner er preget av at det sentrale og det regionale settes opp mot hverandre. Romlig plassering kan utgjøre en begrensning for fylkene som er mindre sentrale, men de har utviklet egne argumenter, og har motmakt. Det er asymmetriske maktrelasjoner, men aktørene trekker på ressurser de har tilgjengelig og fremstår slik også som ”konkurransedyktige regioner” - de har styrker på ulike hold.

Lysgårds teori om at regionale metaforer (kulturelementer) må forstås som politiske middel til posisjonering, understøtter tolkningen av at tilbakeføringskrav brukes som ledd i markeringsstrategi og prestisjekonkurranse mellom norske regioner. Historiske kulturelementer utgjør middel norske regioner anvender for å få anerkjennelse og respekt. Tilbakeføring eller tilbakeholdning av kulturarv vil kunne sende signaler til andre regioner i Norge om anerkjennelse og posisjon. Institusjonene og regionene ønsker å oppleves som like viktige, eller kanskje helst viktigere enn andre. Et tydelig hierarki, særlig mellom politiske nivåer men også mellom fagmiljøer, understreker denne konkurransesituasjonen. Og særlig opplever jeg i materialet at konkurransen tetner seg til jo nærmere aktørene er hverandre. Imidlertid er det tydelig at denne problematikken behandles smidigere mellom Sverige og Norge. Kulturarven er ikke her på samme måte brukt som et politisk middel. Forklaringen mener jeg ligger i at den konkurransen vi finner mellom norske institusjoner og mellom norske landsdeler, ikke på tilsvarende måte er viktig i relasjonen vi finner mellom Norge og Sverige. Tidligere, da nasjonsbyggingsprosjektet var sentralt, ville det vært en viktig politisk sak å tilbakeføre kulturminner over landegrensene. I dag kan det virke mindre politisk viktig. Skalaen for tilbakeføringskrav har krympet siden 1905.

Krav om tilbakeføring innen norske regioner kan i stor grad knyttes til endringer i synet på kulturarv – den oppfattes som en ressurs på mange og *nye* områder. Stadig nye aktører tar interesse av kulturarven. Det er positivt at kulturarven er etterspurt. Problematikken er imidlertid preget av at dette er en kamp om ressurser. Aktørene forfekter fine verdier, men det kan ofte virke som om det er andre underliggende agendaer. Jeg mener aktørene i mange sammenhenger strekker argumentene sine for å sikre seg kulturarven.

Kulturarvskursen avdekker en spenning mellom kulturpolitisk praksis og nyere kritisk kulturteori, de ulike perspektiver representerer en utfordring når de skal utgjøre et grunnlag for avgjørelser i spørsmål om tilbakeføring. Det går et tydelig skille mellom måter å se på sammenhengen mellom kulturarv og identitet. Vi trenger å opprette visse felles referanserammer. Et ledd i dette bør være en revurdering av kulturminneloven. Loven ble lagd i en tid da det var viktig for Norge å bygge en nasjonalstat. Kulturminner ble viktige symboler som skulle samle oss om en nasjonal identitet. I dag kan vi stille spørsmål ved om kulturarven lenger bør ha oppgaven å skulle framstille nordmenn som en etnisk gruppe. Kulturarven representerer mange verdier og identiteter i dag, dette bør etter min mening gjenspeiles i kulturminneloven.

Retningslinjenes rolle i denne typen problematikk er klar; retningslinjer benyttes ikke. Det er interessant at verken fagfolk eller politikere anvender etiske retningslinjer i dette feltet som tydelig demonstrerer vanskelige problemstillinger og ulike verdiperspektiver. Jeg tror dette henger sammen med at det er svært vanskelig å skulle fastsette prinsipper i spørsmål om kulturarv, når samtidens holdninger til kulturarven konstant er i endring. Prinsippene vil på samme vis være et resultat av sin konkrete samtid (og sted), og vil utdateres like raskt som samfunnet endrer holdninger til kulturarvverdiene. Det finnes ikke fasitsvar på hvordan problematikken skal løses. Men kanskje vil etablering av et sett minimumsstandarder kunne sikre de viktigste hensynene til kulturarven.

Vi som arkeologer må være glad for at vi får forvalte en ressurs som er viktig for så mange. Fra et faglig ståsted, er det samtidig store utfordringer i å finne en balansert rolle. Vi kan ikke velge å avstå profesjonelt fra diskusjoner og tvister om tilbakeføring. Som forvaltere av kulturarven må vi ta konsekvensene av at vi ikke kan unnsnippe kontakt og innblanding i et politisk felt. Jeg mener det ikke er noen klare svar på hvordan man skal gå fram her. Som Atle

Omland (Omland et al 2007) har påpekt, har vi for øyeblikket tilsynelatende en prøve og feile tilnærming til slike utfordringer. Det beste vi som fagfolk kan gjøre er å være bevisst denne problemstillingen. Det vil etter min mening være hensiktsmessig å stadig reflektere over den rollen kulturarven har og bør ha. Hvem er den for og hvordan og til hvem skal den presenteres? Hvilken historie skal kulturarven fortelle? Faglig vil det også være en fordel å reflektere over roller og hvordan vi skal forholde oss i et politisk problemfelt.

Et sett minimumsstandarder vil sikre at de viktigste hensynene til kulturarven blir ivaretatt. Holdninger, verdier og normer tilknyttet kulturarven, og i samfunnet generelt, er i stadig endring. Kontinuerlig etisk debatt vil best kunne møte den skiftende samtiden. Og ved siden av dette er det kanskje på tide med en oppdatering av loven, som i større grad gjør at politikere og fagfolk kan kommunisere på mer liknende premisser.

Litteratur

Aakermann, Marianne og Morten W. Røkeberg

2006 Uenig om flytting av vikingskipene. I *NRK* 16.10.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostafjells/vestfold/1.1125579>. [Lesedato 09.01.07]

Aakermann, Marianne og Yngve Tørrestad

2006 Kampen om vikingskipene. I *NRK* 15.09.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostafjells/vestfold/1.1000235> [Lesedato 09.01.07]

Achen, Henrik von

1998 Drøftingsmøte angående spørsmål om tilbakeføring, langtidsdeponering og utlån av museumsgjenstander fra samlinger ved universitetsmusea og større regionale og nasjonale museum. Møte på Bergen Museum 22.04.98. Innlegg ved Henrik v. Achen, Bergen Museum. Se appendiks 2

Amundsen, Arne Bugge

2007 Utdfordringer med verdiskaping i et kulturarvperspektiv. I *Kulturminner og verdiskapning i Norden*. Redigert av Atle Omland, Birgitte Skar og Knut Fageraas. Nordisk Workshop, Oslo 2.-3.mai 2007. Tema Nord 2007:609. Nordisk Ministerråd, København.

Angell, Svein Ivar

1998 *Dei nasjonalstatlege nøkkelsymbol i Skandinavia – sett på bakgrunn av den nasjonalstatlege utviklinga*. Arbeidsrapport. Forskningsavdelingen, Oslo.

Aronsson, Peter og Bjarne Hodne, Birgitta Skarin Frykman og John Ødemark (red.)

2005 *Kulturarvens gränser. Komparativa perspektiv*. Arkipelag, Göteborg.

Ashworth, Gregory J. og Brian Graham

2005 *Senses of place: Senses of time*. Ashgate, Aldershot.

Barkan, Elazar og Ronald Bush (Red.)

2002 *Claiming the stones, naming the bones: cultural property and the negotiation of national and ethnic identity*. Getty Research institute, Los Angeles.

Beckman, Svante

2002 *Kulturarvens framtider – en personlig betraktelse*. Temaskrift 4. Agenda kulturarv, Stockholm. Tilgjengelig på web: <http://ux-ra-kmsap2.raa.se/opencms/export/agendakulturarv//dokument/Insp4.pdf> [Lesedato: 12.12.07]

Bendix, Regina

- 2000 Heredity, Hybridity and heritage from one *Fin de Siecle* to the next. I *Folklore, heritage politics and ethnic diversity. A Festschrift for Barbro Klein*. Redigert av Pertti Anttonen. Multicultural centre, Botkyrka.
- Bentzrød, Sveinung Berg
2006 Vil flytte vikingskipene i *Aftenposten* 16.10.06. Tilgjengelig på web
http://www.aftenposten.no/kul_und/article1497512.ece [Lesedato 10.01.07]
- Berkaak, Odd Are
2007 *Kulturpolitikk i den globale offentlighet. En analyse av UNESCOs konvensjon av 20. oktober 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk*. November 2007. Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo. Tilgjengelig på web:
<http://www.unesco.no/nyheter/arkiv/2007/oddaressrapport.html> [Lesedato: 25.01.08]
- Birkeland, Inger J. Og Bjørg Lien Hanssen (Red.)
2000 *Menneskers rom*. Unipub forlag, Oslo.
- Braut, Jarle
1998 Få kulturskattene tilbake til Rogaland. I *Stavanger Aftenblad* 12.01.98
- Braut, Jarle
2000a Tilbakeføring av oldtidsfunn. *Innlegg på høringsmøte om overføring av samlinger til andre museer og arenaer*. 27.01.00, Gardermoen. Se arkivmateriale i vedlegg 2
- Braut, Jarle
2000b Museumsutvalgets innstilling er ikkje god nok for Rogaland. Dette kan me ikkje leva med. *Interpellasjon til fylkestingets møte* 5. og 6. desember 2000. Se arkivmateriale i vedlegg 2
- Braut, Jarle
2001 Utlån og avhending av materiale frå musea sine samlingar. *NMF årsmøte*. Jarle Braut innleder. Se arkivmateriale i vedlegg 2
- Brun, Per R.
2007 Vikingskip til Vestfold. I *Tønsbergs Blad* 04.01.07. Tilgjengelig på web:
<http://www.tb.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20070104/KOMMENTAROGDEBATT/101040310&SearchID=73268743058708> [Lesedato 11.01.07]
- Christensen, Arne Emil

- 2002 Hvorfor vi ikke bør flytte vikingskipshusets samlinger i *Rapport. Vikingskipseminaret 14. og 15. februar 2002*. Redigert av Alf Bøe: UiO, Oslo. Tilgjengelig på web:
<http://www.ukm.uio.no/soerenga/rapport/> [Lesedato: 12.12.07]
- Christensen, Arne Emil
 2006 Flyttingen kan gå helt galt. I *Aftenposten* 13.12.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1567834.ece> [Lesedato 10.01.07]
- Dahl, Hans Fredrik og Tore Helseth
 2006 *To knurrende løver. Kulturpolitikens historie 1814-2014*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Dalen, Monica
 2004 *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Eikrem, Kathrine
 2005 1905-2005: Har arkeologien framleis ein nasjonal agenda? I *Primitive tider* 8.årgang:21-31.
- Eriksen, Anne
 2001 Tordenskjold heimatt til Noreg! Om tilbakeføring av kulturarv. I *Norveg* 44 1/2:51-72.
- Hylland Eriksen, Thomas
 2001 *Små steder, store spørsmål*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gansum Terje
 1999 Gjenstanden og dens meningsinnhold – arkeologiske perspektiver på saker og ting. I *Samtiden* 5/6.
 Tilgjengelig på nett: Url: http://www.samtiden.no/99_5-6/art3.html [Lesedato: 06.01.08]
- Garlid, Hilde
 2000 Skattar skjult for folk flest. I *Jærbladet* 29.02.00.
- Giddens, Anthony
 1976 *New rules of a sociological method: a positive critique of interpretative sociologies*. Hutchinson, London.
- Giddens, Anthony
 2004 [1984] *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Polity press, Cambridge.
- Glesnes, Gjermund
 2006 Til kamp for vikingskip. I *Sandefjordbladet* 22.03.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.sb.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20060322/KULTUR/103220083> [Lesedato 11.01.07]

Gulliksen, Jan

2006 Regional kamp om vikingskip. I *NRK* 07.04.06. Tilgjengelig på web:

<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostafjells/vestfold/1.410952> [Lesedato 09.01.07]

Guttormsen, Torgrim S. og Knut Fageraas

2007 *Kulturarv som kapital. En analyse av kulturkapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping*. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". Norsk Institutt for Kulturminneforskning, Oslo.

Hegtun, Halvor

2007 Frykter ikke Vestfolds vikinger. I *Aftenposten* 29.12.07. Tilgjengelig på web:

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1583424.ece> Lesedato 10.01.07 [Lesedato 09.01.07]

Hetland, Tom

1998 Få kulturskattene tilbake til Rogaland. I *Stavanger Aftenblad* 12.01.98.

Hodne, Bjarne

1995 *Norsk nasjonalkultur – en kulturpolitisk oversikt*. Universitetsforlaget, Oslo.

Hodne, Bjarne

2003 Tradisjon og kulturarv i en pluralistisk kultursituasjon. Fra kulturvernkonferansen *Forståing og praksis i kulturvernet*. 25 august 2003. IKM, Oslo. Tilgjengelig på web:

<http://www.svf.uib.no/sfu/oestigaard/ArtiklerWeb/Kulturaadet/Konferanserapport.pdf> [Lesedato: 12.12.07]

Hodne, Bjarne og John Ødemark

2005 Kulturarvens grenser. Kulturarv som samlende og splittende fenomen. I *Kulturarvens gränser. Komparativa perspektiv*. Redigert av Peter Aronsson, Bjarne Hodne, Birgitta Skarin Frykman og John Ødemark. Arkipelag, Göteborg.

Holtorf, Cornelius

2001 Is the past a non-renewable resource? I *Destruction and conservation of cultural property*.

Redigert av Robert Layton, Peter Stone og Julian Thomas. Routledge, London.

Høivik, Tord

2007 Forskere, fagfolk og forvaltere. I *Blog Plinius*. 22.01.07. Tilgjengelig på web:

<http://plinius.wordpress.com/2007/01/22/p-2107/>

ICOM – se NMU

Jacobsen, Dag Ingvar

2003 *"Vi har det så greit..." En studie av forholdet mellom politikk og administrasjon i 30 norske kommuner*. Rapport 66, juni 2003. Makt og demokratiutredningens rapportserie, Oslo.

Johansen, Anders

1995 *Den store misforståelsen: "kulturarv" og nasjonal egenart" i norgesreklame og politisk kultur: en advarsel*. Tiden, Oslo.

Johansen, Anders

1998 Drøftingsmøte angående spørsmål om tilbakeføring, langtidsdeponering og utlån av museumsgjenstander fra samlinger ved universitetsmusea og større regionale og nasjonale museum. Møte på Bergen museum 22.04.98. Innlegg ved Anders Johansen. Se arkivmateriale i vedlegg 2.

Johansen, Anders og Kåre Hesjedal

1998 Bergen museum om spørsmål om overføring av gjenstander fra universitetsmuseene til regions/lokalmuseer, eventuelt andre interessenter. Brev av Anders Johansen (styreleder) og Kåre Hesjedal (direktør) 17.08.98. Se arkivmateriale i vedlegg 2

Klein, Barbro

2000 Folklore, heritage politics and ethnic diversity. I *Folklore, heritage politics and ethnic diversity. A Festschrift for Barbro Klein*. Redigert av Pertti Anttonen. Multicultural centre, Botkyrka.

Klem, Cecilie

1995 Hemmelig museumsplan. I *Aftenposten aften* 11.10.95.

KHM – Kulturhistorisk museum. Tilgjengelig på web: <http://www.khm.uio.no/> [Lesedato: 15.03.08].

KLM – Kulturminneloven

1978 Lov om kulturminner av 09.06.1978. Sist endret 10.06.2005. Tilgjengelig på web: <http://www.lovdatab.no/all/nl-19780609-050.html>

Kowalski, Wojciech

2005 *Types of claims for recovery of lost cultural property*. I *Museum International*. Vol. 57 Nr 4:85-102.

Kvale, Steinar

1997 *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Lamm, Jan Peder

- 2005 Norge – Sverige tur och retur. I *Viking. Norsk arkeologisk årbok*. Bind LXVIII:13-24.
- Larsen, I. Cecilie
2000 *Skjulte skatter. Funn fra Rogaland i andre museer*. I AmS-Småtrykk 64. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger
- Last, Kathryn
2004 The resolution of cultural property disputes: Some issues of definition. I *Resolution of cultural property disputes*. PCA (The Permanent Court of Arbitration). Kluwer Law International, Haag.
- Leaman, Oliver
2006 Who guard the guardians? I *The ethics of archaeology. Philosophical perspectives on archaeological practice*. Redigert av Chris Scarre og Geoffrey Scarre. Cambridge university press, Cambridge.
- Lewis, Geoffrey
2001 Museumsetikk. I *Museumsnytt* Årgang 50, nr 2:14-15.
- Lexow, Carl
2006 Unikt vikingkultursenter. I *Tønsbergs Blad*, 03.08.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.tb.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20060803/KOMMENTAROGDEBATT/108030210&SearchID=73268660460089> [Lesedato: 10.01.07]
- Lidén, Hans Emil
1991 *Fra antikviteten til kulturminne – trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Lindøe, Rigmor
1998 Nei til tilbakeføring av lokalfunn. I *Stavanger Aftenblad* 25.04.98.
- Lindøe, Rigmor
2000 Rogalandsfunn blir der de er. I *Stavanger Aftenblad*. 2000
- Lindøe, Rigmor og Jan Tore Glenjen
1998 Nekter å utlevere kulturskatter. I *Stavanger Aftenblad* 10.02.98
- Lowenthal, David
1985 *The past is a foreign country*. Cambridge university press, Cambridge.
- Lund, Kristin Monstad

- 2006 Hundre år for sent. I *Tønsbergs blad* 16.11.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.tb.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061116/KULTUR/111160351&SearchID=73268739226586> [Lesedato 11.01.07]
- Lysgård, Hans Kjetil
2005 Med regionale metaforer bygges landet - om regional identiteter som forestilte fellesskap. I *Metaforenes tyranni? Samtids og fremtidsbilder av Norge i 2005*. Redigert av Hans Christian Garmann Johnsen, s95-106. Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- McBryde, Isabel
1985 *Who owns the past?: papers from the annual symposium of the Australian Academy of the Humanities*. Oxford university press, Melbourne.
- Merriam, Sharan
1994 *Fallstudien som forskningsmetode*. Studentlitteratur, Lund.
- Merryman, John Henry
1985 Thinking about the Elgin marbles. I *Michigan Law Review*. Vol 83, Nr. 8:1880-1923.
- Merryman, John Henry
1986 Two ways of thinking about cultural property. I *The American journal of international law*. Vol 80, Nr 4:831-853
- Merryman, John Henry
1989 The public interest in cultural property. I *California Law Review*. Vol 77, Nr 2:s339-364
- Mikkelsen, Egil
2006 Flytting er forsvarlig. I *Aftenposten* 09.11.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1525723.ece> [Lesedato 10.01.07]
- Minnhagen-Alvsten, Monika
2002 Reflexioner kring återförande av kulturarv till dess ursprungplats. I *Nordisk Museologi*. Nr 2:49-57
- Myhre, Bjørn
1998 Drøftingsmøte angående spørsmål om tilbakeføring, langtidsdeponering og utlån av museumsgjenstandar frå samlingar ved universitetsmusea og større regionale og nasjonale museum. Møte på Bergen Museum 22.04.98. Innlegg ved Bjørn Myhre, AmS. Se arkivmateriale i vedlegg 2
- Møllerop, Odmund

1992 *Arkeologi, vern og museum. Oddmund Møllerop 70 år*. AmS-varia 19, Stavanger.

Nationen

1999 Kamp om kulturskattene. I *Nationen* 28.07.99. Tilgjengelig på web: http://www.nationen.no/sider_uten_gyldig_kategori/article332241.ece [Lesedato 15.10.07]

Naustdalslid, Jon; Jens Christian Hansen og John Sewel

1983 *Centre-periphery: theory and practice: 6th International Seminar on Marginal Regions*. Sogn og Fjordane Regional College, Sogndal.

NMU - Norsk Museumsutvikling

2000 *Utlån og avhending av materiale fra museenes samlinger*. NMU, Oslo.

NMU - Norsk Museumsutvikling

2002 *ICOMs museumsetiske regelverk*. NMU, Oslo. Tilgjengelig på web: http://www.abm-utvikling.no/publisert/fulltekst/icom/ICOM_Museum.pdf [Lesedato: 05.05.06]

Norgeslexi – leksikon på nett: Sentrum - Periferi

2006 Sentrum – Periferi. Tilgjengelig på web: <http://www.norgeslexi.com/paxlex/alfabetet/s/s07.html> [Lesedato: 20.10.06]

NOU – Norges offentlige utredninger

2002:1. *Fortid former framtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning, Oslo.

NRK p2

2006 Vil flytte vikingskip. I *NRK P2*. 16.10.06 Tilgjengelig på web: <http://www.nrk.no/nyheter/kultur/5794620.html>

NTB - Norsk Telegrambyrå (uten artikkelforfatter)

2006 Uenige om flytting av vikingskipene. I *Aftenposten* 16.10.06 Tilgjengelig på web: http://www.aftenposten.no/kul_und/article1497834.ece [Lesedato: 10.01.07]

Olsen, Bjørnar

1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.

Olsen, Bjørnar

2001 Problemer knyttet til bruken av fortid og kulturminner i diskurser om opphav, rettigheter og identitet. I *Fortidsforståelser*. Redigert av Trond Thuen. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Omland, Atle

2005 Norge – Sverige. Tur & Retur. Exit USA. I *Nicolay*. Nr 96, 2:4-16

Omland, Atle, Birgitte Skar og Knut Fageraas (Red.)

2007 *Kulturminner og verdiskapning i Norden*. Nordisk Workshop, Oslo 2.-3.mai 2007. TemaNord 2007:609. Nordisk Ministerråd, København.

Pearce, Susan

1990 *Archaeological curatorship*. Leicester University Press, London.

Postholm, May-Britt

2005 *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnologi og kasusstudier*. Universitetsforlaget, Oslo.

Reinton, Ivar og Jørund Ruud

2006 Osebergskipet tilbake til Vestfold! I *Tønsbergs Blad* 07.04.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.tb.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20060407/KOMMENTAROGDEBATT/104070258&SearchID=73268660460089> [Lesedato 10.01.07]

Rekvin, Eva og Petter Grimnes

2006 Vikingskipene kan bli flyttet. I *NRK* 20.12.07. Tilgjengelig på web:
<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostfold/1.1526828> [Lesedato 09.01.07]

Røkeberg, Morten og Hilde Nilsson

2006 Vil ha vikingskipene tilbake. I *NRK* 04.08.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostafjells/vestfold/1.806670> [Lesedato 09.01.07]

Rønning, Geir O.

1994 Handling og struktur hos Giddens. I *Sosiologi i dag*. Nr 1:3-25.

Safetec

2002 *Viking Ship Museum – Risk evaluation of the move of the collections*. September
http://www.khm.uio.no/soerenga/rapport/14_VikingShip.pdf

Scandpower risk management

2006 *Risikoanalyse. Flytting eller lagring av Osebergskipet og gjenstander utstilt på Bygdøy*. Kulturhistorisk Museum, Oslo. Tilgjengelig på web:
http://www.khm.uio.no/bjoervika/bjorvika_pdf/Scandpower.pdf

Schytz, Solveig

- 2007 Hva vet vi om risikoen for skader? Hvilke risikoer er vi villige til å ta? Flytting av vikingskipssamlingen. I *Museumsnytt*. Bind 55, Nr 3:25-27.
- Selberg, Torunn
2002 Tradisjon, kulturarv og minnespolitikk. I *Historien in på livet*. Redigert av Anne Eriksen, Jan Garnert og Torunn Selberg. Nordic academic press, Lund.
- Selle, Per
2004 Sterkere statsmakt og svekket lokaldemokrati. I *Nytt norsk tidsskrift* nr 1.
- Skandfer, Marianne
2001 Etik i møte med det fortidige. I *Verneideologi*. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- Skeates, Robin
2000 *Debating the archaeological heritage*. Duckworth, London.
- Skre, Dagfinn
2006 Vikingskipenes fremtid. I *Aftenposten* 26.11.06. Tilgjengelig på web:
<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1546863.ece> [Lesedato 10.01.07]
- Solberg, Bergljot
1998 Drøftingsmøte angående spørsmål om tilbakeføring, langtidsdeponering og utlån av museumsgjenstandar frå samlingar ved universitetsmusea og større regionale og nasjonale museum. Møte på Bergen Museum 22.04.98. Innlegg ved Bergljot Solberg, Bergen Museum. Se arkivmateriale i vedlegg 2.
- Solli, Britt
1997 Forandring fryder? I *Spor fra fortida – kulturminneåret 1997*. Redigert av Inger Storli. Tromsø museum, universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Solli, Britt
2003 Refleksjoner omkring bruk av fortid og kulturminner i identitetsskaping. I *Fortidsforestillinger – bruk og misbruk av nordnorsk historie*. Redigert av Bård Berg og Einar Niemi. Hamarøy 2002. Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Stortingsmelding nr 16
2004-2005 Leve med kulturminner.
- Strand, Torodd

1973 *Modellar av sentrum/periferi og studiet av regionale ulikefordelingar*. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Svensen, Kristin

2006 Kjemper for Vestfold. I *Tønsbergs Blad* 21.12.06. Tilgjengelig på web:

<http://www.tb.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061221/KULTUR/112210315&SearchID=73268741836474> [Lesedato 11.01.06]

Sæter, Gjertrud

2004 Museene mellom konservering og konsum. Nye tider og nye utfordringer for museenes verdigrunnlag og målsetting. I *Nordisk museologi* Nr1:1-28

Tarlow, Sarah

2001 Decoding ethics. I *Public archaeology* Nr.4:245-259.

Thuen, Trond (Red.)

2001 *Fortidsforståelser*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

UNESCO

1970 *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*. UNESCO, Paris. Tilgjengelig på web:

<http://www.unesco.no/generelt/konv.ulovlig%20handel.html> Lesedato: [27.09.07].

Vasvik, Tove Lisbet, fylkesordfører (AP), Øyvind Riise Jenssen, ordfører i Larvik (H), Bjørn-Ole Gleditsch, ordfører i Sandefjord (H), Per Arne Olsen, ordfører i Tønsberg (Frp), Nils Henning Hontvedt, ordfører i Horten (A)

2006 Vikingskipene tilbake til Vestfold! I *Aftenposten* 28.12.06.

<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1582662.ece> [Lesedato: 10.01.07.]

Veritas – Det Norske Veritas

2005 *Styrkeanalyse av Osebergskipet*. Teknisk rapport. Rapport nr. 2005-1615. Universitetet i Oslo,

Oslo. Tilgjengelig på web: http://www.khm.uio.no/bjoervika/bjorvika_pdf/Veritas_02_27.02.06-2.pdf [Lesedato 15.04.08]

Vestheim, Geir

1994 *Museum i eit tidsskifte, Fortidsarv som underhaldning?* Samlaget, Oslo.

Vibe-Müller, Inger Helene

2006 Bevaring er viktigst. I *Aftenposten* 29.11.06. Tilgjengelig på web:

<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1549702.ece> [Lesedato: 10.01.06]

Vitelli, Karen

1996 *Archaeological ethics*. Altamira Press, California

Waage, Peter Normann

2007 Lag kopier av vikingskipene. I *Aftenposten* 08.02.07. Tilgjengelig på web:

<http://www.aftenposten.no/meninger/signert/article1632903.ece> [Lesedato 16.02.07]

Walderhaug Sætersdal, Eva

2000 Ethics, politics and practices in Rock Art Conservation. I *Public archaeology* Nr.3:163-180.

Widht, Henrik

2004 Sverige gir tilbake norsk kulturarv. I *Aftenposten* 04.04.04.

Wilson, David

1985 Return and restitution. A museum perspective. I *Who owns the past?: papers from the annual symposium of the Australian Academy of the Humanities*. Redigert av Isabel McBryde. Oxford university press, Melbourne.

Wylie, Alison

2003 On ethics. I *Ethical issues in Archaeology*. Redigert av Larry J. Zimmerman, Karen Vitelli og Julie Hollowell-Zimmer. Altamira Press. Walnut Creek, California.

Østby, Jon Birger

1998 Spørsmål om overføring av gjenstander til AmS. Innlegg ved Jon Birger Østby, ABM-utvikling. Drøftingsmøte angående spørsmål om tilbakeføring, langtidsdeponering og utlån av museumsgjenstander fra samlinger ved universitetsmusea og større regionale og nasjonale museum. Møte på Bergen Museum 22.04.98. Se arkivmateriale i vedlegg 2

Østerud, Øyvind (Red.)

1999 *Mot en ny maktutredning*. Ad NotamGyldendal, Oslo.

Østerud, Øyvind

2002 Maktutredningen og det intellektuelle hegemoniet. I *Nytt norsk tidsskrift* nr 1.

Østigård, Terje

1999 Fri forskning for alle - postprosessuell forvaltningsetikk. Fra *Det norske arkeologmøtet 1999*, Voss. Tilgjengelig på web:

http://www.svf.uib.no/sfu/oestigaard/ArtiklerWeb/NAM99/Oestigaard_NAM99.pdf [Lesedato: 10.11.07]

Østigård, Terje

2001 *Norge uten nordmenn - en antinasjonalistisk arkeologi*. Spartacus, Oslo.

Østigård, Terje

2008 Nasjonal og regional identitet eller kulturell kompleksitet: Forståelser av irrelevante og unike kulturminner.” *KAFF –Kulturarv, forskning og formidling*. Fra konferansen Kulturell kompleksitet og identitet – forståelse og praksis i kulturvernet, 06.02.08. Tilgjengelig på nett:

http://www.kaff.no/workshop_februar_08/ostigard.pdf Lesedato 20.04.08

Ådland, Einar

1998 Drøftingsmøte angående spørsmål om tilbakeføring, langtidsdeponering og utlån av museumsgjenstandar frå samlingar ved universitetsmusea og større regionale og nasjonale museum. Møte på Bergen Museum 22.04.98. Referat fra møtet av Einar Ådland. Se arkivmateriale i vedlegg 2.

Vedlegg 1 – Utdrag av intervjumateriale

Utdrag av intervju med Christina Mattsson – Styreformann ved Nordiska Museet i Stockholm.

25 september 2006.

Forskning

Om tilbakeføring av kulturminner: Nei, egentlig har det ikke vært aktuelt for oss på den måten, men jeg kan si at allment sett har jeg ingenting imot det. Men det viktige er at man beholder et representativt utvalg av det som eventuelt føres tilbake, fordi de er en del ut av dette (Nordiska) museets historie også. Et spørsmål som kan være aktuelt her hos oss er jo at vi har den store samiske samlingen, og det er vi som den store eieren av det samisk innsamlede materialet innenfor de svenske grensene. Og det er klart, det finnes vel alltid stunder der man skulle føle at de kanskje skulle være nærmere sameland. Men så lenge man ikke har noen magasin der, så har jo ikke heller spørsmålet blitt vekket.

Hvem bør kulturminner være tilgjengelig for? Er noen viktigere enn andre: Nei det mener jeg egentlig ikke, fordi at man kan si så her at målet er i dag at det meste skal digitaliseres så du skal kunne se det på nettet i alle fall. For det er jo det viktigste, for da kan man jo si det at i den grad man kan gjøre det tilgjengelig på nettet da blir jo den geografiske plasseringen mindre viktig. Fordi det er jo først i de tilfeller hvor det er spesialforskere som kanskje behøver å se på dem, og holde på dem og vende på dem - vri og se baksiden. Men ellers kan jo den oppvisningen du får via nettet ofte være nok.

Sikring og vern

Er noen bedre egnet til å ta vare på kulturminner enn andre?: Det kan jeg ikke egentlig si, for alle som jobber innen museer skal jobbe under de samme antikvariske prinsipper. Så det synes jeg ikke man kan si. Men som sagt... det er jo vilkår nå som vi sender tilbake materialet. Alt skal bevares på lik, eller på beste måte. Og det har jo blant annet innebåret at Norsk Folkemuseum ikke i begynnelsen hadde adekvate magasin å ta imot det her materialet.

Retningslinjer

Har etiske retningslinjer spilt noen rolle i diskusjonen?: Ikke i dette tilfellet. Det har helt og holdent å gjøre med at vi er naboland og dessuten så er Norsk Folkemuseum og vi jo dessuten søstermuseer. Og vi har så utrolig mye samarbeid med hverandre, så det har overhodet ikke vært behov for å funderes over. Det hadde kanskje stilt seg annerledes om man hadde funnet materiale i en annen verdensdel. Men i dette tilfellet har det ikke vært noen. Vi jobber på likt helt enkelt.

Om retningslinjer har noen innvirkninger på praksis: Ja, når det gjelder museer i 3. verden naturligvis, men knapt i den kulturkrets der vi virker, der det Nordiska museet virker. Jeg tror at om du stiller tilsvarende spørsmål til sjefen for etnografiske museet, så kommer han da antagelig til å understreke den store betydning dette har for museer som virker i land der man ikke har den her lovgivningen og denne følelsen, som man har i den her delen av verden.

Eierskap/Juss

Hvorfor Nordiska museet fortsatt eier samlingene: Vi må huske at eierbildet er at det fortsatt er stiftelsen Nordiska museet som eier samlingene, selv om de nå er deponert til Norge. Og grunnen til at vi fortsatt skal eie det her, det at vi gjør deponeringen på en slik måte, det har å gjøre med at samlingene har kommet inn på så ulike sett. Iblant kan de være kjøpt, iblant kan det være en gave. Det kan være en gave fra en norsk giver som sier at vi vil at det her skal være på det Nordiska museet, og det var for hundre år siden. Og vi har jo enda et ansvar jamfør mot den personen. Så derfor skal samlingen være sammenholden der enda. Det finnes en forbindelse her - hvordan man skal håndtere et materiale.

Om deponeringsavtalen: En avtale - det her er liknende: at deponeringen når vi gjør den, da er det et antall vilkår som skal oppfylles. Men så gjelder at deponeringen er for all framtid. Det vil si, vi regner ikke med at vi skal få den tilbake. Og det skal være fortegnet, og fortegningene skal være både her og på det museet i Norge som har gjenstanden. Det skal både... helt ifølge de antikvariske prinsipper som gjelder, så må det beskyttes på akkurat samme måte som det har vært beskyttet her. Men samtidig må det mottagende museet bekoste den her bevaringen, vi bekoster jo ikke det. I stedet er da det som museet som har hand om det, som også tar hand om det. Og at samlingen skal være samlet, det er viktig, så man får altså ikke holde på å ta bort noen bit av det eller gjøre noe sånt der, uten først snakke med oss. Og det betyr at... for det var et tilfelle når det gjelder hjemføringen av folkekunstmaterialet tidligere en gang, jeg vet ikke, kanskje på 60-tallet eller noe sånt... nei, jeg husker ikke. Men da fantes det en diskusjon i Norge der man ville at det skulle sendes ut til de ulike lensmuseene. Men det

har vi satt oss imot, vi har sagt at det skal til en mottager. Og siden får den mottageren eventuelt låne det ut videre når vi allerede har godkjent det. Men vi ville ikke ta på vårt ansvar at det gikk til flere. Og siden så kan jo vi også låne tilbake materialet, om det skal stilles ut eller noe sånt. Men noe vanskeligere enn det er altså ikke. Men det er fortsatt vi som eier det.

Økonomi

Om hovedstadens rolle: Det var jo en annen tid da man reiste rundt og samlet inn fra hele landet, og i den tidens innsamlingspolitikk. På andre siden er det jo i et nasjonalt motiv med Sveriges hovedstad. Det er jo rimelig at man også skal kunne se det i en større sammenheng, når man er her.

Bakgrunn/ Analyse

Nei, når det gjelder det *her* arkeologiske materialet, så har det jo ikke vært noen krav, det har jo vært en overenskommelse helt enkelt. Og ellers, om sånne spørsmål stilles generelt, så er det vel helt enkelt av den grunn at man kan føle at gjenstandene bør befinne seg i det miljøet de opprinnelig hadde en funksjon i.

Utdrag av intervju med Egil Mikkelsen – Museumsdirektør ved Kulturhistorisk Museum (KHM) i Oslo.

27. september 2006.

Forskning

Hvem bør være i besittelse av kulturminner; er noen bedre egnet enn andre?: Ja, absolutt. Det er det, og det er et punkt som jeg ikke berørte som også hører hjemme i denne diskusjonen om Oseberg. Det er jo faktisk det at; det er ikke bare å flytte og stille ut noen gjenstander, men det skal også en stor flokk av kompetente folk som skal både ta vare på det og som skal forske på det, for dermed å kunne formidle det. Formidlingen er liksom bare sluttproduktet av en prosess som har bevaring som forutsetning, og forskning som nødvendighet for å kunne formidle noen ting. Vi har 20 tekniske konservatorer ved dette museet. Det er ingen andre institusjoner som har tilnærminingsvis så mange. Vi er i ferd nå med å tilsette en førsteamanuensis i eksperimentell kjemi – og vil jobbe de nærmeste årene med hvordan vi kan ta vare på, hvordan vi kan rekonservere gjenstandene, fra særlig alunkonservert tre fra Oseberg. Vi har altså alle disse konservatorene som i tillegg jobber med bevaringssiden. Vi har et eget alunprosjekt som tar sikte på - etter at de kanskje har funnet metoder – å også konservere, sånn at det holder lenger. Jeg tror det er fäfenget å tro at ting varer evig, for det gjør det ikke. Men det kan vare lenger. Vi har folk som er spesialister på vikingskip. Selv om den stillingen er ledig for tiden, så har vi en stilling for det. Vi har folk som jobber med vikingtid. Og vi har nettverk til forskningsinstitusjoner i Roskilde og andre steder, som gjør at vi også er de beste til å forske på dette materialet, og dermed skaffe fram nye data til å formidle. Vi ser nå det vi har gjort i forhold til flytting og det å lage kopi av Osebergskipet: hvor mye nye resultater vi får fram gjennom de undersøkelsene. Som kan anvendes eller som er direkte forskning, og som vi i neste omgang kan tilføre av ny kunnskap på formidlingssiden. Så her er det en sammenheng. Og Norge har nok ikke råd til å dublere så mange miljøer rundt omkring, og slett ikke å dublere det så nært Oslo som i Vestfold. Dermed så har du ikke det apparatet rundt som kreves for å ta ansvaret for ett av verdens viktigste kulturminner. For det er jo det.

Om behovet for ekspertise, samt kostnadene rundt dette: Men det blusser opp fra tid til annen sånne at, 'nå vil vi lage museum i Kristiansand, nå skal vi lage et nytt museum på Hamar, nå vil vi ha alt fra Agder til Kristiansand, vi vil ha alt fra Hedemark og Oppland til Hamar' – det kommer jo opp fra tid til annen. Men da gjør en på en måte... det er samme problemet som med vikingskipene til Vestfold: en glemmer altså at det er ikke bare å flytte gjenstander og lage en utstilling. For at det skal bli skikkelig bevaring og formidling så krever det også at du har en stab med konservatorer og fagfolk som kan formidle dette her. Og da er det spørsmålet, hvor mange sånne enheter har Norge råd til å bygge? Hvor tynt skal det smøres – Norge er jo verdensmestere i å smøre tynt utover. Jeg tror altså at å ha 5 sentrale arkeologiske museer, men med en kapasitet på konservatorer, og på annen kompetanse til å kunne yte en god service overfor lokalmuseer og andre rundt omkring, er det beste svaret på det. Men jeg tror ikke myndighetene her har innsett hvor mye det krever å være aktive på denne måten.

Om utstillinger, kontekst og kompetanse: Så vi skal være aktive ute i distriktene, men det krever en del altså. For det er alt for mye... vi ser lokalmuseer som har hatt sine lokale samlinger fra gammelt av, som folk har levert inn og som liksom har blitt deres samling. Ofte er de dårlige, og ofte er en samling med mange skafthullsøkser, men lite bredde og dermed så... Hvis du skal lage en utstilling basert på det de har fått tilfeldig inn så blir det nesten alltid en dårlig utstilling. Derfor så sier vi at 'dere skal levere inn alt dere har av oldsaker til oss, og så skal vi katalogisere det og håndtere det inn i vår samling og så skal dere få tilbake en representativ samling fra det distriktet som viser hele bredden, og vi skal hjelpe dere å lage en kontekst, en historie som formidler bosetning eller forholdene i forhistorisk tid i det distriktet.' Da er det meningsfylt. Men ikke å legge 3 skafthullsøkser og et

vikingsverd i et monter og si at 'dette er vår lokale utstilling'. Det er mer enn bare gjenstander, det er folk og kompetanse og et apparat som skal fylle inn informasjon.

Om kompetanse vs. juss: Også kan du si, hvorfor kan dere ikke gi det – hvorfor kan dere ikke overføre eiendomsretten til Arkeologisk Museum i Stavanger. Vi er jo begge statlige museer, begge museene har jo kulturminner, og vi forvalter jo det på vegne av staten. Men så er det noe med juss der som jeg aldri har kommet helt til bunns i, og det er jo det at før 1905 så hadde vi jo ikke noen lov. I hvert fall ikke så omfattende som den vi fikk da. Slik at de enkelte museenes samlinger var basert på at man fikk en gave, eller en kjøpte, eller en drev utgravninger. Museet her i Christiania, kunne jo da grave i Rogaland, eller fra Bergen til Rogaland og så videre, og ta med seg gjenstandene tilbake. Og da ble det på en måte disse museenes eiendomsrett. Ikke staten, for du hadde ikke den loven. Men det ble disse museenes eiendom. Og det er ikke gitt uten videre at... men som sagt jeg har ikke kommet til bunns i jussen der... at en på en måte kan overføre eller bør overføre eiendomsretten fra oss eller Bergen til Arkeologisk Museum i Stavanger. Men det viktige for oss er jo da at det blir tilgjengelig for forskning og for formidling.

Om funnkontekst spredd på flere museer: Det var vel mer kritiske forhold mellom Bergen og Stavanger tror jeg, enn mellom oss og Stavanger. For jeg tror Bergen var mer restriktive enn oss på utlån og sånne ting. Og det er jo et sånt kroneksempel på at det blir litt absurd, når Avaldsnesfunnene, når den ene delen av funnene finnes i Bergen, og den andre - gullringen som egentlig er vår eiendom - at ikke det er varig sammenstilt, det kan en jo se som absurd. Nå har vel Bergen, eller i hvert fall hadde Bergen lånt ut sin del av funnet og vi vår del, slik at det var sammenstilt i utstillingene i Rogaland.

Om bruken av materialet til Nordiska museet: Det var altså to arkeologer ved Statens Historiska Museum som jeg kjente godt fra før, som kjente da den norske samlingen som var deponert i kjelleren og som hadde ligget i kjelleren i åtti år eller noe sånt, i Historiska museet. Det var brukt mest av nordmenn som kom tilreisende for å se på det, fordi at de skrev noen oppgaver hvor det materialet var aktuelt. Lite brukt i Sverige, en del av det ble lånt ut til andre museer fordi at det var for eksempel vikingtidsmateriale som er likt hva enten det er fra Sverige eller Norge, og som var i veldig god skikk, fordi at det var veldig mye fra Telemark og Gudbrandsdalen, fra tørre områder hvor jernet var veldig godt bevart. Derfor var det attraktivt som utstillingsmateriale. Og derfor har vi vel enda ikke fått alle gjenstandene heller, for det er enda noen lokalmuseer som har dette til utlån. Men det var altså, bortsett fra å brukes til utlånsmateriale i stedet for svensk materiale, så ble det stort sett brukt av norske forskere. Og aldri som sagt - det var ikke en norsk avdeling i Stockholm med disse tingene.

Om tilgjengelig forskningsmateriale, og om digitalisert materiale: Så som sagt de ville gjøre Norge den gest – i forbindelse med unionsoppløsningen så syntes de dette var en morsom handling. Ikke nødvendigvis så veldig dypt og prinsipielt tenkt tror jeg, men de syntes det kunne være ålreit. Og vi syntes det var en fin gest, av to grunner: for det første at det da tilførte oss et forskningsmateriale. Mye av funnene var fra vårt distrikt, det var i alle fall fra Norge, slik at folk som tidligere hadde måttet reise til Stockholm, de kunne nå se det her. Allerede da vi fikk overført gjenstandene, så var hele samlingen katalogisert, og digitalisert på Historiska museet i Stockholm, som kunne si at vi ville kunne ha tilgang til det der også. Men nå kan Stockholm si at 'ja, vi har jo den digitale samlingen, så vi klarer oss med det her. Nordmennene får dette her'. Så det var overhodet ingen grunn til å takke nei til det tilbudet.

Om digitalisering av materiale: Når det gjelder dette med forholdet til Rogaland, og alle de funnene som er i Bergen og Oslo, så kan en jo forstå det at den regioninndeling som man fikk med loven i 1905, at mange har ønsket at på en måte at de funnene som var kommet før 1905 at man skulle refordele det slik at det samsvarte med den femdelingen av landet. På den annen side så har jo nå dette med database, digitalisering, tilgjengeliggjøring av samlingene; det er jo en kraft som, skal vi si, virker den andre veien. Altså at tilgangen til materialet blir så mye enklere gjennom den digitale verden. Slik at en kan godt hevde at den digitale tilgjengeligheten nå vil gjøre det mindre viktig å få tilbakeført gjenstandene enn det var for noen tiår siden. Når det gjelder forskning så er det kanskje langt på vei riktig. Når det gjelder formidling så er det ikke tvil om at det er de virkelige tingene som fortsatt er viktig for folk – og derfor gjerne vil ha tilbake.

Formidling

Om formidlingen som sluttproduktet i en prosess: Det er jo faktisk det at; det er ikke bare å flytte og stille ut noen gjenstander, men det skal også en stor flokk av kompetente folk som skal både ta vare på det og som skal forske på det, for dermed å kunne formidle det. Formidlingen er liksom bare sluttproduktet av en prosess som har bevaring som forutsetning, og forskning som nødvendighet for å kunne formidle noen ting.

Om formidling, ekspertise og kontekst: Vi har jo vikingtidsutstillinger i USA, i Canada, i New Zealand og i Australia - vi låner altså hele tiden ut. Enten alene eller sammen med andre museer. Til og med de kjempestore vikingutstillinger har jo vandret rundt omkring disse stedene. Så det som er poenget da, det er at det er en rekke spesialister som går inn og lager disse utstillingene og lager en kontekst rundt det. Det nytter ikke å plassere noen gjenstander i et museum i USA og si 'det her er interessant for dere'. Du må ha ekspertise, du må lage kontekster, du må være oppdatert på forskning for at det skal være noen mening i å formidle det. Derfor er mange deler av vår samling som vi ikke har kompetanse på, heller ikke aktivt oppe. På etnografisk museum så

har vi fire samlingsansvarlige fra forskjellige deler av verden, og der kan vi være aktive, mens andre deler av samlingen er nokså død fordi vi har ikke kompetanse på det.

Om tilgjengelighet og fordelene ved en plassering i hovedstaden: Vestfold fylke i dag det er hjemmet til Osebergskipet, for det er der det er funnet. Norge er også hjemmet til Osebergskipet. Oslo er hovedstaden i Norge. Oslo er det stedet som det kommer flest, hvor flest har sjanse til å se Osebergskipet og vikingskipfunnene. Jeg sier til fylkesordføreren; det er naivt å tro at de 200.000 cruiseturistene som i dag kommer til Oslo og som utgjør nesten halvparten av besøkende på Vikingskipshuset, at de plutselig skal komme og se vikingskipene hvis de flytter til Tønsberg. Du kan tro det og håpe det så mye du vil, men cruisebåten stopper ikke i Tønsberg istedenfor i Oslo fordi at vikingskipene flyttes til Tønsberg. Det er så veldig naivt å tro det! Det er helt legitimt å utnytte kulturarven, og både Kaupang og Sandeffjord vikingsenter og Midgard, alle disse og i nettverk og samspill, og satsing på markedsføringen og alt de har på vikingtid i Vestfold, det er et utmerket konsept. Men det skal de klare uten at de behøver å ha noe originalt Oseberg- eller Gokstadskip. De skal være i hovedstaden fordi at det er der flest kommer, det er der flest folk får anledning til å komme og se dem.

Om utlån vs. magasinering: Nå er det jo å si der også at Stavanger med sitt nye museum, har jo fått veldig fine betingelser for å stille ut tingene. Og da må jo det også tas med - det ser jo vi alltid på, hvor mye er stilt ut og hvor mye av disse gjenstandene er magasinert hos oss og hvor mye er stilt ut. Og det påvirker også våre holdninger til det der. Det jeg har lyst til at du skal vite, det er at det er utrolig mye som vi har lånt ut fra våre samlinger. Jeg spurte en av våre i går om – 'kan du skaffe meg opplysninger om hvor mange gjenstander på hvor mange forskjellige museer eller andre steder rundt omkring i Norge og kanskje ellers i verden, vi har lånt ut gjenstander?'. Og jeg tror du vil bli forbløffet, jeg har ikke fått svaret, men jeg tror en vil bli forbløffet over hvor mange steder og hvor mange gjenstander det er. Og hvor mye ressurser vi faktisk bruker på utlånssaker. Det er noe vi nå skal begynne å kvantifisere på en helt annen måte: hvor mye ressurser vi bruker på utlånssaker. Vi vil jo naturligvis det [låne ut], fordi at vi har den monopolsituasjonen med at vi har eierforholdet til fylket, så har vi jo forpliktelse til å være *large* når det gjelder utlån.

Om bruk av kopier: Jeg bruker å si at 'dere har jo et vikingskip i Vestfold, dere har jo Klåstadskipet i fylkesmuseet i Tønsberg. Hvordan har dere tatt hånd om det da?' Det er først for en sommer eller to siden at de investerte litt mer ressurser i det for å gjøre det fint omkring det. Men det er jo langt fra utnyttet potensial i det. Og Klåstadskipet er minst like godt bevart, eller dårlig bevart ettersom du vil, som Skuldelevskipene i Roskilde er for eksempel. Så hvorfor ikke bruke kombinasjonen av Klåstadskipet som et virkelig vikingskip, og kopien av Osebergskipet som vi nå samarbeider med interessenter i Vestfold om å lage en kopi av. De driver nå og scanner og forsker på å lage modeller og alt mulig for å kunne bygge en Osebergkopi. Så jeg mener altså at det originale Klåstadskipet, langt bedre eksponert enn det er i fylkesmuseet i dag, kombinert med kopien av Oseberg, vil være det som sammen med alle de andre elementene som går inn i vikingtidssatsingen i Vestfold, er det de trenger. Og det er mange som har etterlyst, blant annet i den museumsdebatten i sommer, at de må ha mer aktiviteter og så videre, og det er klart at en kopi av et Osebergskip er mulig å utnytte mye mer aktivt enn en original, selv om en original er attraktiv.

Sikring og vern

Om sikkerheten ved AmS: Der kan du si at spesielt med Stavanger er jo at de har ett fylke, i motsetning til vi som har ti og Bergen som har to og et halvt og så videre. Men samtidig kanskje det rikeste fylket når det gjelder kulturminner. Og Arkeologisk museum er jo et av de best bemannet og velutstyrte av de fem museene. Så de klarer på en veldig god måte å ta hånd om tingene, kanskje vel så mye som vi og Bergen gjør det. Sånn sett så er ikke de i en situasjon, eller så er ikke *det* til deres disfavør, som for eksempel det å flytte Osebergskipet til Vestfold ville være. De vil ta hånd om dem minst like godt som oss.

Om sikkerheten i kirker: ...og vi får mye henvendelser, *fikk* henvendelser, ja for jeg vet ikke hvor mye det er nå; henvendelser fra kirker som ønsker å få kirkekunst tilbake. Det siste vi gjorde der var jo at Hedalen stavkirke fikk tilbake sin originale Madonnafigur etter at den hadde vært her i 10-15 år, og vi hadde kopiert den. Så nå har vi kopien, og Hedalen har originalen. Jeg er ikke sikker på at det er riktig, fordi at den er mer utsatt der den står nå enn i vårt museum. Og vi ser i Sverige hvor mye kirketyverier det er. Så det er helt klart at å ha originalen i kirkene er en større risiko enn å ha det i brannsikrede museer, og tyverisikrede museer. Så der kommer sikkerhetsaspektet inn.

Om flytting av vikingskipene og sikkerhet: Nå er det for det første fylkeskommunen som prøver å mobilisere med noen ordførere, eller mange ordførere, samlet en gruppe der sånn, som jeg føler da, i veldig stor grad *ikke* kjenner saken eller problemfeltet godt nok. Sånn at jeg synes det på en måte er litt merkelig å gå ut da og skape allianse med mange som ikke vet nok... mer om saken enn det fylkesordføreren kan komme med. Bakgrunnen for hvorfor disse vikingskipene er brakt inn, er jo fordi vi selv diskuterer å flytte de, fra Bygdøy til Bjørvika. Dette skal vi treffe et vedtak om den 16. oktober i vårt styre, og senere da i desember i universitetsstyret om vi faktisk skal det eller ikke. Men hvis vi konkluderer med det nå i høst, så sier Vestfold at 'hvis de kan flyttes til Bjørvika, så kan de også flyttes til Vestfold'. Det er jo for det første ikke riktig, det er alt for lite nyansert. For

det første så er det risiko forbundet med en flytting, det er det ikke tvil om. Og det er heller ikke tvil om at risikoen øker med flytteavstand, det er også helt klart. Det er også helt klart at vi vil ikke stille ut vikingskipene uten funnene derfra, vi vil ikke flytte Oseberg til en utstilling uten at også samtlige funn – sleden og vognen og alt det andre – som er langt skjørere enn Osebergskipet, altså vognen og sledene er vel de vanskeligste objektene, selv om de er mindre i størrelse så er dette de skjøreste gjenstandene. Så det er disse vi nå setter inn trykk på å prøve å bevare bedre og sette opp og så videre, sånn at de også skal kunne tåle en flytting. Men i ennå større grad så vil risikoen for skader knyttet til *dem* øke proporsjonalt med flytteavstanden. Dermed, på bakgrunn av det, selv om jeg og styret skulle vedta å flytte det, så er ikke det fritt fram for at da kan det også flyttes til Vestfold.

Om sikkerheten ved vikingskipmuseet: Vi planlegger et nytt stort museum og hvis det kan flyttes dit, så vil det få en ramme som jeg er helt sikker på vil være storslagent og flott. Enda flottere antagelig enn det er i dag. Selv om estetikken i vikingskiphuset er flott, så har huset så mange mangler ved seg, at det er bakgrunnen, og mer og mer har blitt motivasjon for meg til å flytte det.

Retningslinjer

Om etiske vurderinger i tilbakeføringsspørsmål: Det er i denne saken og i de fleste sånne saker og det jeg har opplevd i diskusjoner internasjonalt også, slik at; det går ikke å ha en mal, en oppskrift for hva som er riktig og galt. Man må gå veldig inn i hver enkelt sak og vurdere hensyn, konsekvenser og så videre. Og det prøver jeg å gjøre.

Om prinsipper vs. enkeltvurderinger: Men så får jeg også sånne historier fra Etnografiska Museet i Stockholm som har hatt den eneste totempælen fra nordvestkystindianerne i Canada, og som de i sommer etter mange års diskusjoner og planlegging tilbakeførte. Og jeg snakket med direktøren der og han fortalte at når de reiste over, så viste det seg at de hadde jo masse av disse her totempælene. De lå rundt på låver og rundt omkring, noen steder råtnet de bort og det virket ikke som om dette var noe spesielt. Så jeg sa, 'men hvorfor i all verden har dere vært så prektige da at dere har tilbakeført det?'. Hadde jeg hatt den informasjonen så ville jeg antagelig ikke ha gjort det hvis jeg var i deres sted. Så noen ganger er det prinsippene mer enn dyptliggende ting som er bakgrunnen for tilbakeføringen.

Eierskap/Juss

Om femdeling av landet og refordeling av materiale: Når det gjelder dette med forholdet til Rogaland, og alle de funnene som er i Bergen og Oslo, så kan man jo forstå det at den regioninndeling som man fikk med loven i 1905, at mange har ønsket at på en måte at de funnene som var kommet før 1905, at man skulle refordele det slik at det samsvarte med den femdelingen av landet. På den annen side så har jo nå dette med database, digitalisering, tilgjengeliggjøring av samlingene; det er jo en kraft som, skal vi si, virker den andre veien.

Om utlån, deponering og eierskap: Da Arkeologisk museum i Stavanger åpnet sitt nye bygg, lånte vi ut for en periode... tidligere så har vi langtidsdeponert på nesten ubestemt tid ting på den måten. Nå har vi gått over mer til å si at vi låner ut, og skal vi låne ut blir det inntil 5 år, og skal vi låne ut for lenger tid så må det på en måte inngås nye avtaler i 5 år. Men det har vi jo gjort da for Stavanger, slik at de har fått 5 år, og de er inne i nye 5-års perioder. Men eiendomsforholdene – vi beholder altså eiendomsretten til det. Men vi låner det ut så lenge som... i praksis da... hvis det ikke er spesielle grunner til å trekke det tilbake for kortere eller lengre tid. Det hender at vi har gjort det også. Men da gjør vi det. Også kan du si, hvorfor kan dere ikke gi det – hvorfor kan dere ikke overføre eiendomsretten til Arkeologisk museum i Stavanger. Vi er jo begge statlige museer, begge museene har jo kulturminner, og vi forvalter jo det på vegne av staten. Men så er det noe med juss der som jeg aldri har kommet helt til bunns i, og det er jo det at før 1905 så hadde vi jo ikke noen lov. I hvert fall ikke så omfattende som den vi fikk da. Slik at det var, de enkelte museenes samlinger var basert på at man fikk en gave eller en kjøpte eller en drev utgravninger. Og museet her i Christiania, kunne jo da grave i Rogaland, eller fra Bergen til Rogaland og så videre, og ta med seg gjenstandene tilbake. Og da ble det på en måte disse museenes eiendomsrett. Ikke staten, for du hadde ikke den loven. Men det ble disse museenes eiendom. Og det er ikke gitt uten videre at... men som sagt jeg har ikke kommet til bunns i jussen der... at en på en måte kan overføre eller bør overføre eiendomsretten fra oss eller Bergen til arkeologisk museum i Stavanger. Men det viktige for oss er jo da at det blir tilgjengelig for forskning og for formidling. Det er også grunnen til... noe av det samme er grunnen til at vi jo aldri fikk gjenstandene, de 500 gjenstandene fra Sverige til oss. Vi fikk de aldri, men vi fikk deponert det på ubestemt tid. Fordi at Nordiska museet da som står formelt som eier av det, de er en privat stiftelse, og deres styre mente at de kunne ikke gi bort ting, de kunne deponere det. Men så kan du si, da har de altså tilgang til det, til formidling og forskning. De sitter fortsatt som formelle eiere, og så nevnte jeg da dette med digitaliseringen – at alle museene skal jo ha etter hvert samlingene digitalt og du skal kunne søke i databaser, få fotografier av gjenstander, informasjon om en gjenstand, slik at du egentlig ikke skal merke hvor originalene er.

Om deponeringer fra Nordiska museet til KHM vs. lokalsamfunnene: Allerede fra 1940-tallet så fikk vel det som het Oldsaksamlingen deponert ting fra Nordiska Museet. Og i flere porsjoner utover fra da... Den største gaven eller deponeringen var vel i -79 så vidt jeg husker. Da var det 150-års jubileum for Oldsaksamlingen. Da fikk vi

overført, det var Martin Blindheim som var drivkraft i det. Og en del av de fine bemalte middelalderskulpturene vi har og sånn, kom over den gangen. Da var det en deponering. Og Folkemuseet har på samme måte fått norsk etnologisk materiale overført til seg. Det som var striden da folkemuseet fikk så mye, det var at Folkemuseet fikk tingene... de var fra hele landet eller store deler av Norge. Men Nordiska museet var veldig strikte på at det skulle være i ett museum, nemlig folkemuseet for dette var en deponering og ikke en overføring av eiendomsretten. Og de ville ha en deponering som de kunne ha styr med, gjennom at det var deponert til ett sted. Og den samme holdningen har vel Nordiska museet hatt i forhold til Oldsakssamlingen, eller etter hvert Kulturhistorisk museum da, at selv om det var middelalderkunst eller hva det nå var, som var fra forskjellige deler av landet, så ville de forholde seg til ett museum, nemlig det største, nemlig oss. Og det var også veldig tydelig sist gang, da vi skulle få tilbakeført resten av oldsakene. Og det var jo da to arkeologer på Statens Historiska Museum som egentlig var initiativtagerne.

Om deponering vs. overføring av eierskap: Så disse to på Historiska museet synes det hadde vært en god anledning til å gi denne samlingen til Norge og til vårt museum. De foreslo det overfor Nordiska museet. Og Nordiska museet syntes det var en god ide, bortsett fra at de ikke ville gi fra seg eiendomsretten. Så de så også at det var her at dette materialet betydde mest, at det var her det kunne utnyttes på en best mulig måte. Og da fikk vi et styrevedtak i Nordiska museets styre, som altså er et privat museum egentlig, om at en ville deponere dette. Så dermed så gikk vi inn i en deponeringsavtale som er veldig *large*. Som gir oss da disposisjonsretten til dette på ubestemt tid og vi kan håndtere det og bruke det omtrent som vi vil. Som om det var vårt eget, men det er deres. Og vi kan altså føre det inn i våre ruller, så nå har det jo museumsnummer både fra Nordiska museet, fra Historiska museum og etter hvert her på museet også. Det er registrert i alle systemer, men det er her det nå skal være i fremtiden.

Om fordelingen av materialet fra Nordiska museet: Vi sa ja til det, og er veldig klare, står veldig oppreist på at det var riktig av svenskene å gjøre, og det er riktig av oss å ta imot det, og bruke det og forvalte det. Vi mener at det er vi som er best i stand til å utnytte det materialet. Så kunne en si at 'ja, men hvorfor deler ikke dere dette på de andre museene, hvorfor kommer ikke det fra Hordaland til Bergen og det fra Sør-Trøndelag til Trondheim?'. Det kan jeg si deg at hvis vi hadde fått overta eiendomsretten til disse gjenstandene, så hadde jeg villet gjøre det. Da hadde jeg villet fordele det etter de distriktene som vi har i dag på museum. Men fordi det var en deponering så ville Nordiska museet ha det samlet på et sted, og ikke på 4-5 steder som det da ville blitt. Derfor ble det sånn.

Identitet

Om metaforen "hjem til": Det som en da har gjort, gjennom for eksempel det som har skjedd i Vestfold med ønsket om å få vikingskipene *hjem* til Vestfold, det er jo at en har tatt den internasjonale diskusjonen ned på et lokalt plan. Og i Vestfold er det veldig tydelig, fordi at fylkesordføreren der, som egentlig er pådriver i dette, hun har jo sagt at dette her er en trend internasjonalt det her. Og da på en måte tar hun og viser til en trend av tilbakeføringer, eller ønske om tilbakeføring mellom land, som hun plutselig gjør til en Oslo-Vestfold sak. Og den spiser jeg ikke. Der bruker hun altså noe ned på det lokale, og bruker metaforer med *hjem til*, og sånt noe som jeg har vanskelig for å kjøpe.

Om metaforen "hjem til": Så er det igjen da dette her; 'ja men, det er jo våre funn' ikke sant, der kommer den der Vestfoldmåten 'det må jo *hjem* til Rogaland'. Og der *hjem* er Rogaland fylke, da trekker en liksom noen administrative grenser fra i dag og tilbake i forhistorisk tid. Og så har liksom, 'Rogaland har til alle tider, selv i steinalderen har Rogaland vært Rogaland så vi må få funnene hjem til oss'. Det har aldri vært, eller bakover i forhistorisk tid så har det i hvert fall ikke vært fylker, og hvis det har vært noen politiske enheter som eksisterte på disse tidspunktene... du skjønner hvor jeg vil der. Det der å snakke om 'hjem til' når du trekker det tilbake i forhistorisk tid, den kjøper jeg ikke uten videre. Men følelsesmessig så er den veldig reell. Folk tenker sånn i dag, det gjør de, men det er ikke sikkert jeg kjøper den form for tenkning.

Økonomi

Om turist- og næringsutvikling: Ja, det som er i ferd med å skje i Vestfold er jo at de ser at dette med Vikinger og Vikingtid er en ressurs for fylket. Og at de ønsker å bygge seg opp, ikke minst næringsmessig, turistmessig, og det skinner igjennom, selv om noen kanskje framstiller det som mer idealistisk, så er det i bunn og grunn å skape et bedre næringsgrunnlag gjennom turisme. At en ønsker å få Osebergskipet, eller vikingskipene eller hva enn de egentlig presist ønsker, til Vestfold. Nå er det for det første fylkeskommunen som prøver å mobilisere med noen ordførere, eller mange ordførere, samlet en gruppe der sånn, som jeg føler da, i veldig stor grad *ikke* kjenner saken eller problemfeltet godt nok.

Om å utnytte kulturarven: Det er helt legitimt å utnytte kulturarven, og både Kaupang og Sandefjord vikingssenter og Midgard, alle disse og i nettverk og samspill og satsing på markedsføringen og alt de har på vikingtid i Vestfold, det er et utmerket konsept. Men det skal de klare uten at de behøver å ha noe originalt Oseberg- eller Gokstadskip. Det skal være i hovedstaden fordi at det er der flest kommer, det er der flest folk får anledning til å komme og se det.

Ser du noen argumenter for å flytte skipet til Vestfold? Nei. Jeg gjør ikke det. Det er masse følelser i det, og det skjønner jeg. Men det er ikke noen argumenter som jeg... utenom det følelsesmessige... og det rent økonomiske forstår jeg, at det er noen som vil tjene penge på det... Men jeg aksepterer ikke det som et reelt alternativ og godt alternativ, det gjør jeg ikke.

Om tilgjengelighet i Vestfold: Jeg sier til fylkesordføreren, det er naivt å tro at de 200.000 cruiseturistene som i dag kommer til Oslo og som utgjør nesten halvparten av besøk på vikingskipshuset. At de plutselig skal komme og se vikingskipene hvis de flytter til Tønsberg. Du kan tro det og håpe det så mye du vil, men cruisebåten stopper ikke i Tønsberg istedenfor i Oslo fordi at vikingskipene flyttes til Tønsberg.

Bakgrunn:

Da opplevde Norge litt av det samme som andre land har opplevd som koloni, at det kom folk utenfra som hadde bedre ressurser og kanskje forstand, hva vet jeg, på dette her, og drev innsamling. Og dette kom da i delvis konkurranse med norske interesser.

Utdrag av intervju med Terje Gansum – Daglig leder av Midgard historiske senter i Vestfold.

28. september 2006.

Formidling

Om formidlingskontekst: Det viktigste argumentet for [tilbakeføring] til Vestfold er definitivt å løfte opp stedene hvor gjenstandene er funnet. De skal ikke stilles ut ved Oseberg og Gokstadhaugen, for det tåler ikke kulturmiljøene. Men det er klart at vi får en mye nærmere og helere opplevelse av stedene de kommer fra. Vi vil bruke kulturhistoriske funn for å bygge kulturell attraksjon, identitet... Det er klart det underbygger Vestfolds posisjon i formidling av vikingtiden fundamentalt å få de hit. Det er klart – skipene er det store *pre*.

Retningslinjer

Har etiske retningslinjer spilt noen rolle i diskusjonen? Nei. Rett og slett fordi jeg ikke ser at etikken skulle favorisere Sørønga eller Vestfold. Retningslinjer har man på mange fagområder, men i debatter om etnisitet, politikk, eiendom, landskap, kontroll over ressurser spilles dette ut på en helt annen måte, og de spiller liten rolle i valget mellom Sørønga eller Vestfold.

Mener du at man bør lage retningslinjer, har det noe for seg? Ja, men man trenger ikke å utbrodere dette i de utroligste detaljer. Men det er klart, man må jo ha en form for etiske normer og vurderinger å forholde seg til. Så det er bra at de finnes. Men når spørsmålet handler om politikk, og lite fag, så vet vi jo at retningslinjer betyr fint lite for politikerne når de skal dure i vei. Da blir retningslinjene omskrevet ettersom de finner på ting. Som fagperson må man forholde seg mye strengere etter retningslinjer som er gitt. Men dette blir en reinspikka politisk debatt, og da betyr ikke de faglige retningslinjene så mye. For det blir egentlig inkommensurable felt, som har få berøringspunkter med hverandre.

I hvilken grad tror du retningslinjer kan ha en rolle for praksiser og holdninger? Som argumenter i en politisk diskusjon. Knappt noe mer.

Eierskap/Juss

Om eierskapet til vikingskipene: Ja men, hvis vi holder oss til skipene her da, så kan jeg i hvert fall si at Vestfolds politikere ser ikke for seg at de skal overta eiendomsretten. Den ligger hos staten, og den er delegert til museet. Og vi [Vestfold fylkeskommune] mener at museet faktisk skal eie dette. De skal også få alle inntektene i museet, fordi vi ser at vi er ikke er tjent med å prøve å ta en kamp på eierskap på dette her. Politikerne har vært en tur i Danmark og sett litt hvordan de organiserer eierskap, plassering og formidling av vikingskip i Roskilde versus Nasjonalmuseet. For der ligger jo faktisk skipene der de er funnet... eller med utsyn over fjorden. Og saken er jo den at vi ser for oss at 'ja, kan de flyttes fra Bygdøy, så kan de flyttes til Vestfold', men det blir likevel en avdeling av kulturhistorisk museum. Og de vil også da forstette og ha inntektene. Fylkeskommunens holdning er ikke å frata Kulturhistorisk museum den pengemaskinen utstillingen av vikingskipene faktisk er. Det er de som virkelig genererer inntekt, og det vil de fortsette å gjøre. Det er også en rekke av de andre punktene fylkeskommunen ikke utfordrer museet på, når det kommer til vikingskipa.

Identitet

Hva slags betydning tror du det vil få for Vestfold å få skipene? Voldsomt mye. Det hadde rett og slett gjort at vi kunne oppfylle de ganske svære måla vi har i strategisk kulturplan, som vi har ute på høring nå. Jeg kan jo lese opp en hovedmålsetning. Den er todelt, men jeg skal bare lese opp den siste delen: *Gjøre Vestfold til et Nordisk sentrum for formidling av vikingtid, gjennom programsatsingen 'Vikinger i Vestfold'*. Så det er en ambisjon. Og det er klart at, hvis vi får vikingskipene hit, så er vi utrolig langt på vei til å bli det senteret for

formidling av vikingtid som vi vil bli. Så dette inngår jo som et ledd i å bygge opp en identitet på vikingtid som politikerne gjerne ønsker, og som vi er på god vei til å gjøre med en langsiktig satsing. Fylkeskommunen lager egne skoleopplegg for 6. klasse, har skrevet bok for 6. klasse, og gir den til hver eneste 6. klassing i uoverskuelig framtid. Det er en veldig stor satsing, men det er klart vikingskipa ville jo ha krona våre ambisjoner og plasseringen ville skapt synergieffekter vi er ute etter. Ikke melkekua selv, men alt det som skal organiseres rundt båsen.

Økonomi

Om politisk satsing på vikingskipene: Gitt at konklusjonen blir ”nei – skipene kan ikke flyttes”, da er ballen død. Da er det ikke noen case mer. Det er premisset. Men hvis det blir ja, skipene kan flyttes, så er det jo klart at fra da av handler ikke dette om fagarkeologenes meninger. Da handler dette om reinspikka politikk. Og jeg blir, i og med at jeg er med i en politisk styrt organisasjon, et konsern, nødt å serve dem med argumenter, fordi de har lyst til å flytte dem. For de ser jo på dette her i den store pågående prosessen om større regioner. Politikerne ønsker å satse på vikingtid i Vestfold. Og vinne den posisjonen; å være det stedet hvor vikingtid blir formidla. Og ser man da til hvor hardt politikerne har satsa på dette nå, så har de da satt ned et eget sekretariat, en programforfatning som heter *Vikinger i Vestfold* – som har over to hele stillinger, bare for å bygge opplevelser og attraksjoner knytta til vikingskip og Vestfold. I tillegg kommer Midgard, samt en satsing på Kaupang, og alt dette her skal henge sammen. Vestfold fylkeskommune har en strategisk kulturplan hvor alt dette er bundet opp og satt sammen. Det er klart at vi i Vestfold ønsker å nå målet om å bli et Nordens senter for vikingtidsformidling. Det inngår som en av strategiene. Hvis skipene først kan flyttes, ja så kan de jammen flyttes hit. For det er her funnene kommer fra. Og så kan man alltså diskutere hvor langt man skal trekke dette med opprinnelsessted og tilbakeføring. Vestfolds politikere har i hvert fall vært enige og har stått fram med budskap om at skipene skal ligge samlet, et sted i Vestfold.

Om sentral plassering av vikingskip i Vestfold: Vår holdning er at de skal ligge ved sjøen. Og der stopper vi lokaliseringsdebatten. For det skal både være infrastruktur, og en lokalisering som er meget god. Det blir en eller annen kremplassering hvis vi får til dette her. Og da ligger det jo i korta at det blir sentrumsnært et sted, ved sjøen.

Utdrag av intervju med Tove Lisbeth Vasvik – Fylkesordfører i Vestfold i perioden 2005-2007

9.oktober 2006

Formidling

Om formidling og bruk av kulturarv: Om det skal være statlig eid arkeologiske funn og sånn det vet jeg ikke om jeg er så veldig opptatt av, men det jeg er opptatt av er at de må oppleves og de må forvaltes på en sånn måte at folk kan oppleve dem, fortrinnsvis da der de hører hjemme.

Sikring og vern

Om sikkerhet vs. utlån: Altså, det jeg for eksempel vet, er jo det at det ligger jo veldig mange funn fra Vestfold i magasiner i Oslo, som ikke er så lett å få låne. Det kunne godt vært litt lettere... for det er jo ikke alt som blir ødelagt selv om man viser det fram eller flytter litt på det heller da. Så det burde nok vært enklere noen ganger.

Om kulturminnenes sikkerhet: Det er klart, hvis vikingskipene skulle være for skrøpelige, så skal vi ikke gjøre det. Så hele greia er jo forutsatt at skipene ikke er så skrøpelig at det ikke lar seg gjøre. Men lar det seg flytte så ser jeg ikke noen motargumenter. Det Oslo kan klare det kan vi klare.

Hvem mener du bør bevare kulturminner – er noen bedre egnet enn andre?: Det er i min erfaring at det ofte er sånn også at det noen ganger er lurt med litt distanse når du skal beslutte over kulturminner. At det ligger på regionalt og statlig nivå, er jeg rimelig sikker på at er riktig. Kulturminner bør etter mitt syn ikke ut til kommunene. Det blir for nært og for mange andre ting som presser på og forhindrer bevaring.

Om sikkerhetsrapportene og mulighetene til å flytte skipene: Nei, min rolle var for så vidt den at jeg leste i Aftenposten at det var laget en rapport om tilstanden på Osebergskipet, som sa som jeg oppfatta det da, at tilstanden var ikke så dårlig som man tidligere hadde frykta. Og at det burde være mulig å flytte det, og at det da var snakk om å flytte det til Bjørvika. Da var min reaksjon at skal det flyttes, skal det flyttes til Vestfold. Og det var det jeg gikk ut og sa da. Etter det så inviterte jeg ordførerne i det vi kaller de fire vikingbyene i Vestfold til et møte. Vi har prosjektet *Vikinger i Vestfold* sammen. Og de også ga sin tilslutning til en sånn... at de jobba med en sånn strategi.

Retningslinjer

Har retningslinjer spilt noen rolle i diskusjonen rundt Osebergskipet? Nei, det kan jeg ikke si.

Om UNESCO-konvensjonen: Vi opplever vel at det er i god tradisjon med det som nå er FN's og UNESCO's politikk på kulturminnefronten. At kulturminner bør oppleves i det miljøet der de ble brukt, der de ble funnet. Der de har sin tilhørighet, der bør kulturminner også oppleves. Så det også synes jeg er et veldig godt argument for vår sak, for å si det sånn.

Ja, vi fikk jo kulturminner tilbake til Norge da, i fjor. Overlevert på Svinesundsbrua hvis jeg ikke husker feil. Da var vi, inklusiv Mikkelsen, veldig glad for at vi fikk våre kulturminner tilbake til landet. Så jeg tror jo det at den politikken som FN og UNESCO står for, at de bør oppleves i det miljøet der de har sin opprinnelse, det er riktig. Det er veldig riktig. Det tror nå jeg da. Der de ble brukt.

Eierskap/Juss

Om eierskap: Altså noen kulturminner er jo i privat eie helt naturlig. Det er jo for eksempel mange kulturminner som er hus som folk bor i. Og en ser jo ofte det at interesserte og engasjerte eiere av freda hus for eksempel – er vel kanskje den beste bevaring et sånt kulturminne kan få. Andre ganger blir det eid av folk som kanskje ikke har nødvendig innsikt og som ikke må få lov til alt. Men det vil jo variere, men eierskapet er jo der. Men, om det skal være statlig eid arkeologiske funn og sånn, det vet jeg ikke om jeg er så veldig opptatt av, men det jeg er opptatt av er at de må oppleves og de må forvaltes på en sånn måte at folk kan oppleve dem, fortrinnsvis da der de hører hjemme. Så jeg er ikke så veldig opptatt av eierskapet. Nei.

Identitet

Hvorfor er det viktig å få tilbake vikingskipene? For det første så har det noe med identitetsfølelse å gjøre. Og på en måte at du har ... kulturminner er av den type er ting som både binder folk sammen og som gjør folk stolte av nærmiljøet sitt.

Opplever du at det er forskjell på type kulturminne. At noen symboler kan være særlig nasjonale, regionale eller lokale?: Du vet, noen kulturminner kan jo være symboler på nasjon. Noen har jo prøvd å gjøre vikingskipa til det – det var de faktisk ikke. Fordi de ble jo bygd lenge før Norge ble noen nasjon. Men noen kan nok sånn tenkt sett være det ... muligens ... jeg kommer ikke på noen i farta.

Økonomi

Om plassering i Vestfold: Langt på vei så er jo argumentene de samme. Det er de jo, og du kan si det sånn at det som er spesielt her sånn, det er jo for eksempel at i Oslo så har du en del cruisetrafikk og publikummere via den veien. Vi har akkurat samme muligheten her, de fire havnesjefene har jobba med felles opplegg for cruisetrafikk inn til Vestfold. Sånn at det blir det samme, vi har kort avstand til Oslo, vi har flyplass med godt potensial til å ta imot besøkende og vi har ferjeforbindelser, sånn at det ligger til rette for like stort publikumsbesøk her som i Oslo. Det [skipet] kunne selvfølgelig vært funnet på et sted hvor det ikke var tilgjengelig for et menneske muligens. Da hadde det kanskje stilt seg noe annerledes. Men så lenge det er tilgjengelig så synes jeg det må være helt greit. Og det gjelder jo sånn rent generelt også, vil jeg si.

Hvordan tar man best vare på kulturminner?: Det spør litt, hva slags type kulturminner det er. Men ofte er det jo det at du tar best vare på dem gjennom at du har en bruk av dem, eller en formidling av det. For hvis det stiller seg sånn at det hvert eneste år bare blir utgiftsposter, da tror jeg det blir vanskelig i lengden å bevare så mye som man kanskje ønsker. Men i den grad en kan bruke det, formidle det, så tror jeg det er det beste.

Utdrag av intervju, og tekst fra Jenny-Rita Næss – Seniorforsker emerita i arkeologi, AmS 7. november 2006

Uttalelser fra opprinnelig tekst/intervju, med tillatelse fra Næss:

* ”Om man hadde stilt ut de fine gjenstandene tredimensjonalt og virtuelt – så hadde interessen for å se kunsten selv, blitt mindre påtrengende.” Tilleggsbemerkning: ”Man vil kunne slippe sterk pågang på originalen.

Samtidig håper jeg at digitalisering vil kunne øke interessen for kunsten”

* ”Det er ok at politikere baserer seg på identitetsargumenter, idet de har ansvar for sin egen region, eller sin gruppe. Det er helt legitimt. Men det er ikke legitimt at vi som kulturvitere lar oss fascinere av den type argumenter og bruker dem.” ”Fagfolkene bør ikke la seg fascinere av spørsmål om identitet. Det holder ikke som argument i tilbakeføringsspørsmål.”

* ”At gjenstanden har en verdi for et lokalsamfunn, det vet jeg ikke. Altså fordi at; det er jo fagmennsker som har skapt historia. Det er vi som sier at dette her, det er verdifullt.”

* ”Argumentene skifter fra sted til sted. Og sånn vil du finne overalt; det er tid og sted som avgjør hvorfor folk vil ha kulturminner, og hva slags argumenter det er som har gyldighet.”

Ny tekst:

Forskning

Om å ha tilgang til forskningsmateriale: Jeg var imot at oldsaksmaterialet fra Rogaland oppbevart i andre museer skulle føres tilbake til Rogaland på permanent basis. Jeg var ikke imot lån, gjerne på langtidsbasis (f.eks. 10 år) dersom AmS hadde behov for en "fast utstilling" som ble beregnet å skulle få stå lenge. Jeg var/er heller ikke imot å få låne gjenstander til spesielle forskningsoppgaver. Men jeg var imot ideen om å "føre" gjenstander tilbake dersom begrunnelsen var at dette var store, fine gjenstander som skulle føres tilbake til dit de hørte hjemme. Hvordan skulle man definere begrepet "tilbake"? Hvilke konsekvenser ville en "tilbakeføring" få? Ville det si en tilbakeføring til et arkeologisk museum (landsdelsmuseet), et annet museum i regionen, bygda der gjenstanden ble funnet, der den ble kjøpt, stjålet, fått – der den ble produsert, osv? Det jeg ivret for var, at dersom museene i Bergen og Oslo i det hele tatt gikk med på å gi slipp på noen av sine samlinger, var "snusket" det som forskningsmessig sett var av størst betydning for museets konservatorer i deres daglige arbeid. Et eksempel på slikt "snusk" er små keramikkbiter som ble funnet på 1800-tallet i godt daterte og daterbare graver fra bronsealderen og som naturlig fulgte med inn i museets samlinger oppe i Bergen. Der er de blitt liggende uten at noen har hatt "bruk" for dem. Men for oss som arbeider i Rogaland ville det være av stor betydning å kunne gå ned i magasinene og sammenligne skår fra godt daterte graver med de skårene vi finner i utgravningssammenheng i dag. Det er/var tungvint å måtte vente med sammenligningene til etter avsluttet graving, og ikke bare tungvint, men direkte uheldig å måtte ta avgjørelsen om funnets betydning uten tilgang på alle mulige "kulturbrikker" som gir oss en pekepinn på betydningen av fenomenet. De mer spesielle forskningsoppdrag og selvvalgte oppgaver kunne man lettere løse gjennom planlagte studieopphold, bildemateriale, osv. Jeg var imot overføring også p.g.a. de store utgifter som var forbundet med flyttingen, overføring/kopiering av arkiv og bilder, innlemmelse i ny samling, med nye nummer osv., for ikke å snakke om all den kvalifiserte arbeidskraft som ville bli bundet opp i overføringsarbeidet og ny tilretteleggelse av utstillinger og magasiner både i det gamle museet og det nye. Den publikumsappell som en tilbakeføring av store flotte funn ville gi museet, ville jeg ikke spekulere over – og heller ikke den prestisjen og eventuelt økte ressurser som ville følge med.

Om å spre kompetanse: Det har nok vært en viss tendens i de arkeologiske miljøer i Bergen og Oslo til å mene at de besatt bedre kompetanse og at de best kunne ivareta fagets ulike forskningsaspekter. Jeg husker ikke lenger om slike argument ble klart uttrykt som forsvar for å beholde samlingene i sin helhet hos seg, men dette gjaldt bare deler av samlingene. Fra gammelt av var mynter blitt ansett som så spesielle at de ofte ble overlatt til Myntkabinettet ved UiO, dyrebein gikk til zoologisk museum i Bergen og humanosteologisk materiale ofte til Anatomisk institutt ved UiO. Det var ingen automatikk i dette, så noen museer, f.eks. Stavanger Museum fikk beina bestemt og sendt i retur.

Med den erfaringen som vi har i dag m.h.t. utvikling av faget arkeologi og f.eks. med opprettelsen av de fylkeskommunale arkeologiske miljøer hos kulturminnevernet, føles det riktigere å bygge opp mer kompetanse i regionene enn ikke å gjøre det. F.eks. har vi sett tydelig innen humanosteologien, men også innen animalosteologien at det har vært problem med rekruttering og opprettholdelse av kompetanse i forhold til den arkeologfaglige delen av faget. I begge disse tilfellene har arkeologisk forskning/museene vært avhengig av en vilje hos f.eks. Anatomisk institutt ved UiO og Zoologisk Museum ved UiB til å opprettholde og satse på et fagfelt som er perifer i egen sammenheng, men vært riktig i forhold til fagfeltet arkeologi. Viljen har vært svak. Det arkeologiske miljøet har i mange år forgyves bedt om støtte fra disse miljøene.

Jeg mener derfor at en oppbygging av kompetanse er nødvendig innen det arkeologiske fagmiljøet og at det vil være den beste garantien for fagutvikling. Av samme grunn ser jeg det som ønskelig at funnene holdes samlet – altså at et funn med alle enkeltdeler registreres og oppbevares ved det museet som har ansvar innen vedkommende region.

Fra en vitenskapelig synsvinkel er enkelthet en fordel; det er lettere for enkeltforskeren å forholde seg til et funn dersom alle deler av funnet er tilgjengelig på ett og samme museum. Innsikten øker og muligheten til ulike koblinger blir større.

Og også om man ser på saken fra en fagpolitisk synsvinkel: at dersom du tar ut deler av en samling, eller deler av en funnkontekst for å innlemme dem i andre samlinger, så fratar du regionene/museene muligheten til å utvikle sin fagkompetanse.

Økt tilgjengelighet (til kulturarven) uten tilgang til originalen (om muligheten for å bruke kopier): Et av argumentene fra Bergen Museum var at de hadde behov for gjenstander fra Rogaland i sin studentundervisning. Og det er klart at om alle funnene fra bronsealder som stammer fra Rogaland skulle forsvinne fra Bergen var det fint lit igjen å bruke i undervisningssammenheng. Likevel kan ikke jeg se at dette var noe viktig argument for å beholde gjenstandene i Bergen. Bergen har fra gammelt av en stor komparativsamling som består av kopier – og man kunne for en relativt beskjeden sum lage kopier av de oldsakene som man ville anvende i undervisningen. Bergen Museum har en utmerket konserveringsavdeling som har laget meget gode kopier av forskjellige gjenstander fra samlingene.

Om digitalisering: Et annet pedagogisk virkemiddel som også er en fin dokumentasjonsteknikk, og som ville være svært effektivt i undervisningssammenheng, er digitale bilder. Ved UiB har Brit Kroepelien ved kunsthistorisk institutt gjort at digitalisering gir en helt annen detaljert forståelse, både av funn og deler enn det

vanlige bilder gjør, og det letter også arbeidet med gjenstandsforståelsen, når du selv kan gå inn og fokusere på de delene du selv ønsker, så ofte og så lenge du vil, uten å tenke på slitasjen på originalen. Det gir en frihet som bare kan øke opplevelsen av gjenstanden og muligheten til å studere den.

Formidling

Om formidlingskontekst: I dag skal man på museums.... fremføre ganske vektige argumenter for å bli hørt når kampen om tilbakeføring av gjenstandene tilspisser seg. Det gjelder særlig mellom museer og lokalsamfunn.

Bergen museum brukte aldri i sin argumentasjon for å beholde de arkeologiske gjenstandene at de var viktige i utstillingssammenheng, at utstillingene ble rasert så og si, i alle fall for bronsealderssamlingenes vedkommende, om oldsakene ble sendt til Stavanger.

Men utstillingskontekst er et vesentlig argument. I følge Henrik von Achen er det ikke mulig, uansett, å bevege UiB til å gi fra seg noe kirkekunst. Dette skyldes at utstillingen er bygd opp slik at alle gjenstandene bidrar vesentlig til fortellingen. Tas noe bort, faller utstillingen sammen. I tillegg har museet gjort bruk av det meste av samlingen slik at det bare er meget ufullstendige stykker av kirkekunsten som ligger i magasinene.

Norsk Folkemuseum derimot var ikke så heldig i sine bestrebelser på å beholde altertavlen fra Kvitsoy kirke, da Rogalands biskop, og fylkesmannen gikk sammen om å øve press på å få den tilbake. De kunne legge på bordet sikringsplaner, med jevnlig tilsyn av høyt kvalifisert konserveringspersonale, regulert fukt og varme osv. Det var vanskelig for NF å bli trodd på at altertavlen var en verdifull del av egen samling (som er det oftest brukte argumentet for ikke å gi fra seg gjenstander) når den aldri hadde vært stilt ut – men hadde ligget i magasinet, og når også den utstilte kirkesamlingen var stengt for publikum, og hadde vært det i flere år. Da er det noe med overbevisningens kraft som mangler. I sikringssammenheng var det denne gangen lokalsamfunnet som var best på sikring.

Om formidling vs. magasinering: AmS har langtidsdeponert i hvert fall til to kirker – et steinkors på Hundvåg og et steinkors til Nærbø kirke. Og de står veldig fint i våpenhusene. Og igjen er det altså en vurdering, hvor stor bruk har forskerne eller forvalterne for at gjenstanden skal være lett tilgjengelig, f.eks. i museets magasiner og hvor mye skal dette behovet veie i forhold til den glede et bygdesamfunn har av at korset står i kirka framfor at det ligger i et magasin

Om alternativ formidling: Første gang jeg støtte på problemet med tilbakeføring av gjenstander i hele sin bredde, var da Klepp kommune på begynnelsen av 1970-tallet henvendte seg til Stavanger Museums arkeologiske avdeling og ba om hjelp til å smykke ut det nye rådhuset som skulle bygges i Kleppekrossen. Kommunen ville ha tilbake de praktfulle oldsakene som var funnet i Klepp (Klepp er en av de rikeste kommuner i landet, arkeologisk sett). Klepp Sparebank skulle bekoste gildet og være bankens gave til bygda.

Vi visste ikke vår arme råd. En god del av funnene lå i Oslo og Bergen, noe også i Stavanger og skulle vi sende gjenstander ned til rådhuset ble det temmelig tomt i våre utstillingsmontre. Dessuten var det spørsmål om sikring, osv. Vi regnet med at heller ikke Oslo og Bergen var lystne på overføringer.

Hvilket alternativ hadde vi? Vi ville ikke gå glipp av mulighetene som lå i forespørselen til formidling. Museet var og er avhengig av folks goodwill. Resultatet ble at vi satte opp en midlertidig utstilling av praktgjenstander til åpningen av rådhuset og en tid fremover. Men viktigst – vi fikk en av Stavangers beste fotografer (H. Nor-Hansen) til å ta bilder av de gjenstandene han selv hadde plukket som mest fotogene i våre samlinger fra Klepp, og ved arkitektenes hjelp ble disse montert som stor forstørrelse i flere av fogdens veggfelt - fra tak til gulv.

”Fortidskunst sett gjennom en moderne fotokunstners øyne” kalte vi prosjektet. Og alle var fornøyde, banken som ga gavene, kommunen og bygdefolket som fikk den og vi som slapp ufruktbare og endeløse diskusjoner om ”tilbakeføring”. Vi fikk en leksjon i hvilke behov som kan være tilstede i et bygdesamfunn og hvordan man kan møte behovene – ikke med nei, men med tilbud som svarer til behovene – denne ga gleden over noe vakkert, som ga inspirasjon og assosiasjon til fortid, selve originalen var ikke nødvendig i den sammenheng.

Retningslinjer

Før utredningen du var med på, ble det brukt noen retningslinjer, var ICOM i bruk?

Så vidt jeg vet var ICOMs regler ikke i bruk i Norge. Hver enkelt ansvarlig hadde vel gjort seg opp en mening og tok stilling til forespørsler ut fra egen forforståelse (og evt. museets/styrets) av hvordan man skulle forplikte seg i den enkelte sak. Ens generelle holdning (om man hadde noen) avspeilte seg eventuelt i håndtering av enkeltsakene. Stort sett oppfattet jeg det slik at det var mye usikkerhet knyttet til slike saker (hvordan man tok imot gaver/deponeringer og evt. krav om utlevering) og det ble helst ja eller nei uten en begrunnelse som var forståelig og akseptabel for de som spurte. En av de styggeste – i betydningen etisk og politisk ufølsomme sakene er en sak om tilbakeføring av Sombys hodeskalle (en kjent samisk opprører) fra Anatomisk institutt, UiO, til begravelse i hans heimbygd i Finnmark, hvor forespørselen ble så klosset behandlet at UiO ba om unnskyldning og rektor deltok i begravelsen! Saken fikk et etterspill idet UiO nedsatte en komité for å utrede hvordan man skulle forholde seg i fremtiden til instituttets samlinger og slike forespørsler.

Hver forespørsel er unik og må behandles med den største smidighet og forståelse for de følelsene som ligger bak. Du vil finne en lang rekke eksempler i dag på smidig behandling – og grundig – av tilbakeføringsforespørlene. Museenes innkjøps og gavebehandling er også blitt mer omhyggelig og sikrere i juridisk henseende enn tidligere.

Om det har blitt lettere etter at utredningen kom på banen: Ja, jeg mener det. Så fremt museet, eller den instansen som skal behandle forespørselen har lest våre anbefalinger, kjenner kjørereglene så og si, vil det bli lettere, helt opplagt. Jeg synes at vi i kjørereglene tar hensyn til menneskelige følelser - vi tar hensyn til samfunnsbehov i anførsel, og vi tar hensyn til fag, altså til gjenstanden selv, behovet for at gjenstanden skal bevares i framtida, altså sikringsproblematikken, og behovet til forskeren. Jeg synes liksom vi har fått dekket alle de ulike behovene. Så dersom beslutningsfatterne følger sjekklisten fra utvalget, kan de ikke gå mye feil.

Identitet

Om identitetsargumenter: Det er lettvinnt og tilsynelatende tilforlatelige (uantastelige) argumenter, som når vi går nærmere inn på dem står uten tydelig definisjon og forståelig beskrivelse. Man får følelsen av å stå ovenfor et moteord; det legges mange forskjellige meninger i det – og det blir tilslørende for de motiver som ligger bak. Altså vanskelig å gi en definisjon og vanskelig å si hvorfor man bruker argumentet. Identitetsbegrepet er derfor vanskelig å ta stilling til og hankses med når nasjoner, folkegrupper og lokalsamfunn bruker det i forbindelse med tilbakeføring av kulturarv. Vi har stort sett vært forskånet fra de store konflikter i Norge hvor spørsmål om identitet har stått i fokus. Vi har få samlinger fra andre land og kulturer og flere av de vi har hatt, er gått tilbake til vedkommende folkegruppe (jf. Etnografisk Museums behandling av forespørsler fra instituttet). Spørsmål om samiske kulturminners flytting fra de særnorske museene til samiske bygder i Nord-Norge er til dels enda ikke avklart. Norsk Folkemuseum har et poeng i at det er flere samer bosatt i Oslo enn i Nord-Norge, når museet er lite villig til å drøfte spørsmålet.

Men identitetsbegrep brukes også i argumentasjonen her i Norge for å kreve tilbakeføring av gjenstander fra et støtte museum til et mindre og fra museer til bygdesamfunn, til oppstilling i rådhus, samfunnshus og kirker! Jeg ser ikke bort fra den styrken slike argument har og heller ikke intensiteten i argumentene. Men slik jeg ser det, er det ikke i dag i Norge behov for denne typen argumentering, verken politisk eller kulturpolitisk. Og jeg er spesielt betenkt på at vi som fagpersoner anvender identitetsargumenter for å få gjenstander inn til eget museum. Da seiler vi under falsk flagg, bruker argumenter som tilhører en annen sfære enn den vitenskapelige og fagpolitiske. Gjenstander er alt for ofte blitt brukt/misbrukt i ideologiske/politiske sammenhenger til at jeg er komfortabel med at vi som fagmennesker bruker identitet som argument i tilbakeføringssammenhenger. Jeg vil nesten si at det i norsk sammenheng blir uetisk om en fagperson bruker identitetsargumentet i arbeidet for å sikre gjenstander fra andre museer til "sitt eget". Jeg ser også, men kan ikke slutte meg til, de fagfolk som uten motforestillinger godtar og gjentar argumenter fra allmennheten bygd på identitet uten å ta i betraktning at gjenstandens identitetsskapende effekt i høyeste grad er menneskeskapt/villet – at noen har villet gi noen gjenstander slik status – som symboler for ett eller annet immaterielt. Disse gjenstandene var i utgangspunktet – i seg selv – ikke identitetsskapende. Det ble de av bevisste handlinger og ofte ut fra vikarierende motiv – og hvilke motiv. Man kan selvsagt argumentere for at også fagfolk (les museumsfolk) har en ideologisk og politisk forankring som gjør at de hilser politikernes ønsker om tilbakeføring av praktfunn til en region eller land særdeles velkommen og jobber mot samme mål. Store fine samlinger er noe som trekker turister, gir inntekter og prestisje og romsligere økonomi. Både kulturpolitisk og økonomisk er store fine samlinger et pre. Tilbake til Stavanger. Slik det er ved Stavangers vedkommende er museets samlinger små og de virkelig flotte funnene som kom frem på 1800-tallet og tidlig 1900-tall ligger i Bergen og Oslo. Det ville selvsagt vært en fjær i hatten om museet i sine permanente utstillinger hadde kunnet skilte med disse superfunnene. Men for oss som museum å bruke identitetsargumenter ville være falsk/uetisk. Det må kunne la seg gjøre å formidle fortid uten å måtte ha gull, sølv og praktgjenstander i overflod. Og det må være noe galt med fantasien om vi som fagpersoner ikke kan formidle fortid, kulturarven og bevaring av den uten å bruke identitetsargumenter.

Om kulturarvens betydning for lokalsamfunn og om at fagfolk skaper fortiden: At kunnskap om det området du bor i og om de mennesker som har levd der før gir deg en trygghet som menneske og samfunnsborger er sannsynlig, og noe vi tar for gitt her i Norge. Når det gjelder områdets forhistorie, så skapes den i vitenskapelig sammenheng av fagfolk som så å si har monopol på å fremskaffe slik kunnskap og sette kunnskapen sammen til forståelige bilder. (Jeg ser i denne sammenheng bort fra de lokale forestillingene og fortellinger som ofte er vel så spennende som de fagfolkene kommer med). Det kan være, i faglig sammenheng, av interesse å styrke lokalsamfunnets kunnskaper om eget område for derigjennom å sikre bevaringen av kildene. Det kan i politisk sammenheng være av interesse å styrke lokalsamfunnets tilhørighet til området for å sikre bosetning og øke folks kulturelle tilfredshet. Det er liten tvil om at sammenligningen Nord-Norge og Nord-Sverige hva holdningen til fornminner angår, vil vise at den norske politikken om bevaring av bosetningen oppover langs norskekysten har smittet over også på den kulturpolitiske holdningen til tilbakeføring (jf. For eksempel fallossteinen fra Dønna som uten protester (?) ble overført med stor festivitas til Dønna fra Bergen Museum). I Nord-Sverige finner man argument som ønsket om turisttilstrømming til nordområdene, som på lang nær har hatt den samme vekt.

Økonomi

Om oppkjøpskonkurranse i Norge før og nå: Det fremkommer svært sjelden kjøp og salg av museumssamlinger i Norge i dag. Som regel er det enkeltgjenstander eller samlinger som blir gitt som gave eller blir deponert på et museum. (Jeg ser bort fra de rene kunstmuseer og kunstindustrimuseer som driver en aktiv innsamlingspolitikk som også omfatter innkjøp). Dette gir en noe annen samlingsstruktur i Norge enn i andre land, hvor kjøp og salg er mer vanlig, og hvor samlingene ofte har en mer allmenn karakter. I Norge vil også våre store museer være det tyskerne kaller Heimatmuseer, med samlinger knyttet bare til nærmiljøet og til en region.

Den største gruppen museer som driver aktiv innsamling er uten tvil de arkeologiske museer som gjennom sin årlige utgravningsvirksomhet øker samlingene sine med til dels store funnmengder. Og som en særegenhet ved de norske arkeologiske museer, så samler de altså vesentlig fra sitt eget distrikt, sin egen landsdel. (Bare i den senere tid har Bergen Museum foretatt utgravninger i Afrika og Nepal hvor så vidt jeg vet, museet har fått en viss del av funnene). En annen særegenhet ved de norske arkeologiske museer er at de alltid har tilhørt det lærde miljøet med byene Trondheim, Bergen, Oslo og Arendal som de tidligste, og Stavanger og Tromsø noe senere. Disse museene hadde så kvalifisert personale, at de såkalte landsdelsmuseene fikk overført ansvaret å hegne om oldsaker funnet i norsk jord. Disse var å betrakte som statens eiendom, dvs. alt som kom inn til museene etter loven 1905. Du vil se i papirene fra diskusjonen om tilbakeføring at Bergen Museum påberegner seg eiendomsrett til alle saker innkommet til museet før 1905 og at departementets folk bestrider dette. Oldsakene er å betrakte som statens eiendom. Museene har derfor gjennom hele 1900-tallet hatt en klar geografisk ansvarsfordeling og vi har nok av den grunn en noe mer avslappet holdning til eierskap enn i land hvor museer konkurrerer om å få fine funn til egne samlinger, til dels fra områder langt fra museet. Det er skrevet litt om Gustafsons ønske i sin 1902 tiltredelsesforedrag ved UiO om å skape et norsk nasjonalmuseum etter svensk mønster (han var jo svensk og vi var i union med Sverige). Han nådde ikke frem – trenden gikk i motsatt retning – styrking av de enkelte landsdelsmuseene. Men det gikk ikke uten smerte og motstand. Rogaland var et fristende område for arkeologer, særlig Jæren tiltrakk seg oppmerksomhet. I arkivene ligger kopier av brev som Stavanger museums konservator skriver til professor Rygh i Oslo, hvor han gjør oppmerksom på at Rygh blir lurt til å kjøpe funn som falskelig blir fremstilt som samlet funn (og dermed betalt med høyere sum enn enkeltstående, såkalte løsfunn). Og i tillegg beklager konservator Heliassen at professor Rygh ved å betale så mye, presser prisen på oldsaker i været og Stavanger Museum – som er et fattig museum, vil ikke lenger ha råd til å erverve gjenstander som blir tilbrakt museet. Så sent som i 1914 beklager Stavanger Museum seg over at konservatorer fra Bergen Museum kjøper Oldsaker og gjenstander fra middelalderen fra Rogaland.

Utdrag av intervju med Jarle Braut – Fylkespolitiker (V) i Rogaland.

6. november 2006

Forskning

Om at Stavanger har blitt universitetsby: Også har det skjedd noe annet også, som du bør merke deg. I denne her prosessen og i tidens fylde så fikk jo Stavanger sitt eget universitet. Og det er klart at museumsreformen og dette – vi vet jo ikke hvordan alt dette her ender, men i alle fall så vil dette museet (AmS) på en eller annen måte – bli nært knytta opp til universitetet. Rogaland er med sin tidlige bosetning, så rikt på fortidminner at et arkeologisk fakultet i tilknytning til AmS, ville vært en naturlig organisering.

Om kompetansestrid i fagmiljøene: Daværende direktør ved Historisk Museum i Bergen, Kåre Hesjedal var en viktig del av årsaken til at det her ble så vanskelig. Så det er klart ting knyttes om enkeltpersoner. Og det er fremdeles en kontrovers med Bergen museum som også går på det samme. Det er betydelig prestisje- og kompetansestrid innen museumvesenet, som jeg ser sånn litt utenfra. Men jeg bryr meg ikke om det, jeg kan ikke bry meg om det, jeg må bare ta det som jeg mener er riktig.

Formidling

Om formidling i rett kontekst: Jeg mener jo at enkelte ting, som kokekar fra bronsealder eller fra folkevandringstid ... du skal få se en doktorgradsoppgave som handler om det, for hun snakker om betydningen av å ikke bare vise graven, men også vise ting i sin kontekst, og det er jo den vi prøver å etterstrebe og oppnå på tusenårsstedet på Avaldsnes. At en har noen av disse her tingene.

Sånn at det som det er skrevet i den doktorgradsoppgaven som du skal få se – at det kunne være greit og viktig å ha noen referanser i sin rette kontekst som det heter.

Om tilgjengelighet på kulturarv: Om en har fått tilbakeført eller fått langtidsutlån fra Stockholm så spiller ikke det noen rolle, bare det er her. Så jeg tror nok at, det er nok noen juridiske ting som ikke jeg har oversikt over. Men det er ikke det som er poenget. Poenget er at det er tilgjengelig. At du åpner for folk flest. Og det er klart at

det er viktig at så mange som mulig har et eierskap til historien. Det er det som er vår plikt. Det er i hvert fall min visjon oppi dette.

Om regionsmuseer vs. utstilling i kommuner: Det må være rett at noen av disse gjenstandene befinner seg på arkeologisk museum, og noen kan jo være på Avaldsnessenteret, men dette opplevelsessenteret... Her må man ikke blande i to de tingene, vi holder oss først og fremst til AmS. Og det er klart at du kan ikke ha steinøks og verdifulle funn på hvert enkelt kommunehus rundt om i de respektive kommunene. Stavanger som regionshovedstad, altså hovedstaden i Rogaland – jeg synes jeg det er riktig at vi kan reise her og se det. Med den pågangen av skoleklasser.

Sikring og vern

Om bevisstgjøring rundt vern i lokalsamfunn: Rogaland er så rik på fortidsminner. Og på grunn av dette med lovverk og sånn så forsvant jo det som var før 1910, det forsvant jo til Bergen. Og man får jo bare være veldig glad for at dette kom til Bergen og at det ikke forsvant. Og man får og være takknemlige for at det var prester og embedsfolk og det var, ja, vanlige folk også, men det var først og fremst myndighetspersoner som så nødvendigheten av å ta vare på disse her tingene sånn at de kom til både Stockholm og København. Men så har jo ting utvikla seg og det har jo noe med en generell bevisstgjøring, altså med vår rike historie. Det må være rett at noen av disse gjenstandene nå befinner seg på Arkeologisk Museum i Stavanger.

Sikkerheten kommer først: Jeg mener at kulturen er et folkeie. Fortidsminnene er et felles eie. Og vi må sikre oss selvfølgelig at ting ikke forsvinner. Av nyere tids historie i Rogaland, så har vi jo et eksempel – Alexander Kielland sitt lommeur utstilt på kulturhuset. Og det ble altså gjort innbrudd midt på dagen på en så frekk måte. Tyvene skrudde opp, som om de hadde noe med saken å gjøre, og spaserte ut på beste gangster- eller Hollywood stil, slik som du bare ser på film. Men det er klart at sånne ting er, akkurat som med armingen til kong Augvald. For og slike ting som det, er uerstattelige. Det er jo alt dette. Men vi var så heldige å ha den her under tusenårs-utstillingen. Men selvfølgelig går sikkerhet foran alt. Men når sikkerheten er ivarettatt, så må det gis anledning til å tilbakeføre fornminner til universitetsmuseene og AmS som er et statlig museum og som jeg tror om få år, kommer til å bli universitetsmuseum. Men jeg ser ikke for meg at kommunehusene rundt forbi skal få stille ut fortidsminnene i sine monterer. Det må i alle fall være ved helt spesielle anledninger og under helt spesielle omstendigheter. Jeg er ikke for det. Men jeg er for at et museum, sånn som her, og det gjelder selvfølgelig i Stavanger som jeg snakker om her, det kan gjelde i Trondheim også...

Hva ville du tenkt hvis det nå hadde kommet krav om kulturminner fra et lavere nivå, si fra Klepp? Nei, da ville jeg si at de måtte komme her [Stavanger]. Det er ikke bygg, det er ikke fasiliteter nå i Klepp til å ta vare på disse tingene mener jeg.

Retningslinjer

Det har blitt utviklet retningslinjer på bakgrunn av denne diskusjonen – en utredning. Har denne hatt noen betydning senere i dette spørsmålet? Ja, det er lettere i dag. Det merkes det har blitt en annen mentalitet. Og det er klart at det mest konservative museumsmiljøet har nok måttet gi seg på disse tingene. Og det viste jo dette museet også i sin formidling. Dette arkeologiske museet er også opptatt av tidsaktuelle ting, problemstillinger som er relatert til historien.

Jeg tror at ting modnes noe. Så jeg tror at det er lurt å skynde seg litt langsomt, fordi at det har skjedd utrolig mye altså, på disse årene. Så jeg mener jo at man kan ikke forvente at ting skal... jeg tror at det er viktig å bruke litt tid også. At en ikke ruser inn i dette. Det er prosesser dette. Og fagmiljøene, det er klart det kommer nye folk til, slik endres ting gradvis og på en naturlig måte.

Eierskap/Juss

Om lån vs. eierskap: Så du kan si det at jeg har ingenting mot, og det viser seg lettere, det som går under betegnelsen: langtidslån. Det er lettere å få til. Altså at du låner ting... Langtidslån er en måte som jeg synes er det mest aktuelle å be om. For da, det er for eksempel et drikkehorn fra Stockholm. Men om en har fått langtidslån fra Stockholm så spiller ikke det noen rolle, bare det er *her*. Så jeg tror nok at... det er nok noen juridiske ting som ikke jeg har oversikt over. Men det er ikke det som er poenget. Poenget er at det er tilgjengelig. At du åpner for folk flest. Og det er klart at det er viktig at så mange som mulig har et eierskap til historien. Det er det som er vår plikt. Det er i hvert fall min visjon oppi dette.

Vedlegg 2 – Arkivmateriale

Henrik von Achen, møte på Bryggens museum 22.04.98:

Overføring av gjenstander fra norske universitetsmuseer til lokale museer

Innledning

Det har i den siste tid vært reist krav om tilbakeføring av gjenstander fra Bergen Museum og Oldsakssamlingen i Oslo til Rogaland, nærmere bestemt Arkeologisk Museum i Stavanger. Alt annet til side syntes slike krav – ikke minst støttet av ivrige lokalpolitikere – å ville knesette som prinsipp og moralsk standpunkt, at gjenstandsmaterialet som en hovedregel alltid bør oppbevares nærmest det stedet, hvorfra det i sin tid kom inn til museet.

Spørsmålet om overføring av gjenstander til distriktene har i lang tid vært en latent problemstilling for norske sentralmuseer. Det synes å foreligge en så vel politisk opportunitet som moralsk rett ”å få tilbake” gjenstander til det stedet eller den regionen hvorfra de i sin tid kom. Slike gjenstander tilhører altså rettelig lokalmiljøet – uavhengig av hvordan de i sin tid kom til sentralmuseet. I så måte taler man om en såkalt ”tilbakeføring”.

Et museum som Bergen Museum har ikke i sin tid på kulturimperialistisk vis tilegnet seg distriktets kulturarv, men har gjennom et oppbud av store anstrengelser, stor lokalkjennskap, og ikke sjeldent ved reising av betydelig privat kapital, reddet store deler av norsk kulturarv, på et tidspunkt hvor denne enten ville gått til grunne eller blitt solgt ut av landet. Sentralmuseene har hatt og har denne funksjonen, uansett status som stiftelse, halvoffentlig eller statlig museum. Beretningen om hvordan Flåvær-fragmentene ble sikret for Bergen Museum eller Ibestadskulpturene for Tromsø museum, begge i 1880, er i så måte illustrerende.

Det er vel for så vidt heller ingen som bestrider museenes fortjenester, ved gjennom generasjoner å samle inn og bevare det som ellers ville gått tapt.

I det følgende fremsettes enkelte momenter som tilsier at et slikt generelt prinsipp om tilbakeføring nærmest funnsted eller kirke eller lignende verken er uproblematisk i seg selv, eller i stand til å legge sterke moralske føringer m.h.t. disponering av gjenstandsmaterialet.

Å presentere en sammenheng

Det er etter vår oppfatning helt avgjørende, at det visse steder i landet finnes mulighet for å oppleve norsk historie og kultur i sammenheng, både som lengdesnitt gjennom historien, og som tverrsnitt over ulike regioner i ulike tidsrom og sfærer. Det er viktig at publikum, ikke minst landets egne innbyggere, får mulighet for å se tingene i sammenheng, bli oppmerksom på utviklingen, hvordan og hvorfor den ble slik, samt vinne et overblikk over, og dermed nå en ny innsikt i, egen og andres kulturhistorie

I forbindelse med Kirkesamlingens nye basisutstilling er det således viktig å se hvordan perspektivet skifter fra tidlig- til høy middelalder, f.eks. demonstrert av krusifiksene fra henholdsvis Leikanger i Sogn og Fana i Hordaland, og av f.eks. frontalene fra Ulvik i Hardanger og Hauge i Sogn. Eller Reformasjonens skrift prinsipp som bildets avløser – og bildets gjeninntreden i kirkekunsten, eksemplifisert ved en senmiddelalderlig alterutsmykning, ved katekismustavlen fra Bru kirke, Svanøy i Nordfjord, 1590, og altertavlen fra Årdal kirke i Sogn 1616. Ingen av disse gjenstandene kan isolert fortelle om dette skiftet.

Hvis museene slik skal kunne gi forskningsbasert overblikk og innblikk, opplevelse og innsikt, krever det at gjenstandene fysisk er til stede. Faglig sett er det lite ønskelig med en oppsplitting av et forskningsbasert helhetssyn på nasjonens historie, særpreg og kultur, til fordel for en rekke lokale perspektiver, som fort vil resultere i forestillinger som verken er eller kan være forskningsbaserte. Det er per definisjon i forholdet til andre regioner, gjenstander og fenomener at vi selv og vår egen historie kan forstås, samt forklares tilfredsstillende og med fruktbare perspektiver også for samfunnet omkring år 2000.

Proveniensen mangetydighet

Proveniens er jo ofte en forutsetning for kravet om ”tilbakeføring”. Allerede her er det imidlertid problematisk. Selv der proveniens er kjent og sikker, kan det meget vel dreie seg om en høyst tilfeldig proveniens, i den forstand at en gjenstand kan ha vært relativt kort tid på det stedet hvorfra den kom til museet. To eksempler: Messehagelen fra Hjørundfjord på Sunnmøre er sannsynligvis bestilt og betalt av det tyske skomakerlauget i Bergen, men er så senere blitt solgt billig til f.eks. Hjørundfjord kirke: Hva er messehagelens ”etiske og egentlige” proveniens, Hjørundfjord eller Bergen? Vi vet at mye kirkeinventar har beveget seg rundt omkring på Vestlandet og andre steder i landet. Er det sted hvor man da tilfeldigvis besluttet seg til å selge eller gi gjenstanden til Bergen Museum nødvendigvis den proveniensen, som gir klare moralske føringer for

tilbakelevering? Et annet eksempel er Nedstrynfrontalen, som trolig ble laget i Bergen for hoffet på Bergenhus. Den innkom i 1826 til Bergen Museum. Dersom den ble anskaffet til Nedstryn kirke på Sunnmøre så tidlig som i f.eks. 1530, har den vært betydelig lengre tid "hjemme" i Bergen enn på Sunnmøre. Det er klart at den uomtvistelige proveniens i dag, nemlig Nedstryn kirke på Sunnmøre, ikke kan sies å gi selvsagte føringer som tilsier "tilbakeføring" til Nedstryn.

Deponering ingen løsning

Deponering synes lite egnet til å løse problemet med overføring, da en deponering over lang tid, eller på ubestemt tid, de facto blir en overføring. Et eksempel: Så vidt jeg er orientert, ønsker nå Stavanger domkirke å få tilbake bispekåpen fra Stavanger Museum. Men bispekåpen tilhører egentlig Bergen Museum, deponert i Stavanger Museum i 1925. Man kan forestille seg stemningen i Stavanger, hvis Kirkesamlingen hadde krevd den returnert til sin nye basisutstilling!

Dette eksempelet illustrerer også et annet moment: Hvis man først begynner på denne formen for tilbakeføring til lokalmiljøet, finnes det selvsagt ingen logiske grenser for hvor det stopper. Da kan "lokalmiljø" virkelig bli tolket snevert, og er i prinsippet først anerkjent, må det (og vil det før eller senere) kunne gjelde en hel rekke gjenstander, museer og regioner. Det som er selvsagt i dag, og et klart unntakstilfelle, f.eks. en overføring til et spesielt museum, skaper nødvendigvis en art presedens, som om noen år eller tiår kan føre desentraliseringen et skritt videre – ikke minst dersom nye regionalmuseer skulle etableres, slik også AmS i sin tid ble det.

For vårt vedkommende er en øket velvillighet, når det gjelder å låne ut og/eller korttidsdeponere, heller ingen løsning. Materialets tilstand og sårbarhet tilsier at det stort sett forblir på ett sted. Her må man altså treffe et lokaliseringvalg for uoverskuelig framtid.

Forskning og undervisning

Det sier seg selv at det for både forskning og undervisning er en stor fordel å ha gjenstandsmaterialet for hånden. Jeg skal her ikke komme inn på betydningen av mulighet for å sammenligne gjenstander i et visst har for forskning og undervisning, og hvorfor f.eks. arkeologene må ha tilgang til store kvanta tredimensjonale data, dette har våre arkeologer tatt opp. Kirkesamlingen har langt færre gjenstander, men er også desto mer sårbar, dersom fremstående verk tas ut. Da kan det fort ikke bare dreie seg om beklagelige "huller" i samlingen, men om nøkkelverk, som får hele veven til å gå i oppløsning.

Konklusjon

Sammenfattende kan man si det slik: Kravet om overføring eller tilbakeføring av gjenstander kan ikke sies å ha rot i noen form for forskning eller faglighet, og hovedkriteriet for dets rent praktiske gjennomføring, nemlig gjenstandens proveniens, er i en rekke tilfeller høyst diskutabel. Museumsinstitusjonenes historie og forhold omkring ervervelsen av en rekke gjenstander, gjør det om ikke juridisk, så i høy grad moralsk tvilsomt uten videre å tale om lokalmuseers eller lokalmiljøers "rett" til gjenstandene.

For universitetsmuseer er det dessuten selvsagt en fordel å ha gjenstandsmaterialet for hånden til så vel forskning som undervisning.

Vi ser det som helt avgjørende at nasjonen har visse sentralmuseer, hvor en gitt lokalbefolkning kan oppleve sin egen historie i sammenheng med andres, og slik få en forskningsbasert forståelse av egen situasjon og kultur. En slik forståelse gir mulighet for å mestre utfordringene i vår tid, fremfor å drukne i mytiske og lokalpatriotisk tidsbundne forestilling om angivelig egenart.

Gjennom det historiske gjenstandsmaterialet skal universitetsmuseene gi innsiktsformidlende forklaringer og perspektiver i sammenheng. Gjenstandene skal delta i og gjøre denne kunnskapsproduksjonen nærværende. Risikoen ved overføring til lokalmiljøer er at de nasjonale sentralinstitusjonene forvitrer, og at befolkningen således i stedet tilbys myteskapte og myteskapende fragmenter – ubrukelige for å håndtere tilværelsen i Norge ved årtusenskiftet og ute av stand til å hjelpe andre enn fagfolk til forståelse. Et større perspektiv, også på det helt lokale, er viktig, og man gjør ingen befolkningsgruppe en tjeneste ved å redusere dens historie til noen få lokal relikvier.

Epilog:

Kanskje kunne man si, at enhver lokalbefolkning med stolthet skulle bidra med sitt materiale til sentralmuseenes forskning og formidling, slik at vi sammen kan konstruere et fornuftig bilde av og en forklaring på hvorfor ting ble som de ble: hvorfor livet ble som det ble og historien forløp slik den gjorde. Jeg opplever det når jeg viser Hansakunsten til folk fra Nord-Norge. For dem er det sjeldent det helt spesielt nordnorske som er poenget, men nettopp at Nord-Norge i middelalderen var en fullverdig del av Europa, at kirken omfattet landsdelen med selvfølghet, og at man så langt mot nord hadde så mye felles med resten av Europa. Derfor er det viktig at

f.eks. alterskap fra Nord-Norge kan oppleves i sør. Enhver lokalbefolkning skulle sette en ære i å kunne bidra til den felles historien. For da forstår vi at vi er deler av noe større enn oss selv, at vi er del av et fellesskap, og at vi alle må lære å forstå det språket som fortiden taler, for den er samtidig vår, og noe virkelig fremmed. Anders Johansen, møte på Bryggens museum 22.04.98:

Innlegg på drøftingsmøte om tilbakeføring av museumsgjenstander

Diskusjonen om tilbakeføring beveger seg på flere plan. Noen av dem har vi ennå ikke berørt så mye direkte, nemlig de emosjonelle, ideologiske, kulturpolitiske. Det er dette jeg kunne tenke meg å tilføye et par ord om nå til slutt.

Enkelte synes å mene at museale gjenstander egentlig hører hjemme på et bestemt sted, og at de derfor har særlig verdi for de mennesker som hører hjemme på dette stedet i dag. Slik het det i Eldbjørg Løwers redegjørelse for Stortinget: publikum bør ha tilgang til funn i museer som ligger nær funnstedet – fordi de dermed kan føle identitet og historisk sammenheng.

Selv om dette møtet er kommet i stand for å få fram rent faglige synspunkter på saken, synes jeg det er nødvendig å si noe om denne tankegangen, om ikke annet så for å markere at den ikke kan gis noen faglig begrunnelse.

Dagens rogalendinger vil ikke få vite noe som helst om hvem de er, de vil ikke lære sin identitet bedre å kjenne, hvis de gjør seg kjent med spor etter folk som bodde i Rogaland for 1000 år siden. Den fjerne fortid er som et helt fremmed land. De som bodde her omkring for så lenge siden, var så forskjellige fra oss, i levemåte, i kunnskaper og trosforestillinger osv. at de er minst like fremmede for oss som enhver nålevende person, uansett hvor han måtte komme fra på kloden. Straks en begynner å skaffe seg egentlig historiske kunnskaper, blir det klart vi har vanskelig for å forstå disse menneskene, for ikke snakke om å identifisere oss med dem. Jeg hørte en historiker si det slik, på en konferanse om slektsgransking for en tid siden: Hvis dere virkelig hadde visst hvordan disse fjerne forfedrene deres var, ville dere vært sjeleglad for at dere har sluppet å bli kjent med dem.

Dette betyr at arkeologiske funn ikke er spor etter 'noen av oss', som levde her før. De er spor etter mennesker som i enhver sosial og kulturell forstand må regnes til 'de andre'. For dagens nordmenn må vikingene oppfattes som fremmedkulturelle, for å si det slik. Rent historiefaglig er det ingen grunn til å mene at spor etter dem skulle angå oss nordmenn i høyere grad enn de angår alle andre som er interessert i historie.

Nå er det likevel et faktum at mange går omkring og tror dette, at de vesentlig er arvtakere etter folk som bodde her for hundrevis av år siden. Dette betyr at de er dypt forvirret: De tenker ahistorisk, dvs. de har ikke tatt helt inn over seg at historien er forandringens gang – på lang sikt: Svært dyptgripende forandringens gang.

Det er ikke nødvendig at det har funnet sted brå og revolusjonerende forandringer for at det skal oppstå grunnleggende kulturforskjeller gjennom tid. Man går skritt for skritt, før eller siden kommer man til et helt fremmed land. Og vi trenger ikke gå lenger tilbake enn 3-4 generasjoner, faktisk, før det er mer som skiller fra forgjengerne, enn det som skiller oss fra en gjennomsnitts franskmann eller argentiner av i dag.

Jeg sier ikke dette på vegne av institusjonen Bergen Museum. Jeg har ikke tiltrådt som styreleder ennå og framfører bare hva jeg selv har ment og sagt gjennom ti år ved enhver tenkelig anledning. Etter min erfaring kan ikke museene bidra til å dyrke fram slike villfarelser som denne identitetstankegangen bygger på, hvis de også ser det som sin oppgave å formidle historisk kunnskap og forståelse.

At det stadig tenkes på denne måten, må hele museums- og kulturvernbransjen ta en god del ansvaret for, i fellesskap. Altfor lenge har altfor mange prøvd å legitimere denne virksomheten ved å vise til identitetsforvaltning. Dette er altså en tankegang som nå slår tilbake på noen av oss. Man har i grunnen seg selv å takke, når det står i Stavanger Aftenblad at 'sinnene er kommet i kok i Rogaland', osv.

Kulturpolitisk sett er jo denne tankegangen også høyst problematisk. Den legger til rette for en slags kultur-fundamentalisme, så vidt jeg kan se. Hvis vi virkelig tror på dette, at nordmenn eller rogalendinger, eller bergensere, kan finne seg selv, og finne ut hvem de er – finne ut hvem de egentlig er, eller vesentlig er – ved å spore en eller annen forbindelse tilbake til vikingtiden eller før – hvordan skal vi da tenke om likheter og forskjeller mellom folk, i en europeisk, en global eller en nasjonal og multi-etnisk sammenheng? Hvordan skal vi oppfatte disse menneskene som vi er i samme båt med, på så mange måter, og som vi ligner så mye mer på enn tusen år gamle forgjengere?

Vi trenger ikke se det som vår oppgave å forhindre at det bygger seg opp lokale eller nasjonale patriotismer. Men vi bør ikke aktivt underbygge slikt med påstander om æverdige historiske røtter, for da vil det som gjør at 'vi er oss' fortone seg som uforandret gjennom alle tider, uforanderlig, umistelig, og helt utilgjengelig for andre som ikke har samme røtter og arv.

I forbindelse med planene om å bygge et middelaldermuseum i Gamlebyen i Oslo har Britt Solli pekt på det åpenlyse problem, at vi nettopp der har landets tetteste konsentrasjon av innvandrere. Derfor har hun foreslått at det som skal fremvises der ikke må presenteres som en eksklusiv fortid for etniske nordmenn. I stedet bør det

presenteres som det virkelig er, nemlig spor etter en fremmed kultur som vi alle i dag har vansker med å forstå. Den er akkurat like fremmed, like spennende og forunderlig, for folk av norsk som av pakistansk herkomst. Overfor disse levningene stiller vi likt. De angår alle, ikke noen mer enn andre.

På lignende måte mener jeg at vi må tenke på gjenstander funnet i Rogaland. De angår ikke rogalendingene mer enn hordalendingene, eller hvem som helst andre. De hører ikke til noe bestemt sted. De hører ikke til noe bestemt sted: Kulturen de tilhørte er uansett borte for lengst. Hvor de skal oppbevares, må avgjøres ut fra rent faglige overveielser, om hvor de kan gjøre best nytte for seg – i forsknings-, undervisnings- og utstillingssammenheng.

Krav om tilbakeføring reiser spørsmål ved verdien av de store, mangfoldige, representative samlinger, ved noen få sentrale steder. Det som taler til fordel for den slags løsninger, er at de gir de beste betingelser for å sette gjenstander inn i en sammenheng, og dermed 1) nærme seg et ideal om å gjenskape hele historiske perioder, i deres særpreg, i deres annerledeshet – og 2) belyse de mange faser i det historiske endringsforløp. Fortiden som fremmed land, og historien som forandringenes gang, kan best komme til syne under slike vilkår.

Blir samlingene splittet opp, blir dette langt vanskeligere. Til gjengjeld legger man på denne måten altså til rette for at gjenstandene oppfattes mer isolert: Med større stolthet, ganske sikkert, men med mindre historie. I stedet for å studere dem som kunnskapsobjekter vil vi da kunne gi oss til å ære dem, enkeltvis, som relikvier.

Til nå har det vært nasjonene som har prøvd å mobilisere patriotiske følelser bak krav om tilbakeføring. Argumentet mitt rammer også slike krav. Jeg er ikke uten videre tilhenger av Egypts og Hellas' krav overfor England, eller islendingenes overfor danskene, hvis det er meningen at disse gjenstandene nå også skal brukes til å blåse seg opp nasjonalt. Jeg synes det er et tegn på god fornuft at Norge ikke gjør krav på alle de funn som er gjort her til lands, og som nå befinner seg i utlandet. Fra en side sett er det kanskje der de befinner seg best: Hvis nasjonene deponerte hele kulturarven sin hos hverandre, er jeg sikker på at det ville få en hel del gunstige konsekvenser av mentalhygienisk art.

Dette standpunktet er ikke improvisert for anledningen, vil jeg få understreke. På et seminar ved Vestlandets Kunsthøgskulemuseum anbefalte jeg, for bare en måneds tid siden, at Ole Bulls fiolin ikke måtte stilles ut. Skal den oppbevares her i byen, må den låses ned og bare vises fram på resept, og under enhver omstendighet ikke til personer som ikke kan dokumentere at de aldri har gått i bauekorps: I denne byen har vi mer enn nok av identitetsfølelse som det er!

Man kan mene hva man vil om de følelser som er knyttet til spørsmål om tilbakeføring. Av og til vokser de seg så sterke og blir så omfattende at man kan bli nødt til å gi etter. Hvis det er på nasjonens vegne de vokser seg sterke, kan man forstå det, tross alt: Nasjonen har lenge vært det aller viktigste fokus for kollektiv identifikasjon. Men det er bemerkelsesverdig at slike følelser nå mobiliseres på vegne av fylkeskommunen. Å være nordmann – eller siddis eller bergenser – er nok sterke saker for mange, men å være rogalending eller hordalending har i alle fall ikke til nå vært særlig viktig for folks opplevelse av kulturell identitet.

Å fastlegge slike rammer – landet, fylket, byen, bygda – er å berøre viktige prinsippsspørsmål av kulturpolitisk art. Skal lokaliseringen av gjenstandsmaterialet avgjøres etter faglige mål, innefor en samordnet institusjonell ramme på nasjonalt plan – eller skal hvert sted få gjøre krav på selv å være den viktigste rammen? Hvis en motsetter seg at Bergen Museum skal forvalte visse gjenstander på vegne av hele forskningsmiljøet i landet, må en i neste omgang være forberedt på å få tilsvarende krav, fra Mosterøy og fra Klepp.

Alt i alt vil jeg nok tro at det kan være mulig å komme fram til minnelige ordninger. Konkrete faglige spørsmål kan løses praktisk – med utlån, fellesutstillinger, kopiering, deponering osv. Men jeg vil mene at vi, av en rekke prinsipielle grunner, ikke kan gå med på denne tanken, at gjenstandene hører hjemme der de ble funnet, og at de har sin berettigelse i å bidra til historisk rotfesting av identitet.

Bergljot Solberg, møte på Bryggens museum 22.04.98:

Prinsipielle forhold knyttet til spørsmålet om eventuell overføring av gjenstander fra universitetsmuseene – med utgangspunkt i en aksjon fra Rogaland

Krav om tilbakeføring av gjenstander har vært en gjenganger i flere år, ikke minst internasjonalt. Spørsmålet har først og fremst vært reist over for store museer, som British Museum, til de ulike opprinnelsesland, men det har også vært reist overfor sentraltmuseer. Det knytter seg sterke følelser til saken, slik vi blant annet kan se av ulike innlegg i Rogalandsavisene og av at stortingsrepresentant Gunnar Kvassheim fra Rogaland reiste spørsmål i Stortingets spørretime. Spørsmålet om overføring eller tilbakeføring er imidlertid langt mer enn en følelsessak. Det er en sak der de ulike momenter, historiske, faglige og juridiske, må vurderes grundig.

Den historiske situasjonen for de arkeologiske museene og komplekse eiendomsforhold

Norge har fem arkeologiske museer, Vitenskapsmuseet i Trondheim, NTNU (opprettet i 1787), Universitetets Oldsaksamling (1817), Bergens Museum (nå Bergen Museum, UiB i 1825), Tromsø Museum (1872) og Stavanger Museum (nå Arkeologisk museum i Stavanger) i 1877. Mange av funnene i museene i Trondheim, Oslo og Bergen innkam med andre ord før det var opprettet arkeologiske museer i Tromsø og Stavanger. I 1905 fikk landet en Fornminnelov der alle fornminner og funneldre enn reformasjonen (1536) ble statens eiendom. Forvaltningsansvaret ble lagt til de 5 arkeologiske museene som fikk ansvar for hver sin region.

Universitetsmuseenes historie er svært forskjellig. Bare i Oslo har Universitetets Oldsaksamling gjennom hele sin periode vært et universitetsmuseum. De øvrige 3 var stiftelser helt til for 50-30 år siden. Før 1905 foretok museene i Oslo og Bergen utgravninger i områder som senere kom til å ligge både innenfor og utenfor den region de senere fikk ansvar for. For eksempel hadde Bergens Museum utgravninger i Agder og Rogaland før museene i disse regionene hadde eget fagpersonale. Museene mottok også gaver fra finnere. De kjøpte også opp gjenstander. Funn som inneholdt edelmetall eller "fine" gjenstander ble svært ofte kjøpt inn. Det er viktig å fastslå at dersom ikke dette hadde skjedd, ville funnene for en stor del ha gått tapt. Det er flere opplysninger om at finnere solgte gjenstander av edelmetall som så ble smeltet om og gikk tapt. Svært ofte har Bergens Museum og Universitetets Oldsaksamling altså reddet funnene fra å gå tapt og tatt vare på dem, ved bl.a. konservering, i mer enn hundre år. Mange av rogalandsfunnene i Bergen Museum har vært utstilt i henimot 150 år. Det argumentet som har vært nevnt i avisene, at funnene støver ned i magasinene, er med andre ord feilaktig. Flere av de omtalte funnene, f.eks. fra Gausel og fra Krosshaug, Hauge i Klepp, er vitenskapelig bearbeidet av personer ansatt ved UiB.

Den historiske profil på samlingene ved universitetsmuseene er et moment som i tillegg til andre bør tillegges ikke liten vekt.

Universitetsmuseenes oppgaver – forskning og forskningsbetingelser

Et universitetsmuseums fremste funksjon er innenfor undervisning, forskning og formidling overfor publikum. Arkeologisk institutt, der museumsavdelingen for arkeologi inngår i Bergen Museum, har i dag ca. 140 studenter. Avlagte eksamener i 1997 var 103. Det sier seg selv at det er viktig å gi studentene en best mulig innføring og kunnskap om det arkeologiske funnmaterialet. Det er grunnleggende at de får en bredest mulig kunnskap, eller sagt på en annen måte. Det ville være en svekkelse av undervisningen dersom studentene bare skulle få primær kunnskap om materialet som er funnet i Hordaland, Sogn og Fjordane og Sunnmøre. Her bidrar funn fra Agder, Rogaland og Nord-Norge til en større bredde i det materialet som formidles til studenter og publikum. Etter mitt syn er dette et sentralt moment mot en oppsplitting av de arkeologiske samlingene. Av samme grunn har vi også søkt å opparbeide en komparativ gjenstandssamling med blant annet dansk materiale for bruk i undervisning.

Den andre viktige funksjonen for et universitetsmuseum er forskningen. I tillegg til den forskning som bedrives av de vitenskapelig ansatte, kommer den forskning som utføres gjennom hovedfagstudentenes avhandlingsarbeider. Dette er en ofte underkjent forskningsressurs. I dag er det 40-45 hovedfagsstudenter i arkeologi ved Universitetet i Bergen. De aller fleste av disse baserer avhandlingene på materiale i samlingene fra forhistorisk tid og middelalder. På grunn av de utgifter som det medfører å reise og oppholde seg borte fra lærestedet – benytter de fleste studentene materiale som finnes i Bergen gjerne supplert med materiale fra f.eks. Rogaland. Jeg vil si det så sterkt som at for den arkeologiske forskningen er hovedfagstudentene den største forskerressurs vi har. I 1996-97 forelå det for eksempel fra Bergen 15 hovedfagsavhandlinger. Samlet har denne produksjonen de siste 5-10 årene ført til kvalitativt nye oppfatninger av en rekke sentrale felt innenfor norsk forhistorie og middelalder. Universitetet i Bergen bør - etter min mening - ikke gå inn på noen løsninger som vil redusere mulighetene for god undervisning.

Dersom de arkeologiske samlingene skulle bli mer splittet opp og en ikke lenger kunne stole på at de publiserte opplysninger om funnene (alle norske arkeologiske funn er publisert under sitt spesielle museumsnummer), ville betingelsene for forskning på materialet blitt dramatisk forringet.

Samarbeidsforhold

Etter min mening har de arkeologiske museene samarbeidet bra og som regel svært bra når det gjelder mulighetene for forskere og studenter. Jeg trodde at dette også gjaldt forholdet mellom Stavanger og Bergen. Og ut fra et brev fra AmS signert Bjørn Myhre fra 1996 fremgår at AmS mener at vi i Bergen har lagt forholdene godt til rette for to av AmS' forskere. Vi vil selvsagt fortsette å bestrebe oss på å legge forholdene til rette for forskere ved våre søsterinstitusjoner.

Dette gjelder også utlån av gjenstander til spesielle utstillinger, slik vi har tradisjon for. Men vi presiserer at dette må være klart tidsavgrensede utlån i henhold til kontrakter. Når det gjelder utlån til forskning/forskere har dette skjedd unntaksvis. Her må hver sak vurderes spesielt.

Vi må imidlertid understreke at vi må tilgodese og prioritere våre egne permanente utstillinger. I de tilfeller det dreier seg om utlån av gjenstander som skal inngå i egne utstillinger, må det helst dreie seg om samarbeidsprosjekt.

Vi er interesserte i å utvikle tilbud som kan gjøre historiske funn mer tilgjengelige for publikum, ikke bare i museer, men som kan nå helt ned på den enkelte skole. Et virkemiddel for å oppnå dette er digitaliseringen av funn. Materialet kan legges ut på internett med opplysninger om funnomstendigheter, kulturhistoriske opplysninger generelt m.m. Dette er et prosjekt som universitetsmuseene er i gang med gjennom sin deltakelse i Universitetenes Dokumentasjonsprosjekt. Det vil imidlertid trenge en videre innsats for digitalisering av selve gjenstandsmaterialet.

Juridiske forhold

Det har vært praksis ved landsdelsmuseene aldri å kreve inn fra grunneierne funn som var gjort før 1905 ut fra den forutsetning at en lov ikke har tilbakevirkende kraft. Det vil være viktig å få avklart om ikke dette også gjelder for et museum som i 1905 var en stiftelse og ikke et statsmuseum. Her kommer momentet om kjøp av gjenstander også inn.

Det er positivt at interessen for gjenstandsfunn og kulturminner generelt er økende i lokalmiljøene, og det er forståelig at publikum ønsker dem formidlet/utstilt på sitt nærmuseum. Men som regel er saken mer kompleks enn den fremstår fra publikums side. Det vil være viktig å finne løsninger som kan svare til publikums behov for formidling uten at dette rokker ved hele det etablerte museumsvesen.

Bjørn Myhre, møte på Bryggens museum 22.04.98:

Drøftingsmøte angående spørsmål om tilbakeføring, langtidsdeponering og utlån av museumsgjenstander fra samlinger ved universitetsmuseene

Historikk

De siste månedene har aviser, radio og fjernsyn i Rogaland vært sterkt opptatt av muligheter for å få overført til Arkeologisk museum i Stavanger arkeologiske gjenstander som er funnet i Rogaland, og som nå oppbevares ved Bergen Museum og Universitetets Oldsaksamling i Oslo. Saken er reist i flere lokalmiljø og i politiske miljø i Rogaland

Det er sterk interesse for arkeologi og forhistorie i Rogaland, og det har alle år vært et nært samarbeid mellom AmS og kommuner og regionmuseer om formidlingstiltak, utstillinger og omvisninger i kulturlandskapet. Jeg har vært ansatt på AmS i over 4 år, og helt siden jeg kom til Stavanger har det slått meg hvor sterkt ønsket har vært fra folk i lokalmiljøene om å få mer kunnskap om gjenstander og fornminner fra sine nærområder.

Kommunene satser nå sterkere enn tidligere på lokalhistorie, landskapshistorie og lokale formidlingssentra – både for å opplyse egen befolkning og i forbindelse med kulturturisme. AmS vil føre en utadvent, aktiv politikk for å bistå lokalmiljøene på dette området. I vårt arbeid støter vi da fort på det problem at en stor del av de mest sentrale arkeologiske gjenstandsfunn fra Rogaland oppbevares ved universitetsmuseene i Bergen og Oslo.

Det har vært en voksende misnøye hos folk i lokalmiljøene over at viktige arkeologiske funn som AmS fokuserer på i sin formidling ikke er å se i Stavanger. Denne misnøyen er nådd fram til lokalpolitikere og fylkespolitikere som har henvendt seg til AmS for å diskutere muligheter for å få overført slike funn til vårt museum. Misnøyen kom f.eks. klart til uttrykk i høst da AmS fant rester av den kjente Gauselgrava fra vikingtid. Stavanger kommune ønsket at AmS skulle presentere en utstilling om gravfunnet, og det ble stor forbauselse over at gjenstandene befinner seg ved Bergen Museum. Nå har AmS enkelte gjenstander, rester av gravkammeret og dokumentasjon om landskap og grav i sine arkiver, mens de viktigste gjenstandene befinner seg i Bergen.

Jarle Braut som er fylkespolitiker fra Venstre, tok spørsmålet omoverføring av arkeologiske gjenstander opp i en interpellasjon i fylkesutvalget i Rogaland 19.01.98. Han fikk et enstemmig fylkesutvalg, med fylkesordfører i spissen med på å arbeide for tilbakeføring av arkeologiske gjenstander til Rogaland. Dette har fylkeskommunen gjort på to måter: De har bedt AmS ta opp spørsmålene ved universitetsmuseene på et faglig grunnlag, og de har selv tatt det opp på en breiere politisk front som en prinsipiell og generell sak. For det første har parlamentarisk fører for Venstre, Gunnar Kvassheim, tatt saken opp i Stortingets spørretime, og for det andre vil den bli tatt opp på fylkesordførernes faste møter. Jeg viser til utskrift fra møtet i Stortingets spørretime 04.02.98, Gunnar Kvassheims spørsmål og statsråd Eldbjørg Løwers svar i Jon Lilletuns fravær.

En langtidsplan for overføring av gjenstander til AmS

Hva er så AmS sin holdning til spørsmålet om overføring eller deponering av arkeologiske gjenstander fra Bergen og Oslo til Arkeologisk museum i Stavanger? Saken har ikke vært oppe til brei diskusjon på AmS eller i AmS styre, så jeg kan bare gi uttrykk for mitt eget syn.

Jeg mener at på sikt bør arkeologiske gjenstander fra Rogaland samles på AmS. Jeg vet selvfølgelig at dette kan få store økonomiske og ressursmessige konsekvenser. Derfor bør spørsmålet om hvordan overføring/deponering/utlån kan foregå, diskuteres nøye ved de berørte museene. Det bør legges en langtidsplan for hvordan dette kan gjennomføres til minst mulig sjenanse for de berørte partene og tilpasset de behov og den kapasitet som finnes ved museene. Det dreier seg ikke bare om gullskatter og spektakulære gjenstander som mediene har fokusert mest på, men en samlet funnmasse på flere hundre gjenstander. Konsekvensene av overføring, deponering eller lån må utredes, og planen må ta i betraktning at flere av de nevnte virkemidlene kan benyttes.

Det er en selvfølge at planen også tar i betraktning at det ved AmS finnes arkeologiske gjenstander som er funnet i Hordaland og Vest Agder, og som bør overføres til henholdsvis Bergen Museum og Universitetets Oldsaksamling i Oslo. I diskusjonen bør også de arkeologiske museene i Trondheim og Tromsø delta, og det må vurderes om planen også skal få virkning for overføring av funn mellom de fire landsdelsmuseene utenom AmS.

Begrunnelse for forslaget

Jeg skal kort begrunne dette standpunktet:

1. Formidlingsaspektet: jeg har allerede vært inne på ønsker og behov sett fra publikums og politikeres side. Dagens forhold hemmer og begrenser AmS sin formidling både i eget museum og på museets eksterne arenaer. AmS legger stor vekt på formidling i landskapet. Vi kan i dag presentere fornminner, gravet, hustufter osv. For besøkende, mens gjenstandene i svært mange tilfeller befinner seg utenfor fylket. Å fjerne gjenstander fra fornminner er som å ta hjertet fra dem. Som arkeologer legger vi stor vekt på formidling og tolkning ut fra funnernes kontekst. I dag er i mange tilfeller både funn og fornminner ute av kontekst, og skal de kunne utnyttes maksimalt til både formidling og forskning, bør det fysisk tilrettelegges for mest mulig geografisk nærhet.

Selvfølgerlig kan funn utlånes for kort eller lang tid, men dette vil være tidkrevende og begrensende for formidlingen, og det vil kreve en detaljert langtidsplanlegging som en ellers kunne slippe. Alle museumsfolk kjenner problemene med å basere en utstilling på gjenstander fra andre museer.

2. Forskningsaspektet: AmS er blitt en stor forskningsinstitusjon. Mer enn 25 forskere og stipendiater er ansatt eller engasjert ved museet. Forskning er grunnlaget for formidling, og forskning på rogalandsk datamateriale utgjør en vesentlig del av forskningsaktiviteten ved AmS. Forskning kan være like universell eller mangesidig selv om den bygges på et lokalt datamateriale, og det er urimelig å hevde (slik det ble antydnet i et innlegg av Anders Johansen på møtet) at et forskningsmuseum i Stavanger mer enn andre museer skulle prioritere lokal identitet og kulturarv fremfor andre generelle teoretiske problemstillinger. Uansett tema for forskningen vil det være begrensende og forsinkende for forskningsprosjekter når en stor del av kildematerialet befinner seg i Bergen og Oslo.

Problemet har tydelig kommet fram i forbindelse med forskning innenfor Avaldsnesprosjektet. I utgangspunktet har Bergen Museum vært velvillig innstilt til å yte hjelp for vår forskere, men i praksis har det vært vanskelig å få tilgang til noen av de data og opplysninger som det har vært behov for. Enda venter vi på svar om en del av funnmaterialet.

Arkeologisk gjenstandsforskning i dag dreier seg ikke bare om å se, måle og fotografere gjenstander. Prøvetaking, konservering, spesialfotografering, ulike typer analyse og laborativ arkeologi er viktig, og prosesser må ofte gjentas over lang tid. Erfaringsmessig er det vanskelig og kostbart å gjennomføre slik forskning på et materiale som befinner seg ved et annet museum.

Museene i Bergen og Oslo bruker nettopp forskningsaspektet som argument for ikke å overføre gjenstander til andre museer. Argumentet kan med like stor rett benyttes for en overføring til AmS som nettopp har det som en av sine viktigste oppgaver å forske på rogalandsmateriale. Det er ingen grunn til å hevde at en slik forskning skulle bli mer lokal eller regional i sin karakter, dersom forskningen utføres ved et museum i Rogaland enn ved et museum i Bergen eller Oslo.

3. Konserveringsaspektet: AmS har siden 1995 bygget opp et utmerket konserveringslaboratorium med et av landets beste atelier og en dyktig stab. Nye magasiner med gode oppbevaringsforhold står klare. Montere og utstillingsforhold oppfyller kravene til god gjenstandsbevaring.

4. Sikringsaspektet: AmS åpnet i 1995 et nybygg og et rehabilitert eldre hovedbygg med godt gjennomtenkte og utbygde brann- og sikringsforhold. Gjenstandene har minst like gode forhold ved AmS som ved de øvrige arkeologiske museene i landet.

5. Konsekvensaspektet: Et hovedargument som er framført i aviser og fjernsyn for at gjenstander ikke bør overføres fra museene i Bergen og Oslo til AmS, er av prinsipiell karakter. Museene frykter at en konsekvens av en overføring av gjenstander til AmS, vil være tilsvarende krav fra andre museer og institusjoner.

Etter min oppfatning må en overføring/deponering av arkeologiske gjenstander til Stavanger betraktes som en enestående og spesiell sak som ikke kan sammenliknes med overføringer av f.eks. kirkekunst til bydemuseer eller fylkesmuseer, eller fra Norsk Folkemuseum til regionsmuseer. Begrunnelsen for dette ligger i Lov om kulturminner, som siden 1905 har hatt bestemmelser for hvor gjenstander med dokumentasjon og opplysninger skal oppbevares. AmS er gitt ansvar for gjenstander funnet i Rogaland. Riktignok har ikke loven tilbakevirkende kraft, slik at den i juridisk forstand ikke har innvirkning for funn fra Rogaland som kom til Bergen og Oslo før 1905. Men i praksis bør heller ikke den eldre gjenstandstilvekst oppbevares fjernt fra fornminnene de kom fra, eller fra andre gjenstander som kommer fra samme fornminner eller lokalitet. Spørsmålet om overføring av arkeologiske gjenstander til AmS bør derfor bare sammenliknes med tilsvarende tiltak mellom de øvrige fire arkeologiske museene.

Diskusjonen på dette møtet bør derfor, etter min mening, føres på to plan:

1. På en side gjelder diskusjonen overføring/deponering av arkeologiske gjenstander med tilhørende dokumentasjonsmateriale mellom de fem arkeologiske museene.
2. på den andre siden bør det føres en mer generell diskusjon om tilbakeføring/deponering av andre museumsgjenstander fra større nasjonale museer/universitetsmuseer til regionale museer og institusjoner.

Til slutt vil jeg si at jeg har vært ansatt ved Historisk museum i Bergen i 18 år, og jeg har i perioder hatt ansvar for magasin og gjenstandsbevaring. Jeg har vært ansatt ved IAKN og Universitets oldsakssamling i nesten 9 år og har der vært medlem av styre og råd. Jeg har derfor god kunnskap om disse institusjonene og har stor forståelse for det vernearbeid som utføres her og den betydning gjenstandene har for formidling og forskning. Når jeg likevel mener at arkeologiske gjenstander fra Rogaland bør overføres til AmS i form av deponering eller landtidslån, er det ikke ut fra et konkurranseforhold, men ut fra en totalvurdering om det vil være en fordel for arkeologisk forskning og formidling sett under ett her i landet, og at hvert enkelt arkeologisk museum har det reelle ansvar for alle arkeologiske gjenstander som er kommet for dagen innenfor det distriktet som museet har forvaltningsansvar for i henhold til Lov om kulturminner.

Jon Birger Østby, møte på Bryggens museum, 22.04.98

Spørsmål om overføring av gjenstander til AmS

- * Dette handler om juss og etikk.
- * Jussen kan være grei og nyttig å avklare, men vi kan ikke stoppe med det.
  - Adgang til avhending, Lars G. Norheim
  - Kan omgås ved deposita
- * Etikk står her etter min mening ved det sentrale.
- * Lange tradisjoner for deposita og bytte mellom museene.
- * Skal ha svært tunge grunner for å kunne bruke samfunnsressurser på å flytte store samlinger

- * En generasjon som i langt større grad enn tidligere opplever samlingene som en felles ressurs.
- * Med dagens kommunikasjoner blir ikke det viktige hvem som tar vare på, men at det tas vare på.

- * Fra andre sammenhenger opplever jeg at argumentasjon rundt forskning og bevaring/sikring brukes som stedfortredende argumentasjon fra begge sider.
- * Det handler i stor utstrekning om frykt for at enkeltsaker kan resultere i ”åpne sluser” og utarming av samlingene. Og sterke følelser i forhold til de symbolene det dreier seg om.
- * Det handler også om konflikten mellom lokalbefolkningen eller regionalbefolkningens ønsker om lett adgang til materiale fra eget område og nasjonens behov for å ha noen museer som kan presentere det samme materialet i større sammenhenger.

- * Jeg går ut fra at det neppe er noen i denne forsamlingen som vil være talsmenn for at samlingene i British museum skal returneres til opphavsregionene, men for egen del vil jeg heller ikke stå på den motsatte føy og forfekta at enhver tilbakeføring skal være umulig. Det vil blant annet måtte handle om hva som ligger i store internasjonale samlinger i forhold til hva respektive opphavslang selv har tilbake.

Konklusjon

- * Handler mer om etikk enn juss
- * Hvem eier samlingene våre?
- * Tilhører akropolis Hellas eller verdenssamfunnet?
- * Er Osebergskipet nasjonal eiendom i Norge, tilhører det Universitetet eller burde det tilhøre befolkningen i Vestfold eller de som bor i Sandefjord kommune?
- * Jeg ser ingen enkle svar på disse spørsmålene
- * ICOMs formålsparagraf: Museene skal tjene samfunnet og samfunnets interesser. Under en slik synsvinkel blir vi forvaltere og ikke eiere av materialet. Forvalter på vegne av samfunnet.

- * Jeg ser ingen enkle svar, men mener at vi i leting etter løsninger må veie samfunnsinteressene mot hverandre.

- * Tror det er viktig at vi som arbeider i museene i størst mulig grad kan klare å finne slike løsninger selv.

- * Noen ganger kan kopier være en løsning – forhold til bruk og bevaring – kirkesaker, andre ganger er det ikke noe særlig. En av museenes sterke virkemidler er jo at vi viser det originale, autentiske materialet. Det betyr at vi skal ha et veldig bevisst forhold til bruk av kopier, og hvordan vi presenterer dem.

- * Hvis disse sakene skal løses på politisk nivå, vil det i enda større grad handle om kamp om symboler, og det kan bli vanskelig å finne løsninger som begge parter opplever at de kan leve med.

Referat fra drøftingsmøte om tilbakeføring av museumsgjenstandar. Bergen Museum 22.04.98.

Ved Einar Ådland

Det møtte 18 deltakere frå dei fire universitetsmusea, Arkeologisk museum i Stavanger, Norsk Folkemuseum, Norsk Museumsutvikling, Nasjonalt utvalg for universitetsmusea, Kyrkje-, utdannings og forskningsdepartementet og Kulturdepartementet.

Direktør Kåre Hesjedal ved Bergen Museum (BM) ynskte velkomen til møtet og heldt fram at bakgrunnen er den relativt sterke aktiviteten omkring desse spørsmåla frå fylkespolitikarane i Rogaland dei siste månadene – med fleire medieoppslag.

Direktør Jon Birger Østby ved Norsk museumsutvikling (NMU) sa at dette handler mer om etikk enn juss og stilte følgende spørsmål: - Hvem eier samlingene våre? Tilhører Akropolis Hellas eller verdenssamfunnet? Er Osebergskipet nasjonal eiendom i Norge, tilhører det Universitetet, eller burde det tilhøre befolkningen i Vestfold, eller de som bor i Sandefjord kommune? Østby sången enkle svar på disse spørsmålene. Han opplyste at ICOMs formålsparagraf slår fast at museene skal tjene samfunnet og samfunnets interesser. Under en slik synsvinkel blir vi forvaltere og ikke eiere av materialet. Vi forvalter på vegne av samfunnet.

- I leting etter løsninger må vi veie samfunnsinteressene mot hverandre. Vi som arbeider i museene må i størst mulig grad finne slike løsninger selv. Noen ganger kan kopier være en løsning, andre ganger er det ikke så bra. En av museenes sterke virkemidler er jo at vi viser det originale, autentiske materialet. Det betyr at vi skal ha et veldig bevisst forhold til bruk av kopier, og hvordan vi presenterer dem.

- Hvis disse sakene skal løses på politisk nivå, vil det i enda større grad handle om symboler, og det kan bli vanskelig å finne løsninger som begge parter opplever de kan leve med.

Direktør Bjørn Myhre, Arkeologisk museum i Stavanger (AmS): - Det har vært voksende misnøye hos folk i lokalmiljøene over at viktige funn som AmS fokuserer på i sin formidling ikke er å se i Stavanger. Denne misnøyen er nådd fram til lokalpolitikere og fylkespolitikere som har henvendt seg til AmS for å diskutere muligheten for å få overført slike funn til vårt museum.

Rogaland fylkeskommune har bedt AmS om å ta opp spørsmålet om tilbakeføring av arkeologiske gjenstander opp med universitetsmuseene på et faglig grunnlag, og de har selv tatt det opp på en breiere politisk front som en prinsipiell og generell sak. Saken er tatt opp i Stortingets spørretime av parlamentarisk fører for Venstre, Gunnar Kvassheim.

Jeg mener at på sikt bør arkeologiske gjenstander fra Rogaland samles på AmS. Jeg vet selvfølgelig at dette kan få store økonomiske og ressursmessige konsekvenser. Derfor bør spørsmålet om hvordan overføring/deponering/utlån kan foregå, diskuteres nøye ved de berørte museene. En langtidsplan bør legges og konsekvensene må utredes.

Det er en selvfølge at planen også tar i betraktning at det ved AmS finnes arkeologiske gjenstander som er funnet i Hordaland og Vest-Agder, og som bør overføres til henholdsvis Bergen Museum og Universitetets Oldsaksamling i Oslo. I diskusjonene bør også de arkeologiske museene i Trondheim og Tromsø delta, og det må vurderes om planen også skal få virkning for overføring av funn mellom de fire landsdelsmuseene utenom AmS.

Å fjerne gjenstander fra fornminner er som å ta hjertet fra dem. Som arkeologer legger vi stor vekt på formidling og tolkning ut fra funnens kontekst. Selvfølgelig kan funn utlånes for kort eller lang tid, men dette vil være tidkrevende og begrensende for formidlingen, og det vil kreve detaljert langtidsplanlegging som en ellers kunne slippe.

Museene i Oslo og Bergen bruker nettopp forskningsaspektet som et argument for ikke å overføre gjenstander til andre museer. Argumentet kan med like stor rett benyttes for en overføring til AmS som nettopp har det som en av sine viktigste oppgaver å forske på rogalandsmateriale. Det er ingen grunn til å hevde at en slik forskning skulle bli mer regional eller lokal i sin karakter, dersom forskningen utføres ved et museum i Rogaland enn ved et museum i Bergen eller Oslo.

Etter min oppfatning må en overføring/deponering av arkeologiske gjenstander til Stavanger betraktes som en enestående og spesiell sak som ikke kan sammenliknes med overføringer av for eksempel kirkekunst til bydemuseer eller fylkesmuseer, eller fra Norsk Folkemuseum til regionmuseer.

Professor Bergljot Solberg, styrer ved Arkeologisk institutt, UiB: - Sterke følelser er knyttet til spørsmålet om tilbakeføring av gjenstander. Men dette er langt mer enn en følelsessak. Det er en sak der ulike momenter - historiske, faglige og juridiske - må vurderes grundig.

Solberg sa at før 1905 foretok museene i Oslo og Bergen utgravninger som senere kom til å ligge innenfor og utenfor den region de senere fikk ansvar for. For eksempel hadde Bergen Museum utgravninger i Agder og Rogaland før museene i disse regionene hadde eget fagpersonale. Museene mottok også gaver fra finnere. De kjøpte også opp gjenstander.

- Det er viktig å fastslå at dersom dette ikke hadde skjedd, ville funnene for en stor del gått tapt. Svært ofte har også Bergen Museum og Universitetets Oldsaksamling reddet funnene fra å gå tapt, og tatt vare på dem, bl.a. ved

konservering i mer enn hundre år. Mange av rogalandsfunnene i Bergen Museum har vært utstilt i henimot 150 år. Det argumentet som har vært nevnt i avisene, at funnene støver ned i magasinene, er med andre ord feilaktig, sa Solberg. Hun kom inn på universitetsmuseenes oppgaver; undervisning og forskning: - Det sier seg selv at det er viktig å gi studentene en best mulig innføring i og kunnskap om det arkeologiske funnmaterialet. Det ville være en svekkelse av undervisningen dersom studentene bare skulle få primær kunnskap om materiale som er funnet i Hordaland, Sogn og Fjordane og Sunnmøre. Her bidrar funn fra Agder, Rogaland og Nord-Norge til en større bredde i det materialet som formidles til studenter og publikum. Etter mitt syn er dette et sentralt moment som taler mot en oppsplitting av de arkeologiske samlingene, sa Solberg. Hun mente at en slik oppsplitting ville virke uheldig også for forskningen, både den som bedrives av de vitenskapelig ansatte og den som utføres gjennom hovedfagsstudentenes avhandlingsarbeider.

- Etter min mening har de arkeologiske museene samarbeidet bra, når det gjelder arbeidsmulighetene for forskere og studenter. Vi ved Bergen Museum vil selvsagt bestrebe oss på å legge forholdene til rette for fortsatt godt samarbeid ved AmS i så måte. Det gjelder også utlån av gjenstander til spesielle utstillinger, slik vi har tradisjon for. Men vi presiserer at dette må være klart tidsavgrenset utlån i henhold til kontrakter. Når det gjelder utlån til forskning/forskere har dette skjedd unntaksvis. Her må hver sak vurderes spesielt.

Direktør Ove Magnus Bore, Stavanger Museum: - Fjerner man sentrale identitetsskapende gjenstander fra et museum, blir museets kvaliteter og aktiviteter radikalt svekket. Mye av grunnlaget for utstillinger faller eksempelvis bort.

Debatten om utlån/overføring, tilbakeføring/deponering av museumsgjenstander har pågått lenge og på ulike nivåer: grekerne gjør krav på å få tilbake symbolbærende gjenstander fra British Museum i London; i Ryfylke aktiviserer lokalsamfunn seg for å få returnert kirkekunst som nå oppbevares i Stavanger. Konflikten er i prinsippet den samme.

Ved utstrakt overføring eller langtidsdeponering risikerer vi i ytterste konsekvens at samlingene forvitrer eller oppløses, slik at museene ikke lenger makter sin oppgave i samfunnet, og i siste instans opphører å eksistere. Ved Stavanger Museum har vi det synet at det som er gitt til oss hører oss til. Da har vi forvaltningsrett og forvaltningsplikt. Dersom denne retten og plikten bestrides, påligger det bestrideren å påvise at vi tar feil i vårt syn. Dersom vi låner ut eller deponerer er det gjerne fordi: Mottakeren har gode oppbevaringsforhold; utlåneren ikke trenger de aktuelle gjenstandene; det er gode muligheter for å få de utlånte gjenstandene i retur; det kan være i vår interesse å låne ut.

Ved vårt museum har vi hatt noen sjokkerende opplevelser når vi har lånt ut: gjenstandene er meget slett tatt vare på. Dette problemet bør museene kunne løse seg i mellom, uten å gå veien om politikere og medier.

Henrik von Achen, førsteamanuensis ved Kultur- og kunsthistorisk avdeling, Bergen Museum: - Kravet om en overføring eller tilbakeføring av gjenstander kan ikke sies å ha rot i noen form for forskning eller faglighet og hovedkriteriet for den praktiske gjennomføring av slik tilbakeføring – nemlig gjenstandens opprinnelse – er i en rekke tilfeller høyst diskutabelt.

Museumsinstitusjonenes historie og forhold omkring ervervelsen av en rekke gjenstander, gjør det om ikke juridisk, så i høy grad moralsk tvilsomt uten videre å tale om lokalmuseers "rett" til gjenstandene. For universitetsmuseer er det dessuten selvsagt en fordel å ha gjenstandsmaterialet for hånden til så vel forskning som undervisning. Det er helt avgjørende at det visse steder i landet finnes mulighet for å oppleve norsk historie og norsk kultur i sammenheng, både som lengdesnitt gjennom historien, og som tverrsnitt over ulike regioner i ulike tidsrom eller sfærer. Det er viktig at publikum, ikke minst landets egne innbyggere, får mulighet til å se tingene i sammenheng, bli oppmerksom på utviklingen, hvordan og hvorfor det ble slik, samt vinne et overblikk over, og dermed ny innsikt i, egen og andres kulturhistorie. Deponering synes lite egnet til å løse problemet med overføring, da en deponering over lang tid, eller på ubestemt tid, de facto blir en overføring. Økt velvillighet, når det gjelder å låne ut og/eller korttidsdeponere, er for vårt vedkommende heller ingen løsning. Materialets tilstand og sårbarhet tilsier at det stort sett forblir på et sted.

Liv Hilde Boe, sjefskonservator ved Norsk Folkemuseum (NF): - Det er fortsatt en målsetting av NF skal ha et nasjonalt perspektiv for sitt arbeid. Det er derfor innlysende at tilbakeføring av samlingene til landets folkemuseer og spesialmuseer ikke er den mest aktuelle politikken. Dersom man fører tilbakeføringsprinsippet ut i sin ytterste konsekvens, vil det si at man ikke kan ha museer med samlinger over kommunalnivå – og selv det kan sikkert i mange tilfeller bli problematisk. Når det er sagt betyr det ikke at vi ikke har forståelse for at det kan være et ønske om å få tilbakeført noen gjenstander som kan ha stor symbolverdi. Men det er ikke vurdert som aktuelt å tilbakeføre gjenstander som museet har klar eiendomsrett til.

Siden NF har landsdekkende samlinger, har vi naturlig nok stor pågang når det gjelder utlån. Museet har derfor begynt å stille som betingelse at vi får refundert utgifter til pakking, transport og kurer.

Det NF i dag kaller langtidsdeponering har en øvre grense på fem år. Det dreier seg om utlån til basisutstillinger. Dersom utlånet ønskes forlenget, må det lages ny kontrakt.

NF godkjenner ikke deponeringer av gjenstander som skal gå til magasin ved et annet museum.

Problemkomplekset som er tatt opp, er både stort og vanskelig. Det er viktig at det drøftes. Måten det gjøres på er imidlertid ikke uvesentlig. Dersom alle store og små museer og institusjoner følger utelukkende sine egne mål,

og benytter krav om tilbakeføring som lokalpolitiske merkesaker, er det stor fare for at det vil bli et meget dårlig samarbeidsklima mellom museene, og ikke minst et meget dårlig museumsvesen generelt i Norge. Man må ha respekt for at de fleste museer opplever at de tar ansvar for samlingene, også ut fra en holdning om at samlingene skal komme samfunnet til gode på best mulig måte.

Anders Johansen, professor ved institutt for medievitenskap (UiB), styreleiar ved Bergen Museum frå 01.07.98: - Dagens rogalandinger vil ikke få vite noe som helst om hvem de er, de vil ikke lære sin identitet bedre å kjenne, hvis de gjør seg kjent med spor etter folk som bodde i Rogaland for 1000 år siden. Den fjerne fortid er som et fremmed land. De som bodde her omkring for så lenge siden, var så forskjellige fra oss i levemåte, i kunnskaper, i trosforestillinger osv. at de er minst like fremmede for oss som nær sagt hvilken som helst nålevende person, uansett hvor han måtte komme fra på kloden. For dagens nordmenn må vikingene oppfattes som fremmedkulturelle, for å si det slik.

Gjenstander funnet i Rogaland angår alle, ikke noen mer enn andre. De angår ikke rogalandingene mer enn hordalendingene, eller hvem som helst andre. De hører ikke til noe bestemt sted: Kulturen de tilhørte er uansett borte for lengst. Hvor de skal oppbevares må avgjøres ut fra rent faglige overveielser om hvor de kan gjøre best nytte for seg – i forsknings-, undervisnings- og utstillingssammenheng. Kravet om tilbakeføring reiser spørsmål om verdien av de store, mangfoldige, representative samlinger, ved noen få, sentrale steder. Det som taler til fordel for den slags løsninger, er at de gir de beste betingelser for å sette gjenstander inn i en sammenheng, og dermed: 1. Nærmer seg et ideal om å gjenskape hele historiske perioder, i deres særpreg, i deres annerledeshet, og 2. Belyse de mange faser i det historiske endringsforløp.

Fortiden som et fremmed land, og historien som forandringens gang, kan best komme til syne under slike vilkår. Blir samlingene splittet opp, blir dette langt vanskeligere. Til gjengjeld legger man på denne måten altså til rette for at gjenstandene oppfattes mer isolert: i stedet for å studere dem som kunnskaps-gjenstander, vil vi da kunne gi oss til å ære dem, enkeltvis, som relikvier.

DEBATT

Sigrid Kaland, Bergen Museum: - Stor fordel om denne saken kan løses uten innblanding fra politisk hold. Vi har ved BM flere eksempler på at gjenstander som er utlånt/deponert blir slett behandlet: Dønnasteinen i Nordland og Tjorakorset i Rogaland er et par slike.

Bjørn Myhre: - Ved AmS vil vi skrive til Kulturdepartementet for å be om råd og rettleiing i denne saken.

Jon Birger Østby: - Kan ikke se at AmS kan behandles isolert. Det ville være urimelig å kreve at alt arkeologisk tilfang fra Rogaland skal oppbevares på AmS. Norske museer bruker årlig 1,2 milliarder kroner til investering og drift. 70 % av dette er offentlige midler. Vi har alle et ansvar for at disse midlene forvaltes til samfunnets beste. Det er nå svært viktig med et samarbeid mellom museene, det vil også få politisk støtte.

Dagfinn Moe, Bergen Museum: - Viktig at vi har store nasjonale samlinger. Der det er rike samlinger, blir det også god forskning. Oppsplitting reduserer verdien av samlingene og forskningen blir svekket.

Arne B. Johansen, direktør ved Vitenskapsmuseet i Trondheim: - Samlingene skal være aktuelle og et virkemiddel i tiden. De skal gi en følelse av identitet og toleranse, og venne publikum til å møte det fremmedartede og sette pris på sitt eget. Universitetsmuseene skal kunne håndtere framtidens materiale og produsere nye typer museumsmateriale. Og de må bli bedre til å kommunisere. Samlingene er grunnlaget for å lykkes i dette. Derfor ser jeg ingen framtid i overføring og langtidsdeponering av gjenstander.

Knut Hellskog, Tromsø Museum: - I Tromsø er vi ikke interessert i denne problemstillingen. Den er ikke særlig aktuell for oss. Dersom de aktuelle sakene i Oslo, Bergen og Stavanger ikke greier å løse dette problemet uten departementets hjelp, er det dannet en presedens.

Egil Mikkelsen, Oldsakssamlingen, UiO: - Oldsakssamlingen har samme holdning og praksis som ved Bergen Museum: vi er restriktive i utlån. Vi er redd for oppsplitting av samlingene. I det siste har vi prøvd å utvikle en slagkraftig formidlingsavdeling, sammen med etnografene – for å imøtekomme andre museer behov og yte bedre service.

Henrik von Achen: - Kirkekunstgjenstandene har en slik karakter at vi ikke kan være rausere i vår utlånspraksis. Hvis menighetene vil levere gjenstander til oss, svarer vi at da vil vi som universitetsmuseum ha eiendomsretten til gjenstandene. Eller er det uinteressant.

Konklusjon: Etter framlegg frå Jon Birger Østby og Kåre Hesjedal vart det på møtet semje om at

1. Universitetsmusea, Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger museum og Norsk Folkemuseum sender sine tilrådingar i saka til Norsk Museumsutvikling (NMU) innan 1. august d.å.
2. NMU samarbeider med Nasjonalt utval for universitetsmusea om å sammenstille ei felles fråsegn på grunnlag av desse tilrådingane.
3. Det blir innkalla til eit nytt møte hausten -98, der felles fråsegn og resultat av nye drøftingar kan verta innspel til departementet, som kan nytta dette som grunnlag for utforminga av delar av stortingsmeldinga om musea som Regjeringa vil leggja fra.
4. Arkeologisk museum i Stavanger, Bergen Museum og Oldsakssamlinga ventar med eventuelle nye utspel inntil ovannemnde sakshandsaming er gjennomført.

Anders Johansen og Kåre Hesjedal, 17.08.98

BERGEN MUSEUM, UNIVERSITETET I BERGEN: OM SPØRSMÅLET OM OVERFØRING AV GJENSTANDER FRA UNIVERSITETSMUSEENE TIL REGIONS/LOKALMUSEER, EVENTUELT ANDRE INTERESSESENTER

Krav om overføring av gjenstander fra sentrale, større museer til regionale eller lokale museer har vært et tilbakevendende tema i lang tid, både nasjonalt og internasjonalt. Enkelte synes å mene at museale gjenstander egentlig hører hjemme på et bestemt sted, og at de derfor har særlig verdi for de mennesker som hører hjemme på dette stedet i dag. Slik het det i Eldbjørg Løwers redegjørelse for Stortinget: Publikum bør ha tilgang til funn på museer som ligger nær funnstedet – fordi de dermed kan føle identitet og historisk sammenheng.

Det siste året har spørsmålet om overføring/tilbakeføring av gjenstander fra samlingene ved Bergen Museum kommet opp flere ganger. Tema har dels vært kirkekunst og dels arkeologiske funn fra Rogaland, som kom til museet for fornminneloven ble vedtatt i 1905. Det er karakteristisk at sakene har vært fremmet av politikere og at de har vært sterkt fremme i media – både lokalt og på riksplan. Spørsmålet om overføring eller tilbakeføring er imidlertid langt mer enn en følelsessak. Det er en sak der de ulike momenter, faglige, historiske, juridiske og kulturpolitiske, må vurderes grundig.

Faglige hensyn

Bergens Museum ble etablert i 1825 for både kultur- og naturhistorie. Først i 1949 ble det universitetsmuseum. I formålsparagrafen for Universitetet heter det at Universitetet har til formål å drive vitenskapelig gransking og akademisk opplæring. Dessuten skal universitetet arbeide for å gjøre vitenskapen kjent gjennom populærvitenskapelige tiltak.

En vesentlig forutsetning for å kunne drive forskning innenfor bl.a. Arkeologi, kirkekunst, bygdekunst, botanikk, zoologi og geologi er samlinger av representativt materiale. Gjennom ca. 175 år har det vært lagt store ressurser, både i form av arbeid og økonomi, i å etablere samlingene. For de arkeologiske samlingenes vedkommende utgjør de hovedgrunnlaget for den kunnskapen som er vunnet om en henimot 10 000 år lang forhistorisk periode i Vest-Norge, samtidig som de er et stort potensiale for videre kunnskapsproduksjon. Kirkesamlingen ved Bergen Museum er en av Nord-Europas mest sentrale fra middelalderens kirkekunst, og de naturhistoriske samlingene inneholder komparativt materiale helt avgjørende for forskningen i de respektive fag. Dersom man går inn på en politikk hvor deler av samlingene overføres til museer i områder og bygder hvor gjenstander kommer fra, vil det betyr en sterk svekkelse av mulighetene for forskning og akademisk undervisning. Dessuten vil selve fundamentet for å kunne drive god formidling forsvinne.

Å presentere en sammenheng

Det er, etter vår oppfatning, helt avgjørende at det visse steder i landet finnes mulighet for å oppleve norsk historie og kultur i sammenheng, både som lengdesnitt gjennom historien, og som tverrsnitt over ulike regioner i ulike tidsrom eller sfærer. Det er viktig at publikum, ikke minst landets egne innbyggere, får mulighet for å se tingene i sammenheng, bli oppmerksom på utviklingen, hvordan og hvorfor den ble slik, samt vinne et overblikk over, og dermed nå en ny innsikt, i egen og andres kulturhistorie.

I forbindelse med Kirkesamlingens nye basisutstilling er det således viktig å se hvordan perspektivet skifter fra tidlig- til høymiddelalder, f.eks. Demonstrert av krusifiksene fra henholdsvis Leikanger i Sogn og Fana i Hordaland, og av f.eks. Frontalen fra Ulvik i Hardanger og Hauge i Sogn. Hvis museene skal kunne gi forskningsbasert overblikk og innblikk, opplevelse og innsikt, kreves det at gjenstandene fysisk er til disposisjon for både forskning og formidling. Faglig sett er det lite ønskelig med en oppsplitting av et forskningsbasert helhetssyn på nasjonens historie, særpreg eller kultur til fordel for en rekke lokale perspektiver som fort vil resultere i forestillinger som verken er eller kan være forskningsbaserte. Det er i forholdet til andre regioner, gjenstander og fenomener at vi selv og vår egen historie kan forstås, samt forklares tilfredsstillende og med fruktbare perspektiver også for samfunnet omkring år 2000.

Den historiske situasjonen og komplekse eiendomsforhold

Fra Bergens Museum ble opprettet hadde man en innsamlingsstrategi som gikk ut på å samle et representativt materiale. Dette gjorde man ved å aktivt vende seg til publikum, slik at det kunne donere gaver til museet, eller man kjøpte opp gjenstander eller samlinger som var av særlig interesse. Man gjennomførte også arkeologiske utgravninger ved egne midler. Det er viktig å fastslå at dersom innsamling, kjøp eller utgravning ikke hadde skjedd, ville funnene for en stor del ha gått tapt. Der er flere opplysninger om at finnere solgte gjenstander av edelmetall som så ble smeltet om og gikk tapt. Svært ofte har Bergens Museum og Universitetets Oldsakssamling reddet funnene fra å gå tapt og tatt vare på dem, ved bl.a. Konservering, i mer enn hundre år.

Her skal vi ikke gå inn på formelle og juridiske forhold knyttet til eiendomsservervelsene og eiendomsforhold, men bare peke på at det er et moment som bør utredes nærmere. Vi vil imidlertid gjøre oppmerksom på at landsdelsmuseene aldri har krevd inn fra grunneierne funn som var gjort før 1905, ut fra den forutsetning at Fornminneloven/Kulturminnelov ikke har tilbakevirkende kraft.

Kulturpolitiske konsekvenser

Det er ikke til å komme forbi at følelser av identitet ofte knytter seg til arkeologiske funn som er gjort i det område en kjenner som sitt. Fra faglig synspunkt er det imidlertid grunn til å framholde at dagens nordmenn eller rogalendinger ikke vil få vite noe om hvem de er, og ikke lære sin identitet bedre å kjenne, ved å gjøre seg kjent med spor etter folk som bodde her for 1000 år siden. Den fjerne fortid er som et helt fremmed land. De som bodde her omkring for så lenge siden, var så forskjellige fra dagens beboere at de er minst like fremmede for dem som nær sagt en hvilken som helst nålevende person, uansett hvor han eller hun måtte komme fra på kloden.

Dette betyr at arkeologiske funn ikke er spor etter «noen av oss», som levde her før. De er derimot spor etter mennesker som i enhver sosial og kulturell forstand må regnes til «de andre». For dagens nordmenn må vikingene, for eksempel, kunne sies å være «fremmedkulturelle». Rent historiefaglig er det derfor ingen grunn til å mene at spor etter dem skulle angå nordmenn i høyere grad enn de angår alle andre som har interesse for historie.

Kulturpolitisk sett er tanken om en dypt rotfestet historisk identitet høyst problematisk. Bekymring for denne typen kulturpolitiske konsekvenser bør trolig lede til reservasjoner mot å presentere fortidslevninger som et slags eksklusivt eie for lokalsamfunnets, regionens eller nasjonens «opprinnelige» beboere. Riktignok er det antakelig å forsøke å undervise dem som spor etter en fremmed kultur som vi alle i dag vil ha vansker med å forstå. Norsk middelalder er akkurat like fremmed, like spennende og forunderlig, for folk av norsk som av pakistansk herkomst. Overfor levninger av denne kulturen stiller vi likt. De angår alle, ikke noen mer enn andre.

På lignende måte må man kunne tenke på gjenstander funnet i Rogaland. Det angår ikke rogalendingene mer enn hordalendingene, eller hvem som helst andre. De hører ikke til noe bestemt sted: Kulturen de tilhørte er uansett borte for lengst. Hvor de skal oppbevares må avgjøres ut fra rent faglige overveielser, om hvor de kan gjøre best nytte for seg – i forsknings-, undervisnings- og utstillingssammenheng.

Prinsipielle forhold

Krav om overføring eller tilbakeføring av gjenstander reiser spørsmål ved verdien av de store, mangfoldige, representative samlinger, ved noen få, sentrale steder. Det som taler til fordel for den slags løsninger er at de gir de beste betingelser for å sette gjenstander inn i en sammenheng, og der med 1) nærme seg et ideal om å gi innsikt i hele historiske perioder, i deres særpreg, i deres annerledeshet – og 2) belyse de mange faser i et historisk endringsforløp. Fortiden som fremmed land, og historien som forandringenes gang, kan best komme til syne under slike vilkår. Blir samlingene splittet opp, blir dette langt vanskeligere. Til gjengjeld legger man på den måten altså til rette for at gjenstandene oppfattes isolert; med større stolthet, ganske sikkert, men med mindre historie. I stedet for å studere dem som kunnskapsgjenstander, dvs. kilder til innsikt, vil vi da kunne gi oss til å ære dem, enkeltvis, som relikvier.

Å fastlegge rammer – landet, fylket, byen, bygda – er å berøre viktige prinsippsspørsmål av kulturpolitisk art. Skal lokaliseringen av gjenstandsmaterialet avgjøres etter faglige mål, innenfor en samordnet institusjonell ramme på nasjonalt plan – eller skal hvert sted få gjøre krav på selv å være den viktigste rammen? Hvis en motsetter seg at Bergen Museum skal forvalte visse gjenstander på vegne av hele forskningsmiljøet i landet, må de regionale avtakere i neste omgang være forberedt på å få tilsvarende krav fra lokale museer. Hvis man holder fast ved at funn og gjenstander prinsipielt og ideelt sett hører hjemme nærmest mulig der hvor de ble funnet/ervert til museet, vil det skape presedens for oppsplitting av samlingene – enten man ønsker dette eller ei. I siste instans er det også et spørsmål om hvorvidt landet overhodet skal ha store sentralmuseer.

Konklusjon

Bergen Museum kan ikke gå med på tanken om at gjenstandene hører hjemme der de ble funnet, og at de dermed har sin berettigelse i å bidra til historisk rotfesting av identitet. Dette er et faglig blindspor som våre styresmakter ikke må gå i. Alt i alt mener vi at det kan være mulig å komme fram til minnelige ordninger med tanke på utveksling av gjenstander og informasjon mellom museene. Konkrete faglige spørsmål kan løses praktisk – med utlån, fellesutstillinger, kopiering, deponering osv, etter et nærmere fastsatt regelverk for dette samarbeidet.

Bergen, 17. august 1998. Anders Johansen, styreleder, Kåre Hesjedal, direktør

Jarle Braut

Innlegg på høringmøte om overføring av samlinger til andre museer og arenaer, 27. januar 2000, Gardermoen.

TILBAKEFØRING AV OLDTIDSFUNN

Først vil eg få takka for invitasjonen til høringa. Det var gildt, men uventa å få ein slik sjanse. Særleg når eg veit at det er ulike og sterke oppfatningar i museumsmiljøet på det som eg har vore med på å stelt i stand. Dette ser eg på som ei stor utfordring og håpar at innlegget mitt kan vera eit konstruktivt bidrag til debatten.

Politisk kamp

Eg har oppfordra til politisk kamp på brei front for å tilbakeføra kulturskattane. Det handlar beint fram om vår historiske identitet. Me opplever i dag ei historisk bevisstgjerings. Då er det for ille at ein betydeleg del av våre rikaste funn frå viktigtid og bronsealder ligg nedstøva i magasin på universitetsmusea i Bergen og Oslo. Dette gjeld heller ikkje berre vår oldtidshistorie. Eg skal seinare koma med eksempel i frå nyare kulturhistorie, frå før og etter reformasjonen.

Internasjonalisering

Mange ting tyder på at tida arbeider for oss. Det skjer noko i samtida rundt oss. Me vert tryggare på vår eigen kulturbakgrunn.

Me har ubegrensa tilgang på informasjon. Me reiser meir og vil ha fristid og temareiser, rekreasjon med innhald. Det rare er at desto meir me opplever, dess meir set me pris på vårt eige. Dette inspirerer oss. Men me har eit stykke å gå før me vert så flinke som skottar og irar til å presentera historien i kontekst og utnytta muligheitene kommersielt i form av turisme og handverk og industri, whiskey og tweed. Litt børs og katedral om ein vil.

Sterke regioner

Utviklinga går mot større og naturlege geografiske regionar. Det er dei som hevdar at regionane vert sterkare enn nasjonalstaten. Viss me vender blikket mot Europa og det me kallar «regionanes Europa» så ser me ei betydeleg oppblomstring av eigen kultur. I sommar besøkte eg Barcelona og var aldri i tvil om at eg var i Katalonia.

Stikk i strid med det som me trudde så har «regionanes Europa» ført til betre utvikling av utkantane i Skottland og Irland og at avstanden til London og Whitehall har vorte større.

Norge

Eg vil relatere regionstankegangen til heimlege forhold. I ein radiodebatt med tidlegare rektor, professor Bent frå Universitetet i Bergen, vart eg møtt med at me i alle fall kunne vera einige om ein ting: at me, dvs. Rogaland og Hordaland var i same region. Det er rett. Eg ser klart for meg ei utvikling mot større regionar som vil avløysa dagens ordning med fylkeskommunar. Dette ser me i dag gjennom ei stadig sterkare regionalisering i alle landsdelar, slik som i fylka rundt Oslofjorden og på Vestlandet.

På Vestlandet har me eit nært samarbeid med andre fylke i Skottland. Det gjeld i det som før var Grampion rundt Aberdeen. Når eg seier før så er det fordi at fylke som forvaltningsnivå der nå er borte. Sjølv har eg vore i Skottland, så å seie kvart år på oppdrag for fylket. Når eg har møtt i Nordsjøkommisjonen opplever eg eit sterkt interessefellesskap. Rogaland leder i dag «Sykkelprosjektet» og «Vikingsløypa rundt Nordsjøen». Slik er me tilbake der me som rogalendingar og vestlendingar alltid har vore, gjennom sterke band til landa rundt Nordsjøen. For Jæren resulterte dette i dei jærsk-manske runene. Mens andre gjekk austover, så drog me vestover.

Min rolle

Nå lurar vel folk på mi rolle oppi alt dette. Eg er bonde av yrke og driv familiebruk i Klepp på Jæren. Utover det er eg fylkespolitikar og har vel fått best til det som går på kulturpolitikk. Min arena er i Rogaland, der eg er medlem av fylkesutvalet og gruppeleiar for Venstre i fylkestinget. Erfaringar og eksempel vil i det som nå fylgjer verta henta i frå mitt heimfylke, men eg vil tru at synspunkta og problemstillingane er gjenkjennelege og relevante.

Kva kan eg bidra med?

Mange lurar nok på kva eg kan bidra med, ein amatør i eit tungt fagleg miljø. Eg er nettopp nå politisk oppnevnt av Miljøverndepartementet som styremedlem i Arkeologisk Museum i Stavanger. Før det, fylkets representant i stiftelsesstyret til fortidsminnebyen Landa i Forsand i Ryfylke og medlem av rådsrådet i Norsk Kulturarv. Dette bør ikkje svekka min integritet i mitt engasjement for tilbakeføring.

Forutan å ta vare på fellesskapets interesser, så vil eg prøva å forsvare publikums og brukarens interesser. Det er lurt av fagmiljøet til å ta problematikken på alvor og ikkje avvise dette som rein populisme –

for det er det ikkje. Trykket for å få overført samlingar til Rogaland er like stort i dag som i 1998, då eg sette dette på politisk dagsorden.

Isolerte fagmiljø

Alle profesjonar har sitt indre liv. Det gjeld og vårt museumsvesen, kor ekspertisen ser på seg sjølv som så unik at andre helst ikkje skal bry seg. Her kjenner alle seg igjen. Eg i min profesjon og du i din. Lærarane kan meist om skule og liker ikkje reformene. Juristane kan meist om lovverket og er ikkje alltid like begeistra for lekmenn. Eg liker ikkje at folk utafor næringa skal ha for stor innflytelse på landbrukspolitikken. Men slik går det ikkje an å tenkja og godt er det.

Stortinget, våre lovgjevarar, må ta hensyn til almenne og overordna samfunnsinteresser. Difor er debatten og prosessane som fører fram til endringane, livsviktige. Det er desse brytningane som gjer at verda går framover. Vår kultur og vårt museumsvesen er ein del av dette.

Eg trur det er ein **styrke for kulturarven** vår at folk flest bryr seg om vår felles fortid. Men då må tilhøva verta lagt slik til rette at me i betydeleg større grad enn til nå, kan oppleva å sjå våre kulturskattar i ein naturleg samanheng: nærast muleg funnområdet. Eller der objektet har hatt sin funksjon. Eg skal nå koma med to eksempel på naturleg tilhørigheit:

Bispekåpa i frå Stavanger domkirke er frå 1480 og ber bilete av Stavangers skytshelgen, St. Svithun. Den står nå utstilt på Stavanger Museum. Bispekåpa er frå før reformasjonen. Sannsynlegvis har denne bispekåpa vorte brukt av Hoskuld. Stavangers siste katolske biskop som historikarane trur vart hengd i Bergen. Bispakåpa er ein del av Stavangers sjel, sterkt og uløysleg knytta til byen og dom kyrkja. Viss det nå skulle koma krav i frå Bergen om å få denne tilbake, så ville det oppfattast som heilt urimeleg og uforståeleg, sett med våre augo.

Me har i 1999 feira 150-årsdagen til Alexander Kielland. Det vart ei stormønstring av kunst og kultur knytta til diktarens liv og virke i Stavanger. Det var stå mykje ståk og styr at det vart nesten for mykje av det gode. Det som gjorde meist inntrykk på meg var ein enkelt gjenstand som står på Stavanger Museum: Ein spisslede som hadde stått på Ledaal og i si tid eigd av Huset Jacob Kielland & Søn., som var Alexanders tippoldefar. Denne er i Bergen Museum si eige. Eg veit at sleden var plassert i eit museumsmagasin i ein stabel med andre sledar. Slik sett hadde sleden liten betydning for Bergen. Men for meg og mange andre betyr nettopp slike funn utruleg mykje. Den har ein symbolverdi og er ein viktig del av Stavangers og Rogalands historie.

Oldtidsfunn utløyste debatten

På Gausel i Stavanger har det vorte gjort nye og rike gravfunn etter ho me vel å kalla Gauseldronninga. Gamle funn frå før 1905 ligg i Bergen. Nye funn på Arkeologisk Museum. Det seier seg sjølv at desse skulle ha vore samla på ein plass.

Når folk nå i aukeande grad kjem for å sjå gravene, spør dei naturlegvis etter historien og kor dei kan sjå gjenstandar som dei veit har vorte funne i gravene. Den som skal gje eit fornuftig svar på det får eit pedagogisk problem.

Forskningsmiljøet sine behov

Forskningsmiljøet sine behov har vore sterkt framme i debatten. Det er eit viktig poeng. Utan forskning, ingen progresjon og utvikling. Heldigvis så har me etter kvart fått viktige vitenskapelege forskningsmiljø utanfor Bergen og Oslo. Dei beste av våre høgskular vil etter kvart få universitetsstatus slik me kjenner det i frå Sverige. Det er berre snakk om tid før Stavanger får sitt eige universitet. I petroleumsteknologi er der alt og kan tildela doktorgrad.

Det vart stadig hevda at betydinga av å ha store og representative samlingar for å kunna utøva forskning på eit høgt vitenskapeleg nivå. Det kan eg forstå. Men studentane kan vel flytta på seg. Det må vera positivt. Det kan ha både mål og meining å sjå ting i kontekst. Bente Magnus er inne på dette i boka om Krosshaugfunnet.

Sterkt politisk engasjement i Rogaland for tilbakeføring

I si tiltredelseserklæring til fleirtalskonsellasjonen, den såkalla 8-punktserklæringa for politisk samarbeid i Rogaland fylkeskommune for perioden 1999-2003, mellom Høgre, KrF, Senterpartiet og Venstre, lyder punkt 8: «Partiene vil arbeide for at kulturskatter og fornminner føres tilbake til Rogaland og sikres en god forvaltning ved blant annet Arkeologisk Museum i Stavanger.» Denne formuleringa hadde vore utenkjeleg for få år tilbake.

Me opplever i dag ei historisk bevisstgjerings som eg trur me må tilbake til forrige hundreårsskifte for å finna maken til. Det er stor aktivitet i lokale historie- og ættesogelag. Folk møter opp, for det handlar om vår historiske identitet – og om røter i ein historie som me er ein del av.

På førejulsvinteren bevilha fylkesutvalget i Rogaland 700 000 til vår 1000-årsutstilling over viktige funn i frå fylke. Før det 400 000 til «Kings of the North Sea». Som ein digresjon i denne samanhengen, så vil eg nemna at fylket bevilga 500 000 kvar til feiringa av våre to store diktarar: Kielland og Garborg.

Mange spør korleis det kan ha seg at krav om tilbakeføring av oldtidsfunn og kulturgjenstander har fått så god respons. Andre har gjort framstøyt før utan å lukkast. Her finst nok fleire svar. Eg vil prøva å peika på nokre av desse etter kvart. I dette innlegget har eg fått lov til å vera utfordrande. Eg er ingen fagmann. Men levande oppteken av vår historie. Nå er eg så heldig å bu i eit distrikt som er rikt på fornminner. Far min gjekk som gut over myra og stakk tilgeldigvis ein kjepp i jorda. Den sat fast i skafteholet til ei fin steinøks. Når me om våren skal ut for å henta stein i frå åkeren, så er det mulighetene for å finna flint og stein som har vorte arbeidd med som har vore drivkrafta for ungane. Og me finn. Rett nok går det år mellom kva gong me finn ei steinøks eller spinnehjul. Men me treng ikkje grava mykje i molda før me avslag i frå emne som har vorte arbeidd med. Her har vore folk før oss. Budd her, jakta her og etter kvart dyrka jorda slik som oss.

Lyfter med blikket mot aust, så ser me Krosshaug og Tinghaug. I vest, havet. Dette gjev perspektiv. Det er difor lett å kjenna seg igjen slik treskjæraren på Bygdøy gjorde. Han sat og skar ut kopi av eit ornament på eit av vikingskipa. Plutseleg glapp jernet og skar ut i ein sving. Då oppdaga han plutseleg at presist det same hadde skjedd for handverkaren på originalen for vel 1000 år sidan. Tid og rom var borte. Det som skjedde kunne ha vore i går, i dag eller for 1000 år sidan.

Krav om tilbakeflring kom overraskande norsk museumsvesen

Det såg nesten ut som om dei vart overrumpla. Andre har gjort framstøyt før utan å lukkast. Men nå har debatten ein dimensjon over seg som alle må ta på alvor. Fram til nå har dette vesenet langt på veg levd sitt eige indre liv, til stor glede for fagmiljøet som kunne forvalta sitt «eigarskap» og nekta å opna magasina for innsyn. Dette finn me oss ikkje i lenger. For det har ikkje vore lett å nå fram. Både NRK og Stavanger Aftenblad har erfaringar med dette. Me ser nå ei anna haldning til dette. Men dette har ikkje kome av seg sjølv.

Frå folkekrav til politisk sak

Saka mognast og fleire spurde: Kva gjer me nå? Eg valde då min politiske arena og interpellerte i fylkesutvalget, 19. januar 1998. Eg foreslo då at fylkesordføraren skulle ta kontakt med Kulturdepartementet og Miljødepartementet for å få til ei ordning som vil føra til:

- 1) Langtidsutlån til Arkeologisk Museum i Stavanger (AMS)
- 2) Nasjonal utgreing av heile problematikken og finna løysingar som vil føra kulturskattane tilbake til der dei kjem i frå og det forholda ligg til rette for å ta i mot.

Alle parti stilte seg bak, og politisk konsensus ga grønt lys for å mobilisera alle gode krefter. Radio, fjernsyn og aviser greip saka. Mekan til mediainteresse vil eg neppe oppleve i mitt politiske virke. Fylkesordføraren kalla dette ei vinnarsak. Det vart ein oppmerksomhet som dei færraste av oss fylkespolitikarar kan drøyma om.

Men det stoppa ikkje her. Snart vart saka reist som spørsmål i Stortingets spørjetime til statsråd Lilletun. Alle tykkte at dette var ei god sak. Sjølv statsråden let vel og her står me i dag.

Nå ventar me i spenning på utspel i frå fagmiljøet. Konferansen her i dag vil verta eit viktig steg på vegen for å få til ordningar så gjer at fortidsminna vert meir tilgjengelege for folk flest. Det er eit folkekrav. Me vil meir levande museum.

Det vil igjen styrka viljen til å verna fortida for framtida. For det er vel det me vil?

Gardermoen, 27. januar 2000

Jarle Braut

Jarle Braut

Interpellasjon til fylkestingets møte 5. og 6. desember 2000

Museumsutvalgets innstilling er ikkje god nok for Rogaland Dette kan me ikkje leva med

Det er eit rimeleg krav at me får tilbakeført det som høyrer til her. For Rogaland er det fylket i heile landet som har størsteparten av sine oldtidsfunn i andre museer. Her har me eit statleg museum AMS som er eit av landets største museum med stor vitenskapeleg kompetanse som vil stå sentralt i utviklinga av vårt nye universitet.

Innstillinga frå Norsk Museumsutvikling er som forventa. Fagmiljøet har sagt sitt og det meste blir som før. Innstillinga som nå skal ut på høyring i museumsmiljøet vil endra lite på dette. Meldinga er prega av at det er fagmiljøet som har talt. Dette er ei legalisering av gjeldande praksis og rutinar ved utlån frå andre museum. Men det grip ikkje fatt i det saka eigentlig gjeld: Tilbakeføring av oldtidsfunn og kulturskattar som ligg i magasin i Bergen og Oslo.

Meldinga legg ikkje ned forbud mot tilbakeføring, men gjer det heller ikkje lettare. Konklusjonen er at vitenskapelege interesser går føre lokale interesser. Det er me einige i. Det er ikkje det som er problemet. Problemet er tilgjengelegheit til dei store funna som vart gjorde her i fylket av prestar og embetsmenn på 1800-talet. Dette er gullalderen bokstaveleg talt og er beskytta av «lov om oldtidsfunn» som gjev universitetsmusea i Bergen og Oslo eigerskapet til oldsaker gjorde før 1905.

Det er ikkje spørsmål om kompetanse, men om eigarskap og oppbevaring. Det må vera positivt at folk bryr seg om sin eigen historie og får større mulighet til å utvikla kulturell eigenforståing og identitet. Me vil ha «våre» funn tilbake til Rogaland der dei kjem i frå. Det vil seie flytta funna inn i eit anna statleg museum som oppfyller dei krav og kriterier som skal til for å kunna forsvare ei tilbakeføring. Dette vert problematisert og det er liten vilje til å finna smidige løysingar. Eg ser med stor uro på den vidare prosessen som legg opp til ei intern høyring, der det er fagmiljøet sjølv som skal innstilla til det som kjem som forslag til lovendring. Det betyr at me ikkje får gje politiske føringar. Det er ikkje akseptabelt.

Fylkestinget sette dagsorden i 98 og må fylgja opp. Det må politisk handling til for å lukkast. Me må vurdere ny strategi. Den er ikkje ny i eigentleg forstand. Etter at fylkeskommunen reiste krav om tilbakeføring i 1998, vart det i frå AMS sett fram ynskje om at spørsmål som gjekk på overføring av materiale til Rogaland i frå Bergen Museum og Universitetets kulturhistoriske museer i Oslo burde handterast separat og ikkje saman med ei generell vurdering av sakskomplekset. Dette førde ikkje fram. Det oppfattar eg slik at resten av museumsmiljøet kjende seg truga. Sannsynlegheiten for at me kunne lukkast var for stor. Dette slår me oss ikkje til ro med.

«Vil fylkesordføraren ta kontakt med Kulturdepartementet for å få til forhandlingar med om tilbakeføring av oldtidsfunn og kulturgjenstandar i frå Universitetets kulturhistoriske museer i Oslo og Bergen Museum til Rogaland.»

«Kva muligheter ser fylkesordføraren på generell basis til å få ta del i ein politisk høyringsrunde på innstillinga i frå Norsk Museumsutvikling: Utlån og avhending av materiale frå museets samlinger»

Klepp, 16. november 2000

Jarle Braut

Tema: utlån og avhending av materiale frå musea sine samlingar

Gode landsmøte! Sjølve temaet for sesjonen på dette landsmøtet syner at tilbakeføringsproblematikken med kven som eig og skal ha råderett over kulturhistorisk materiale har stor aktualitet i fagmiljøet. Det er på høg tid. For det skjer ting i samfunnet utafor som påverkar dette. Dette er ein så viktig del av vår felles kulturarv at det ikkje lenger er aksept for at berre nokre få fagfolk med sjølvsyn får oppleve denne delen av kulturarven. Når eg har teke opp problematikken, blir den av mange i fagmiljøet redusert til eit spørsmål om utlån/avhending av museumsamlingar. Då er det svært lett å vise til ICOMs etiske regler og eigentleg avfeie hele problemet.

Det blir jo slått fast i del 4 av de etiske retningslinjene at oppgåva til eitkvart museum er å bygge opp samlingar og beholde disse for evigheten. Det blir difor sagt at det å avhende eller på annan måte ta ut objekt frå samlinga blir frårådd. (par. 4.1) Det blir samtidig sagt om innsamlingspolitikk at musea skal ikkje, utan i heilt spesielle høve, ta inn i samlingane materiale som ikkje høyrer inn under eins eige innsamlingsfelt. Og i slike høve skal det takast særleg omsyn til dei gjenstandane det gjeld, i høve til nasjonal eller annan kulturarv og interesse til andre muse. (par.3.1). ICOMs etiske retningslinjer har også reglar for lån til og mellom muse, og oppmuntrar til dette. (par.3.6).

Eg vil komma attende til desse retningslinjene seinare, men fyrst nokre meir generelle synspunkt på kva rolle fortida skal spela i samtida, kven som eig minne og objekt i frå fortida, og spesielt om tilhøvet fagmiljø – lokalsamfunn i ein slik samanheng. Fortida er det einaste sikre vi har. Det at det har levd menneske før oss. Dei har bygd opp samfunn og ein kultur som igjen er teke over av nye generasjonar. Desse har blitt vidareutvikla og er det sikraste beviset på at vårt eige tilvere har ei meining ut over oss sjølve. At det vi putlar med faktisk vil vera viktig for komande generasjonar. Kulturminna rundt i landskapet vitnar om at det har vore noko før oss. Kulturminna ber meining, både for oss sjølve, men også til staden der vi bur, der vi arbeider, der vi oppheld oss. Det er tragisk at strandstaden Sand i Ryfylke, som veks opp kring sager og skipsverft, i dag ser ut til å ha vakse opp kring eit fejeleie. Dette fordi dei siste sagene forsvann for få år sidan. Det er altså ikkje noko fysisk att som knyter staden saman med si eiga fortid.

Når arkeologane i dag klargjer eit område for utbygging, skjer dette diverre ofte slik at alle kulturminne dei påviser vert fjerna gjennom arkeologiske utgravingar. Me får håpa at alt det materialet som dei slik grev ut, i alle høve ein gong i framtida kan koma til nytte som kjeldemateriale for ny forskning. Men resultatet er i alle høve at nye bustadområde blir utan eit einaste minne om det som har vore. I nokre høve blir kanskje ein og annan gravhaug eller eit anna svært sentralt fornminne liggjande att, men alle minna om førhistorisk busetna, som steinalderbuplassar og restar av hus og gardar frå bronsealder og jernalder er borte for alltid. Vi fjerner på sett og vis historia og byggjer ei ny historie frå og med i dag. Eg tykkjer dette er symbolsk for vår eiga samtid, kor me er ekstremt augneblinksorienterte. Me lever i "nuet" og bryr oss katten om både om fortida og framtida. Dei arkeologiske musea sin "utryddingspolitikk" overfor alle fornminne i nye bustad- og industriområde har jo diverre den konsekvens at desse områda vert utan historie. Eit døme: I Stavanger står det nå ei bustadblokk på det som før var Gauseldronninga si grav. Eit viktig element i nærmiljøet ha gått tapt. Det som kunne ha vore ein viktig og integrert del av ein lekeplass i mellom blokker og betong eller noko å kvila augane på. Ein kontrast til det nye som veks fram. Minne om mennekselig aktivitet i ei anna tid. (I staden reisar me verda runst på tematurar for å sjå og oppleve spor etter menneske og sivilisasjonar i frå tilsvarande tidsepokar).

Dette kunne kan hende vore OK om musea hadde vore aktive og "tilbakeført" den kunnskapen om fortida på desse stadane som utgravingane skulle føra til. Det skjer altfor sjeldan. Ein ting er at arkeologane aldri kjem tilbake til dei områda dei har reinska for fornminne, enno meir alvorleg er det vel at dei heller ikkje syner fram eller stiller ut kunnskapen i musea sine. I mange andre land, og eg trur faktisk også i delar av fagmiljøet her i landet, har erkjenninga av dette ført til at ein i større grad legg vekt på å bevare fortidsminna i lokalmiljøa, også i nye utbyggingsområde. Oftast er det ikkje særleg problematisk å sameina vern og utbygging viser røynsleane frå utlandet. Det beste er truleg ein kombinasjon av nokre utgravingar og mykje vern: då både aukar vi kunnskapskjelda og bevarar bandet mellom fortid og notid ute på kvar stad.

Samtidig som arkeologane fjernar store delar av kulturminna får lokalsamfunna, tek dei sjølvsagt også med seg gjenstandar og andre objekt som høyrer med. Desse objekta blir i det store og heile bevart for ettertida, men blir flytta frå sin førhistoriske samanheng til ein heilt ny samanheng i musea sine magasin. Der blir dei del av ein samanheng som fagmiljøa kallar vitskapleg samling. Ein øydelegg altså eit lokalt band attende i tida til fordel for ei kjeldesamling for dei nokså få arkeologane som finst i landet. Medan me som bur i desse områda kjenner oss fattigare i vårt eige nærmiljø. Sjølv sagt treng vi forskning. Det er arkeologane som kan gje meining til dei før historiske minna og gjenstandane. Resultata av deira forskning er sjølvsagt heilt avgjærnade for at me som ikkje er

fagfolk også skal kunne verdsetja og ta vare på kulturminna. Men problemet blir at formidlinga av fortida i så stor grad fyrst skjer etter at fortida er flyya bort frå lokalmiljøet og inn i eit sentralt miljø i dei arkeologiske musea.

Dette fører til ei framandgjerding: den positive bevisstheten om fortida vert knytta til fornminne og olsaker som finst i eit sentralt bymiljø, og gravhaugane ute på landet som enno ligg att, får ingen formidlingsmerksemd frå fagmiljøa. Fagmiljøa hjelper difor ikkje lokalsamfunna til å finna tilbake til si eiga fortid gjennom kulturminna i nærmiljøet, men knyter mestedelen av formidlinga til museumssamlingane. Resultatet vert at lokalsamfunna og grunneigarane ofte stiller seg likegyldige overfor kulturminna sine. Dette er undervurdert. Hvis folk flest ikkje ser vitsen med å ta vare på kulturminner som dukker opp i kvardagen, har me tapt våre beste kulturvernarar.

Mykje meir av arkeologane si verksemd må i framtida bli retta inn mot å ta vare på fortida der ho finst: ute i landskapet. Og ikkje minst må dei hjelpa folk til å få kunnskap om mennekseleg aktivitet gjennom tusenvis av år som landskapet ber vitnemål om. Det tyder m.a. at fleire fornminne må sikrast ute i landskapet. Det betyr at arkeologane må bli flinkare til å delta i samfunnsplanlegginga, slik at fornminna i større grad kan integrerast i planlegginga, men også at arkeologane i større grad må tolerera at fornminne ligg att i nye utbyggingsområde som positive miljøelement, element som knyter samtida til fortida.

Diverre er jo mange fornminne allereie borte frå sine opphavlege miljø. I mange høve finst oldsakene frå desse i musea sine utstillingar og aller helst i musea sine magsin. Viss me forutsett at alle sikringsomsyn, både i høve til hærverk, tjuveri og mikroklima blir ivaretekne, tykkjer eg det ville vera med å styrkja heile samfunnet si haldning til vår arv og at me har eit felles ansvar for framtida, om musea i langt større grad går ut i lokalsamfunna og syner fram fortida.

Det er eit faktum at forskarane sine behov for lett tilgang til kjelde materiale blir vektlagt tungt, at andre omsyn knapt kjem til orde. Eg meiner at arkeologane verken eig fortida eller oldsakene. Me treng arkeologane for å undersøkje og forstå fortida. Men fortida er ein felles arv som alle menneske på heile jorda har rett til å få del i. Det er etter mi meining også eit felles ansvar at fortida blir att der ho blei skapt. Materiale som allereie finst i musea må i langt større grad koma ut. Det kan finnast mange praktiske løysingar på dette, som både ivaretek lokalsamfunna sin rett til tilgang til vitenskapleg kjeldemateriale og musea sin plikt til å ta vare på fornminne på eit forsvarleg vis.

Eit særleg høve, og som eigentleg er bakgrunnen for denne temadiskusjonen på årsmøtet, er spørsmålet om eventuell flytting av oldsaker som er funne i Rogaland, særleg i tida 1830-1880 og som den gong blei innsamla av eller for, eller gitt eller selt til museet i Bergen. Det er vidare klart at desse gjenstandene, som t.d. Avaldsnesfunnet, heng saman med opprettinga av Bergens Museum og utviklinga av arkeologisk forking her i landet. Og i ein slik samanheng er det kan hende rett at ein del av desse gjenstandane framleis vert i Bergen. Tvert om utgjør mange av Rogalandsfunna sentrale objekt i museet si grunnutstilling om norsk forhistorie.

Så blir spørsmålet om det er etisk rektig av museet i Bergen å stilla ut ein slik samanheng. Gjennom lov er ansvaret for innsamling og formidling av norsk forhistorie delt på fem muse. Bergen har ansvar for Hordaland, Sogn og Fjordane og Sunnmøre. Dei fleste funna frå Rogaland i Bergen er gjenstandstypar eller former som knapt eller ikkje finst i museets distrikt, men som speglar heilt spesielle kulturhistoriske tilhøve i Rogaland. Arkeologisk museum i Stavanger, som er lovpålagt å formidla Rogalands forhistorie har få av dei gjenstandane som verkeleg kunne visa den sentrale rolla t.d. Jæren og Karmsunområdet har spela gjennom store delar av vår forhistorie og nasjonale utvikling.

Museet i Bergen sit og blokkerer for ei "sann" formidling av forhistoria i Rogaland, samstundes som dei formidlar eit "falsk" inntrykk av forhistoria i Hordaland og nordover. Slik eg ser det er ikkje dette god fag-etikk. No kan det heilt sikkert finnast pragmatiske løysingar som gjer oldsakstilfanget frå Rogaland tilgjengeleg for kortare eller lengre periodar i Rogaland, samtidig som museet i Bergen ikkje treng å missa alle sine "praktfunn".

Arbeidet med Rogaland fylke sin tusenårsstad på Avaldsnes i Karmøy kommune kan vera eit godt døme på kor viktig det er å få til gode ordningar for å ha tilgang til kulturarven der dei vart funne.

Det kan vera liten tvil om at kampen om norsk kontroll i Viken-området allereie frå 1000-talet av førte til at mest mogleg av norsk historie skulle leggjast til Austlandet. Sjølv om Snorre måtta la Harald Hårfagre nytta sitt "pensjonisttilvære" i området mellom Bergen og Utstein, og sjølv om han måtte gravleggja Harald Hårfagre i Hugesund, freista han elles å leggja mest mogleg av tidleg norsk historie til andre område av landet. Sjølvom han

heller ikkje kom utanom Erling Skjalgsson, endar han jo opp meir som ein svikar enn Vestlandets store hovding i Snorre sitt verk.

Historiesenteret på Avaldsnes har som hovudmål å balansera litt betre mellom sørvestnorsk og austnorsk historie. Men senteret skal ikkje bli nokon stad for dyrking av vestnorsk nasjonalisme eller sjåvisnisme. Det skal også sjå norsk historie i eit perspektiv noko utanfrå – frå det som etterkvart blei periferi i det politiske Noreg i alle høve. Vi kjem likevel ikkje utanom at forutan dei skriftlege kjeldene, som for denne delen av landet faktisk strekkjer seg eit godt stykke attende bak Harald Hårfagre gjennom dei såkalla fornsagaene som i det store og heile har handlinga lagt nett til området mellom Bergen og Karmøy, er det oldsakane som er dokumentasjon og fysiske vitnemål på at Karmøy faktisk har vore ein sentralstad i Noreg gjennom mange tusen år. Ein har helt frå starten av planlegginga av historiesenteret på Avaldsnes vore klar over at det ikkje ville vera aktuelt å få oldsakane frå området til senteret. Difor har ein heile tida arbeida med alternativ. Det som ein har som arbeidsmål er ein slags korttidsdeponering. Tanken er at karmøy kommune betaler to kopisett av Avaldsnesfunnet. Så blir det sett opp montrar for funnet både i museet i Bergen, som eig funnet, på Avaldsnessenteret og på Arkeologisk museum i Stavanger. Tanken er så at kopisetta og originalene sirkulerer mellom desse tre stadene t.d. kvart år. Då vil publikum både i Bergen, Karmøy og Stavanger få eit godt innblikk i funnet til ei kvar tid, samtidig som det stadig vil vera nye attraksjonar ved at ulike originalar og ulike kopiar heila tida veksar mellom stadene. Ei tilsvarande ordning har vore tenkt for Sagstad historiesenter på Nordfjordseid. Her kan ein tenkja seg at det blir sett opp ein god monter, der det stadig blir synt fram skriftande utval av oldsaker fra Nordfjord som i dag er i muset i Bergen. Slike ordningar sikrar at mesteparten av materialet er lett tilgjengeleg for forskning og museumsformidling, samtidig som lokasamfunna kan få ta del i desse vitnemåla på deira eigen forhistorie.

Den store utstillinga som Arkeologisk museum i Stavanger skipa til å markera overgangen til eit nytt 1000-årsskifte, utstillinga som synte fram oldsaker frå Rogaland som idag er i andre musé, kan og tena som døme på kva me kan få til – viss me vil. Ved sida av den fysiske utstillinga, blei det her også produsert ei CD-ROM plate der alle oldsakene er med. Slik sikrar ein for så vidt tilgjenge til denne delen av vår kulturarv ut over sjølve utstillingsperioden. Dersom slike utstillingar der oldsaker blir synte fram nærarefunnstaden enn dei musea der dei i dag ligg, blir regelmessige og tilgjengelige, kan dette vera eit alternativ til det å overføra samlingar frå eitt museum til eit anna. Det kan hende vera ein tankekors at det syntest den gong å vera lettare å få låna objekt til utstillinga frå musea i Danmark (Århus og København), enn frå vårt næraste museum.

Vandreutstillinga Kings of the North Sea er eit anna døme på korleis mange musé kan samarbeida om å låna ut gjenstandar til ei utstilling som både gjer nokre gjenstandar tilgjengeleg nær der kor dei blei funne, samtidig som gjenstandar frå andre område bidrar til å setja våre egne funn inn i ein større samanheng. Dei andre musea i Noreg lånte i dette høvet ut ei rekkje sentrale funn, både frå Rogaland og andre delar av Noreg til det internasjonale utstillingsprosjektet.

1000-årsutstillinga ”Skjulte skattar: Rogalandsfunn i andre museer”, vart den viktigste tusenårsmarkeringa i Rogaland og vart ein publikumssuksess. Fylkeskommunen tok initiativet og løyvde 700 000 og stilte som medarrangør. Det er tverrpolitisk engasjement i fylket for å gjera funna meir tilgjengelege. Dette er faktisk så viktig at possisjonen i fylket hadde dette som eit av 8 punkts program som grunnlag for å skipa politisk fleirtal i fylket. Det er likevel meir interessant i denne samanhengen at problemstillinga har fått ein rikspolitisk dimensjon. Korleis dette skal gå føre seg og kva som vert resultatet, er i stor grad opp til museumsmiljøet sjølv. Innstillinga i fra fagmiljøet ”Utlån og avhending av mateiale frå museenes samlinger” – gjev ikkje svar. Meir ei legalisering av gjeldande praksis. Viss det ikkje skjer meir, må det sannsynlegvis til ei lovendring for at me skal lukkast i arbeidet med å gjera fortida meir tilgjengelige for folk flest
Takk for invitasjonen og for at de ville høyra på.
Lukke til vidare med forhandlingane!